

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 10 Sayı: 1 Haziran 2008

TRAKYA UNIVERSITY

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

Volume: 10 No: 1 June 2008

Trakya Univ J Sci

ISSN 1305 -7766

**TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

Cilt: 10 Haziran 2008 Sayı: 1

**TRAKYA UNIVERSITY
Journal of Social Science**

Volume: 10 June 2008 No: 1

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Dergisi

Cilt: 10 Sayı: 1 Haziran 2008

TRAKYA UNIVERSITY
Journal of Social Science

Volume: 10 Number: 1 June 2008

Dergi Sahibi / Owner

*Trakya Üniversitesi Rektörlüğü
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Prof. Dr. İlker ALP*

Editör / Editor

Yrd. Doç. Dr. Levent DOĞAN

Dergi Yayın Kurulu / Editorial Board

Başkan / Chairman

Prof. Dr. İlker ALP

Üyeler / Members

Prof. Dr. İlker ALP

Doç. Süleyman Sırrı GÜNER

Doç. Dr. Ali İhsan ÖBEK

Yrd. Doç. Dr. Levent Doğan

Yrd. Doç. Dr. Adil OĞUZHAN

Yrd. Doç. Dr. Ayhan GENÇLER

Dizgi / Design

Arş. Gör. Esmâ TUNALI

Arş. Gör. Sedef YAŞ

İletişim Adresi / Address

T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Güllapoğlu Yerleşkesi – Edirne / TÜRKİYE

Tel.-Faks: 0284 235 63 00-01

e-mail: sobedergi@trakya.edu.tr

tusobeeditor@yahoo.com

Baskı / Publishing

Trakya Üniversitesi Matbaa Tesisleri / Trakya University Publishing Center

DANIŞMA KURULU

Prof.Dr.	Sudi APAK	Trakya Üniversitesi
Prof.Dr.	Sadi UZUNOĞLU	Trakya Üniversitesi
Prof.Dr.	Derman KÜÇÜKALTAN	Trakya Üniversitesi
Prof.Dr.	Sibel TURAN	Trakya Üniversitesi
Prof.Dr.	Nilüfer TAPAN	İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr.	Nilüfer KURUYAZICI	İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr.	Türel YILMAZ	Gazi Üniversitesi
Doç.Dr.	Ali İhsan ÖBEK	Trakya Üniversitesi
Doç.Dr.	Ömür CEYLAN	İstanbul Kültür Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

DIŞLAMA ETKİSİ VE BANKA BİLANÇOLARINA YANSIMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Gökhan SÖNMEZLER	1-21
PAZARLAMA İLETİŞİMİNDE RENKLERİN ROLÜ Gülnur Eti İÇLİ – Mehmet Erol ÇOPUR	22-33
1998-2007 DÖNEMİ AVRUPA KOMİSYONU İLERLEME RAPORLARI KAPSAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI VE TÜRKİYE’NİN UYUMU Fusun ÖZERDEM	34-58
AVRASYACILIĞIN RUS VE TÜRK (KAZAK) VERSİYONLARI İLE TÜRKİYE’DE AVRASYACILIĞIN JEOPOLİTİK ORTAK PAYDASI: “TÜRK DÜNYASI” Neziha MUSAOĞLU	59-86
PARİS KONFERANSI’NDA MEZOPOTAMYA Mohammed ARAFAT	87-103
DOĞU HAREKATI SONRASI BATI CEPHESİNİN LOJİSTİĞİ VE KARADENİZ’İN GÜVENLİĞİ SORUNU Coşkun TOPAL	104-115
YABANCI DİL OLARAK İNGİLİZCE’NİN ÖĞRETİMİNDE ŞİİRİN KULLANIMI Hüsnü CEYLAN	116-121
BEDARF, FÄHIGKEITEN UND ERWARTUNG VON STUDIERENDEN DER ERZIEHUNGSWISSENSCHAFTLICHEN FAKULTÄT AM BEISPIEL DER UNIVERSITÄT TRAKYA Mukadder Seyhan YÜCEL	122-155
KİTAP TANITIMI: “ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ EL KİTABI, EDITÖR: LEVENT DOĞAN; YAZARLAR: LEVENT DOĞAN, OĞUZHAN DURMUŞ, BÜLENT HÜNERLİ, ÖZLEM ŞUATAMAN, AHMEDİYYE EFENDİYEV, KRİTER YAYINLARI, İSTANBUL, 2007” Sevgi ÖZTÜRK	156-168

DIŞLAMA ETKİSİ VE BANKA BİLÂNÇOLARINA YANSIMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Gökhan SÖNMEZLER *

ÖZET

Ekonomideki mevcut fonların kamu ve özel kesim arasında dağılımı, kamu dengesi ve finansal kesim dengesini etkileyen en önemli konuların başında gelmektedir. Son yıllarda yaşanan bankacılık krizlerinde mevcut kaynak dağılımının önemli bir etkisi vardır. Sermaye birikimi ve tasarrufun yetersiz olduğu ekonomilerde genellikle kamu açıklarının kapatılması için gerekli kaynağı bulmak zorlaşmaktadır. Bu durumda kamu daha yüksek iç borç faizi ödeyerek finansal sistemdeki fonları kendine çekmektedir. Finansal baskınlık olarak adlandırılan bu durum yeni fon bulma amacıyla bankacılık sistemini dış kaynak kullanmaya yöneltmekte ve bankaların özellikle spekülâtif kısa vadeli yurt dışı sermayenin bir aracı konumuna gelmesine yol açmaktadır. Doğal olarak yabancı kaynak üstlenilen kur riskiyle birlikte sistemde kırılğanlığın artmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada, 2001 krizi öncesinde kamu açıkları ile bankaların dış yükümlülükleri arasında bir ilişki olu olmadığı araştırılmakta ve sonuçlar tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Bankacılık Sistemi, Bütçe açıkları, İç borç faiz oranı.

---

* Yrd. Doç.Dr., Trakya Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
<mailto:gokhansonmezler@yahoo.com>

**CROWDING OUT EFFECT AND ITS REFLECTION IN BANKING
BALANCE SHEETS: TURKISH CASE**

ABSTRACT

The distribution of current funds between public and private sectors could be classified under the considerable sequences which has an impact on public and financial segments of economy. The recent years banking crisis had been effected the financial resource allocation as well. In such economies the inadequate capital savings and accumulation are creating difficulties for confinement the public deficits. Under these circumstances the public sector will have to under take high domestic barrowing interest rates and attracts the funds in the whole financial system accordingly. This has called financial pressure situation and by that way the banking system is tended to use outsourcing methods for alternative fund accession. Thus, the banks are seen as an instrument for speculative short-term foreign capital [flows]. Needless to say that, the currency risks could cause new economic system fragilities respectively. In this study, the relation between public deficits and net foreign barrowings of banks in pre-2001 crisis period will be questioned and analyzed.

Key words: Turkish banking system, Budget deficit, Domestic borrowing interest rates.

GİRİŞ

Kamu açıklarının merkez bankası kaynaklarından finanse edilmesi yani senyoraaj gelirin e başvurulması enflasyonist bir etki oluşturduğu iktisat literatüründe genel bir kabul görmektedir(Mishkin,2004:10 ve Romer,1996:391). Bu durumda yeterli kaynağı olmayan kamunun özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal sektörü kontrol altında tutarak finansal kaynağa ulaşma girişimi, muhtemel bir davranış biçimidir. Finansal baskı olarak adlandırılan bu girişimin çeşitli şekillerde gerçekteştiğini görebilmek mümkündür. Özetle finansal baskınlığı dört ana başlık altında toplayabilmek mümkündür (World Bank and IMF, 2005:289):

1- Devletin faiz oranlarını kontrolü

2- Yüksek karşılık oranının bankalara kabul ettirilmesi. Bu durumda karşılıklara genellikle çok küçük bir faiz ödenir veya hiç ödenmez. Böylece banka aktiflerinden bir çeşit vergi alınmış olur.

3- Banka kredilerinin ağırlıklı olarak devletin sahip olduğu sektörler e yönlendirilmesi.

4- Banka aktiflerine günlük müdahale.

Görüldüğu gibi kısa vadede “finansal baskı” kamuya kaynak sağlama ve kaynak maliyetini düşürme yönünde avantajlar sağlayan bir durumdur. Fakat finansal sektöre yapılan müdahaleler sektörü rasyonellikten uzaklaştırmakta ve krizlere açık bir hale getirmektedir. Türkiye’de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerde de benzer bir oluşum söz konusudur. Bu yüzden çalışmada Türkiye’de söz konusu krizlerin öncesi dönem ele alınacak ve kamu açıklarıyla bankacılık sistemi arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde Türkiye’de kamu kesimi ile bankacılık sektörü arasındaki ilişki ele alınacaktır. İkinci bölümde teorik çerçeve ve

veri seti tanımlanırken üçüncü bölümde ampirik sonuçlar irdelenmektedir. Son bölümde ise elde edilen sonuçlar tartışılmaktadır.

1. Kamu Kesimi – Bankacılık Sektörü İlişkisi

Kamu kesimi ile bankacılık sektörü arasındaki ilişkiler özel bir nitelik taşır. Çünkü borçlanma ihtiyacı nedeniyle bankaların müşterisi olan kamu kesimi aynı zamanda bankaları denetleme görevi de yapmaktadır. Bu bakımdan söz konusu ilişkinin sınırlarının çok iyi çizilmesi gerekmektedir. Bütün bu çerçevede bu bölümün alt başlıklarında kamu ile bankacılık sektörü arasındaki ilişkinin sınırları ve hangi noktalarda sorunlar çıktığı irdelenmeye çalışılmıştır.

1.1. Ekonomi Yazınında Kamu Kesimi – Bankacılık Sektörü İlişkisi

Fon aktarım sürecinin en etkili aracısı olan bankacılık sektörü, tüm ekonomilerde özel bir öneme sahiptir. Çünkü bu sektörde meydana gelebilecek herhangi bir sorundan diğer sektörler de etkilenmektedir. Bu yüzden bankacılık sektörü bütün ülkelerde çok sıkı bir denetim altında tutulmaktadır. Fakat bu önem özellikle sermaye birikiminin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde biraz daha farklı bir boyuttadır. Bu ülkelerde sermaye piyasasının gelişmemiş olması, kalkınmada banka kaynaklı finansman politikası uygulamalarını beraberinde getirmektedir. Daha da önemlisi azgelişmiş ülkelerin sermaye piyasasını güçlendirmek yerine, bankacılık sistemine yönelmeyi tercih etmektedirler (Singh; Weisse, 1998: 618). Fakat banka kaynaklı finansman politikası bu ülkelerde pek başarılı değildir. Bunun nedenleri ülkeler için farklılık göstermekle birlikte, genel olarak zayıf denetim ve düzenlemeler, oligopolcü bir piyasa yapısının varolması ve yolsuzluklar ana etkenleri oluşturmaktadır. Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde banka kaynaklı finansman politikasındaki başarısızlığın en önemli faktörü ise kamu kesiminin tutumudur. Byström'ün 34 ülkeyi kapsayan çalışması da bu düşüncüyü destekler yöndedir. Byström çalışmasında, bu ülkelerde ülkenin yönetim kalitesiyle bankacılık sektöründeki kırılma yapı arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır (Byström, 2004: 437).

Kamu kesimindeki borçlanma sorununu incelemek için II.Dünya Savaşı sonrası dönemde devletin ekonomideki rolünün gelişimine bakmak gerekmektedir. Bu noktada refah devletinin gelişimi bir anlamda sorunlarında başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Çünkü refah devleti kavramının gelişmesiyle birlikte kamu harcamalarının artışı kaçınılmaz olmuştur. Bu durum yüksek bütçe açıklarını beraberinde getirmektedir. Yüksek bütçe açıkları karşısında enflasyon tehlikesine karşı senyoraaj yoluna girmek istemeyen hükümetler, borçlanma yolunu seçmektedirler. Gelişmiş ülkelerde piyasa derinliğinin yüksek olması nedeniyle sorun olmayan bu borçlanma gelişmekte olan ülkelerde önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Çünkü devlet tahvillerinin satışında sorunlar yaşayan devlet, bankaları tahvilleri satın almaya zorlayabilir. Bu durum banka bilançolarını zayıflatır ve kredilerde bir daralmaya yol açar (Mishkin, 2004:191) . Aslında birçok ülkede enflasyona karşı bir tedbir olarak görülen borçlanma politikası hükümetlerin enflasyon sorunlarını da pek çözmemektedir. Bu konuda Woodford, hükümet bütçesinin enflasyon beklentilerini belirlediğini ifade etmektedir (Woodford,2001: 704).

Buraya kadar özetlediğimiz tablo aslında Türkiye'nin yakın dönemde yaşadığı krizle birçok benzerlik göstermektedir. Çünkü Türkiye'de 2000 yılında ortaya çıkan kriz öncesi kamu harcamalarının iç borçlanma ile finanse edilmesi piyasada faizlerin ve enflasyonun artışı beraberinde getirmiştir. Oluşan enflasyon ortamı ise bankalara büyük kar fırsatları sunmuştur. Çünkü yüksek enflasyon ortamında banka gelirleri maliyetlerinden daha hızlı artmaktadır. Demirgüç ve Huizinga'nın 80 ülke verisiyle örneklediği bu durum bankaları risk almaya teşvik eden bir ortamdır (Demirgüç; Huizinga, 1999: 405). Özatay ve Sak oluşan bu ortamın Türkiye'deki bankalarda risk birikimine yol açtığını ifade etmektedir. Aynı zamanda Türk bankacılık sektörünün yapısal bir sorunu olan yurt içi para ile uzun dönem borçlanma yetersizliğinin ortamı daha da kötüleştirdiğini de işaret etmektedirler (Özatay; Sak, 2002:146). Piyasadaki para arzı ile sınırlanan "sınırlı fon" çerçevesinde, bankalar kısa vadeli borç alarak devlete uzun dönemli borç vermek yoluna gitmektedirler. Sistemde meydana gelebilecek tıkanıklar ve/veya

olası fon talepleri ise kısa vadeli bir çözüm olarak bankaların dışarıdan borçlanmasını beraberinde getirmektedir.

Bankacılık sistemindeki risk birikimini ve kırılganlığı daha da arttıran bu gelişme, her türden ve özellikle spekülâtif kısa vadeli yabancı sermayenin Türkiye'ye girişinde bankaları araç haline getirmiştir. Türkiye'de bankaların hazine kağıtlarını finanse edebilmek için oluşturdukları bu riskli yapı ise, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sırasında TL'ye karşı yapılan spekülâtif saldırılarda önemli bir rol oynamıştır (Akyüz ve Boratav,2003,1563) .

Türkiye bankacılık sektöründe 2000 yılında yaşanan kriz öncesindeki bu gelişmeler, Kamulainen ve Lukkarila'nın 31 gelişmekte olan ülkedeki finansal krizleri inceleyen çalışmasıyla da paralellik göstermektedir. Çalışmada, kamu ve özel sektörün aşırı borçlanması ile bankaların dışarıya olan yükümlülüklerindeki artış, kriz ihtimalini arttıran etkenler olarak ele alınmaktadır. Ayrıca ABD'deki faiz oranının gelişmekte olan ülkelerde parasal kriz ihtimalini arttırdığı tespit edilmiştir (Kamulainen; Lukkarila,2003:260). Calvo ve Végh de farklı bir çalışmada endüstriyel ülkelerdeki faiz oranlarının banka krizleri öncesinde artış gösterdiği tespit ederek benzer bir sonuca ulaşmışlardır (Calvo; Végh, 1999:).

1.2.Bankacılık Sektöründe Denge

Basit anlamda bir banka bilançosu şu şekilde gösterilebilir:

<u>Varlık</u>	<u>Yükümlülük</u>
R-Rezervler	N-Nakit Ödünçler (Yurici+Yurtdışı)
L-Plasmanlar (Kredi, Tahvil vbz.)	D-Mevduat
	K-Öz sermaye

Ticari bankalar kuruluş amaçları itibariyle kar odaklı işletmelerdir. Hissedarlara karşı sorumlu olan banka yönetimleri kar hedefine odaklanmaktadır. Tabi olarak bu noktada bütün ticari işletmeler gibi bazı risklerle karşılaşmaları söz

konusudur. Banka yöneticisi bilanço kalemlerinin karışımları ve büyüklüklerini değiştirerek maksimum getiri ve minimum risk oranını sağlamaya çalışacaktır. Bu durumda banka için kar fonksiyonu şu şekilde oluşturulabilir.

$$\pi = i_L L - i_D D - C - Q$$

Formülde π beklenen karı, i_L kredi ve tahvillerin faiz oranını, i_D mevduat faizini, C operasyon maliyetini ve Q likidite maliyetini ifade etmektedir.

Formülde kritik faktör, likidite maliyetidir. Çünkü likidite maliyeti üç unsurun (R,N,D) bileşiminden oluşmaktadır. $Q_D > 0$, $Q_N > 0$ ve $Q_R > 0$ olduğundan, banka en uygun likidite maliyeti için en uygun N, R, ve D miktarını ayarlamak zorundadır. Ters durumda, özellikle rezervler eksi değerlere düştüğünde bu maliyet artacaktır. Çünkü banka eksik rezervi karşılayabilmek için nakit borçlanacak ya da varlıklarının bir bölümünü nakde çevirecektir (White, 1999: 56-57).

Bankaları, risk ve kar ikileminde etkileyebilecek en önemli unsur ise devlettir. Devletin bankacılık sistemi üzerindeki etkisi makro ve mikro ölçekte gerçekleşebilir. Makro ölçekte ekonomik ortam banka risklerini arttıran veya azaltan bir etkiye sahiptir. İstikrarlı bir ekonomik ortamda riskler azalırken, ortamın istikrarsız olması bankacılık risklerini hızla arttıracaktır. Ekonomik ortam hükümetin kontrolünde olduğundan, bankaları aşan bir görünümde dir. Mikro bazda ise, devletin artan ihtiyaçları karşılamak için borçlanma yoluna gitmesi, faiz oranlarının artışını beraberinde getirmektedir. Artan faizler bankalar için karlı bir ortam sağlarken, banka kaynaklarının kamu iç borçlanmasının finansmanında kullanılması finansal baskınlık kavramını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bankalar kullandıkları kaynakların vade, faiz ve kur gibi risklerini de üzerlerine almaktadırlar. Böylece kamu kesimi borçlanma politikasıyla mikro bazda da bankaların risk yapısına etkide bulunabilmektedir.

1.3.Kamu Kesimi Bütçe Dengesi

Kamu kesimi bütçe yönetiminde basit olarak kamu, ekonomik ve sosyal işlevlerini yerine getirmek için yaptığı harcamaları gelirleriyle finanse etmeye çalışmaktadır. Bu durumda bütçe dengesini gösteren eşitlik şu şekilde gösterilebilir:

$$G_t + S_t + i_{t-1} B_{t-1} = T_t + (B_t - B_{t-1}) + (H_t - H_{t-1}) / P_t$$

Eşitliğin sol tarafında yer alan S_t sübvansiyon harcamalarını, G_t devlet harcamalarının parasal değerini ve $i_{t-1} B_{t-1}$ ise özel sektöre olan borçlara yapılan faiz ödemelerini göstermektedir. Eşitliğin sol tarafında yer alan bu harcama kalemlerine karşılık eşitliğin sağ tarafı ise, harcamaların nasıl finanse edileceğini göstermektedir. Buna göre harcamaların finansmanında kamu kesimini önünde üç alternatif bulunmaktadır. Birincisi; vergi gelirleriyle finansman T_t , ikincisi; özel sektörden sağlanacak yeni borçlanma ile finansman $(B_t - B_{t-1})$ ve son olarak senyoraj gelirleriyle finansman $(H_t - H_{t-1}) / P_t$ alternatiflerinden bir tanesini harcamaları finanse etmekte kullanılabilir (Walsh ,2003:137). Fakat kamu kesimi yeterli gelire sahip değilse bütçe açığı DE_t kaçınılmaz olacaktır. Bu durumda eşitliği yeniden düzenlersek aşağıdaki denkleme ulaşabiliriz.

$$DE_t = (1 + i_{t-1}) B_{t-1} + G_t + S_t - T_t - (H_t - H_{t-1}) / P_t - (B_t - B_{t-1})$$

Hükümetin sıkı para politikası uyguladığını ve bu yüzden senyoraj gelirlerine başvurmadığını varsayarsak $(H_t - H_{t-1}) / P_t = 0$ olacaktır. Kamunun yaptığı harcamalarının tamamını GE_t olarak ifade eder ve yeni borçlanmayı da iç $(B_t^D - B_{t-1}^D)$ ve dış $(B_t^F - B_{t-1}^F)$ borç olarak ikiye ayırırsak, aşağıdaki denkleme ulaşırız.

$$DE_t = GE_t - T_t - [(B_t^D - B_{t-1}^D) + (B_t^F - B_{t-1}^F)]$$

Bu noktada hükümet yapacağı yeni borçlanmada yurt içi faiz oranı (i_{t-1}^d) ile yurt dışı faiz oranı (i_{t-1}^f) arasında karşılaştırma yaparak borçlanma politikasına yön verecektir. Döviz kurunun sabit olduğu varsayımı altında $i_{t-1}^d < i_{t-1}^f$ ise hükümet tercihini daha çok iç borçlanma yönünde kullanacaktır. İç borçlanmaya yönelmede

ifade edilen bu süreç rasyonelliği ön plana çıkarmaktadır. Fakat bu karar mutlaka rasyonel bir süreç olmayabilir ve hükümet farklı nedenlerden dolayı iç piyasaya yönelebilir. Her durumda kamunun artan borç talebi iç piyasada faiz oranlarını arttıracak ve faiz oranları dış piyasalardaki faiz oranlarının üzerine çıkarabilecek, yani $i^d_{t-1} > i^f_{t-1}$ haline gelecektir.

Oluşan yeni ekonomik ortam ise, bankalar için kar fırsatları içermektedir. Bu fırsatlardan yararlanmak isteyen bankalar ise, yabancı borçlanma için aracı durumuna geleceklerdir. Bu durumda banka, bütçe açığını finanse etmek için borçlanma ihtiyacı olan kamu kesimini finanse etmekte ve oldukça iyi bir getiri de elde edebilmektedir. Fakat aynı zamanda bu durum banka sektörünün bazı riskleri üzerine almasını beraberinde getirmektedir. Bu riskler; ana başlıklar olarak kredi riski, döviz kuru riski ve faiz riskidir. Gup bu riskleri bankaları iflasa kadar götürebilecek nedenler olarak ifade etmektedir (Gup, 1999:15). Aslında daha çok ekonomik ortam ile ilişkilendirilen bu riskler, görüldüğü gibi kamu bütçesi açıklarının yüksek olmasıyla mikro düzeyde de oluşabilmektedir.

Bu koşullar altında kamu kesimine verilen borçların bankaların kredi riskini bir ölçüde azaltması ve piyasadaki en önemli borçlanıcı olan kamu kesiminin verdiği yüksek faiz oranları, bankaların kamu kesimine borç vermeye teşvik eden unsurlardır. Bu durumda bankaların yurt dışından borçlanıp kur riski alarak (açık pozisyon) kamuya daha fazla borç vermeye çalışmaları, pasiflerinde dış yükümlülüklerinin payını giderek arttıracaktır. Kısaca özetlenen bu durumda bankaların dış yükümlülükleri kamu açıklarının ve kamu kesimi iç borç faiz oranının bir fonksiyonu haline gelmektedir. Oluşan bu durumu fonksiyon olarak şu şekilde ifade edilebilir:

$$DY_t = f (DE_t, i^d_t)$$

Fonksiyonda bankaların dış yükümlülük (DY) miktarının, bütçe açıkları (DE) ve iç borç faiz oranı (i^d_t) tarafından etkilendiği görülmektedir. Bu durumda b_t 'deki değişiklikler ile DE_t ve i^d_t 'deki değişikliklerin etkileşiminde bir değişkendeki

değişmelerin onu etkileyen bir başka değişken veya değişkenlerle açıklanmasını gerektirdiğinden çoklu regresyon analizi kullanılabilir.

Bu durumda analiz öncesi denklem şu şekilde ifade edilebilir:

$$DY_t = \alpha_0 + \alpha_1 DE_t + \alpha_2 i + \varepsilon$$

2. VERİ SETİ

Çalışmamızda 1997.1 - 1999.12 tarihleri arasındaki 36 aylık veri kullanılmıştır. Bu dönemin ele alınmasının sebebini ise iki noktada açıklayabiliriz. Birincisi; 1993 yılı sonrası dönemde yabancı borçlanmanın, bütçe açıklarının finansmanındaki payının negatife dönmesidir. Yani 1993 yılı sonrasında bütçe açıkları iç borçlanma ile finanse edilmeye başlamıştır. İkinci ise, 1993 yılı sonrasındaki dönemin IMF programlarının etkisi ile gecelik faiz oranları açısından ikiye ayrılabilmesidir. Ertuğrul ve Selçuk, bu dönemleri 1994 krizinden 1996 yılına kadar olan yüksek oynaklığın olduğu dönem ve 1996 dan 1999 sonuna kadar olan dönem ise, göreceli olarak daha az oynaklığın olduğu dönem olarak ikiye ayırmaktadır. Birinci dönemde faiz oranlarının standart sapması yüzde 26,3 iken; ikinci dönem de standart sapma yüzde 7,4'e inmiştir (Ertuğrul;Selçuk,2000:16). Ayrıca Günay ve Tektaş'ta çalışmalarında banka verimliliğindeki bozulma ve bilançolarındaki yüksek faiz riskinin 1996 yılından sonra başladığına dikkat çekmektedir (Günay ve Tektaş, 2006:425). Bu yüzden çalışmada daha az oynaklığın olduğu 1997.1-1999.12 tarihleri arasındaki dönem tercih edilmiştir.

Çalışmada zaman serileri kullanılacağından öncelikle zaman serilerinin durağan hale getirilmesi gerekmektedir. Çünkü durağan hale getirilmemiş zaman serileriyle yapılacak sınıma süreçleri, yalancı veya düzmece regresyon adı verilen sonuçları beraberinde getirecektir. Fakat zaman serilerinin her biri rassal ilerlese de aralarında bir birliktelik bulunabilir. Yani zaman serileri arasında eş bütünleşim (cointegration) olabilir. Bu durumda ise, regresyon sonuçları yalancı (veya düzmece)

olmayabilir ve alışıldık sınamalar geçerli olabilir (Gujarati,2001:726). Bu yüzden öncelikle çalışmamızda eş bütünleşim (cointegration) sınaması yapılacaktır.

Eş bütünleşim sınamasının sonucunda sonuç yüzde 5 ve yüzde 1'lik eşik değerlerin altında ve güven aralığı içerisinde olduğundan eş bütünleşik bir denklem ile karşı karşıya olduğumuz sonucu ortaya çıkmıştır (Bkz. Tablo.1). Bu durumda zaman serilerini durağan hale getirmek, uzun dönem bilgisini yitirmemize yol açacaktır. Bu yüzden değişkenleri farklarını almadan kullanarak yapacağımız regresyon anlamlıdır ve böylece uzun dönem bilgisini de kaybetmeyiz. Fakat iktisadi zaman serilerinin modellenebilmesi için durağanlığın sağlanması zorunludur. Bu durumda durağan olmayan bu seriler oto regresif – hareketli ortalama (ARMA) modelleri ile modellenebilir. Çalışmamızda toplam dış yükümlülüklerin oto korelasyon ve kısmi oto korelasyon sonuçları incelenerek hareketli ortalama (MA) modelinin en uygun model olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca kullanılan zaman serilerinin mevsimsellikten arındırılması için logaritmik değerleri hesaplanmıştır. Bu yüzden daha önce DY olarak ifade edilen dış yükümlülükler bundan sonra LTP; daha önce DE olarak ifade edilen bütçe açığı LBD ve daha önce I olarak ifade edilen faiz oranı çalışmada devlet iç borç faiz oranları kullanıldığından LDBS olarak ifade edilmiştir. Bu durumda MA1 ve MA2 süreçlerini dahil ederek denkleminizi aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz:

$$LTP = \beta_0 + \beta_1 LBD + \beta_2 LDBS + \varepsilon_t - \beta_3 \varepsilon_{t-1} - \beta_4 \varepsilon_{t-2}$$

3. AMPRİK SONUÇLAR

Çoklu regresyon analizimiz sonucunda Tablo 2’de görüleceği gibi denklemde yer alan katsayıların tahminlerinin sınamaları yapıldığında bütçe dengesi (LBD) modelde anlamlı bulunmamıştır (P= 0,3266). Bu yüzden çoklu regresyon yerine basit regresyon tercih edilerek iki farklı denklem oluşturulmuştur. Böylece oluşturulan yeni denklemler şu şekildedir:

$$LFZ = \alpha_0 + \alpha_1 LBD + \varepsilon_t + \varepsilon_{t-1} \quad (1)$$

$$LTPL = \alpha_0 + \alpha_1 LFZ + \varepsilon_t + \varepsilon_{t-1} + \varepsilon_{t-2} \quad (2)$$

Birinci denklemin t sınavasının sonucunda ($t=100.7623$) LBD açıklayıcı değişken katsayısının tahmini ($P=0,0000$) anlamlı bulunmuştur. Denklem iç borç faizindeki artışı yüzde 78 gibi bir oranda bütçe dengesi ile açıklamaktadır (Bkz. Tablo.3) . Bu sonuç, literatürdeki ödünç verilebilir fonlar teorisiyle de uyumludur. Artan fon talebi, faizlerin artışını da beraberinde getirmektedir. Tekin-Koru ve Özmen de Türkiye’de bütçe açıklarıyla parasal büyüme ve enflasyon arasındaki bağlantıyı inceledikleri çalışmada benzer bir sonuca ulaşmışlardır. Söz konusu çalışmada; bütçe açıklarının merkez bankası kaynaklarıyla finansmanı kısıtlandığından dolayı borç finansmanın ticari bankalara yöneldiğini ve böylece bütçe açıklarının parasal büyüme yerine faizlerin artışına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tekin-Koru; Özmen,2003:596). Ayrıca Rıvlin, İsrail ile Türkiye’deki 1980–2001 yılları arasındaki ekonomik durumu karşılaştırdığı çalışmasında Türkiye’de iç borçlanmanın GSMH’ya oranının 1990 yılında yüzde 5,6 dan 1999 da yüzde 40,9’a yükseldiğini belirtmekte ve bu artışta en önemli nedenin iç borç faizlerinin yükselmesi olarak göstermektedir (Rıvlin,2003:223). Yani yüksek iç borç faizleri hem borcun maliyetini hem de borcun miktarını arttırmıştır.

İkinci denklemindeki t sınavasının sonuçlarına göre; ($t=29,7034$) iç borç faizi (LFZ) açıklayıcı değişkeninin katsayısının tahmini anlamlı bulunmuştur ($P=0,0000$). Modelin genel anlamlılığının sınavası için yapılan F testi sonucunda model anlamlıdır ($P= 0,0000$). Ayrıca denklem, bankaların dış yükümlülüklerindeki artışı iç borç faizlerindeki artışla yüzde 99 gibi çok yüksek bir oranla açıklanmaktadır (Bkz. Tablo. 4).

Çalışmadaki sonuçlara göre Türkiye’de bankaların toplam dış yükümlülüklerindeki artışta, devlet iç borçlanma faiz oranlarının önemli bir payı bulunmaktadır. Bu sonuç, gelişmekte olan ülkelerde bankaların aşırı yabancı finansmana yöneldiğini ifade eden Eichengreen’in çalışmasıyla da uyumludur. Bu çalışmada Eichengreen gelişmekte olan ülkelerdeki bankaların aşırı yabancı finansmana yönelmelerinin nedenini iki noktada açıklamaktadır. Bunlardan birincisi, hükümetlerin bankaları her an finansal zorluklardan kurtarmaya hazır olmasının bankaların sorumsuz hareket etmesine neden olduğudur. İkincisi ise (Asya krizi

döneminde bölge ülkelerinde olduğu gibi) hükümetlerin bütçe açıklarının finansmanını sağlamak için bankaların aşırı yabancı fon finansmanına yönelmesini teşvik etmeleridir (Eichengreen,2003:276). Işık ve Hassan'da çalışmalarında aynı dönemde kamu sektöründeki aşırı borç talebi nedeniyle bankaların yüksek kar ettiğini ve bu yüzden maliyetleri göz önüne almadıklarını vurgulamaktadırlar (Işık ve Hassan,2002:277). Türkiye'de artan bütçe açıklarıyla başlayan bu sürecin sonuçları Ertuğrul ve Selçuk'un çalışmasının bulgularında da görülebilir. Söz konusu çalışmaya göre Türkiye'nin dış borcu 1996–2000 yılları arası % 34 oranında artmıştır. Fakat 1996 yılında borcun %21'i kısa vadeli iken, bu oran 2000 yılında %25'e çıkmıştır. Kısa vadeli dış borcun içinde özel sektörün %38'lik payına karşılık, borcun %60 gibi bir kısmı ise bankalara aittir (Ertuğrul; Selçuk,2000:14). Yani Türkiye'de devletin bütçe açıklarını kapatmadaki aktif rol bankalar tarafından üstlenilmiştir. Böylece bankalar kısa vadeli yabancı sermayenin yurt içine girişinde aracı rolü oynamışlardır.

Bu yapı sadece Türkiye'ye özgü bir durum da değildir. Edwards ve Végh, Şili ve Meksika krizlerini araştırdıkları çalışmalarında dünyada sermaye akışkanlığının artışıyla beraber, bankaların bu sistemdeki rolünün sermayenin hangi ülkeye akacağına kılavuzluk yapmak olduğunu belirtmektedirler (Edwards;Végh,1997:). Hükümetlere bütçe açıklarını kapatmada kolaylık sağlayan bu durum ise, aynı zamanda bankacılık sisteminde oluşan zayıflıkların da göz ardı edilmesini beraberinde getirmektedir. Fakat bu süreç ülkeler için pek istenmeyen sonuçları da beraberinde getirebilecek bir süreçtir. Çünkü Kamulainen ve Lukkarila'nın 1980–2001 döneminde 31 gelişmekte olan ülkedeki finansal krizlerin nedenini araştıran çalışmasına göre; özel sektör yükümlülükleri, kamu borçları ve bankaların dış yükümlülüklerindeki artışın, ülkelerdeki parasal kriz ihtimalini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Kamulainen; Lukkarila,2003:260). Bu sonuç Eichengreen' in finansal krizlerin sebeplerini araştırdığı çalışmasında belirttiği, Türkiye'de bankacılık sistemi hakkındaki saptamalarıyla da benzerdir. Söz konusu çalışmada Eichengreen Türkiye'de yüksek yurt içi ve düşük yurt dışı faizlerin oluşturduğu karlı ortamın bankaların problemlerini maskeleydiğini belirtmektedir. Kolay karlara alışmış olan Türk bankacılık sistemindeki bu durumun ise, sistemin

hassasiyetini arttırdığının ve alınması gereken önlemleri de geciktirdiğinin altı çizilmektedir (Eichengreen,2002:112).

4.SONUÇ

Çalışmamızda 1997.1 – 1999.12 döneminde bütçe dengesi, iç borç faiz oranları ve bankaların dış yükümlülükleri arasındaki bağlantıyı incelemeye çalıştık. Elde edilen sonuçlar literatüre uygun bir şekilde bütçe açıklarının iç borç faiz oranlarını arttırdığı ve bu artışın da bankaların dış yükümlülüklerini “artış” biçiminde etkilediği yönündedir. Bu sayede bütçe açıklarının oluşturacağı sorunlar maskelenmiş ve bankalar da yurt dışı sermayenin ülke içine girişinde bir aracı durumuna gelmişlerdir. Bankaları aşırı risk almaya teşvik eden bu oluşum ise, bankacılık sisteminin finansal krizlere karşı hassas bir hale gelmesine neden olmuştur.

Finansal piyasalarda devletin rolünü Stiglitz, piyasa başarısızlıklarını önlemek olarak özetlemektedir (Stiglitz,1994:27). Fakat bu anlamda Türkiye’deki yapıya bakıldığında tam tersi bir görünüm olduğu görülmektedir. Devlet 2000 yılında yaşanan kriz öncesinde piyasaların başarısızlığına hem makro hem de mikro bazda büyük bir katkıda bulunmuştur. Makro bazda olan etki, söz konusu dönemin genel olarak istikrarsız bir yapı göstermesinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir ekonomik ortamda ise, bankacılık risklerinin artış göstermesi kaçınılmazdır. Mikro bazdaki etki ise, kamunun yüksek borçlanma gereğinden kaynaklanmaktadır. Kamunun bütçe açıklarını kapatabilmek için iç borçlanma yoluna gitmesi, iç borç faiz oranlarını arttırmakta ve bu borçlanmada Türkiye’deki finansal sistemin ana unsuru olan bankacılık sisteminin kullanılması ekonomide finansal baskınlığı ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu yapı içerisinde, yüksek faizlerin getirdiği karlı ortamdan yararlanmak isteyen bankalarda risk birikimi ve kırılğan yapının oluşumu kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Türkiye’de yakın dönemde yaşanan krizlerin, öncesindeki yanlışlıklardan bazılarını özetleyen bu tablonun günümüzde değiştiğini söyleyebilmek henüz pek mümkün değildir. Çünkü kamunun harcamaları için yeterli kaynağa sahip

olmamasından kaynaklanan mali baskınlık, Türkiye’de henüz çözülebilmüş bir sorun değildir. IMF kaynaklı krediler sayesinde biraz olsun günümüzde hafifleyen mali baskınlık sorunu gelecek dönemler için, Türkiye ekonomisindeki potansiyel tehlike görünümünü korumaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAP

Eichengreen, Barry (2002), *Financial Crises*, Oxford University Press.

Eichengreen, Barry (2003), *Capital Flows and Crises*, The MIT Press.

Gujarati, Damodar (2001), *Temel Ekonometri*, Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen, Literatür Yayınları, İstanbul.

Gup, Benton. (1999) “ Bank Growth and Failure”, Benton Gup (eds), in *International Banking Crises*, Quorum Books.

Mishkin, Frederic (2004) *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Addison Wesley, 7.Baskı.

Romer, David (1996) *Advanced Macroeconomics*, Mc Graw Hill.

Walsh, Carl (2003), *Monetary Theory and Policy*, The MIT Press.

White, Lawrence (1999), *The Theory of Monetary Institutions*, Blackwell Publishers.

World Bank and IMF (2005) *Financial Sector Assessment - A Handbook*, The World Bank and The International Monetary Fund .

MAKALE

Akyüz, Yılmaz ve Boratav Korkut (2003), “The Making of The Turkish Financial Crises”, *World Development* , 31 (9), s. 1549-1566.

Ball, Sheryl ve Feltenstein, Andrew. (2001) “ Bank Failures ans Fiscal Austerity: Policy Prescription for a Developing Country”, *Journal of Public Economics*, 82: 247-270.

Byström, Hans N. E. (2004) “The market’s view on the probability of banking sector failure: cross-country comparisons” , *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money* , 14(5):419-438.

Calvo, Gulliermo ve Végh, Carlos. (1999). “Inflation Stabilization and BOP Crises in Developing Countries”, *NBER Working Paper No.6925*:1-73.

Dekle, Robert ve Kletzer, Kenneth. (2001). “ Domestic Bank Regulation and Financial Crises : Theory and Emprical Evidence from East Asia” , *NBER Working Paper No.w8322*.

Demirguc-Kunt, Aslı ve Huizinga, Harry. (1999). “Determinants of commercial bank interest margins and profitability: Some international evidence” , *The World Bank Economic Review*,13(2) : 379-408.

Edwards, Sebastian ve Végh, Carlos. (1997) . “ Banks and Macroeconomic Disturbance Under Predetermined Exchange Rates” , *NBER Working Papers* , No.5977.

Ertuğrul, Ahmet ve Selçuk, Faruk.(2001). “A Brief Account of Turkisk Economy, 1980 – 2000”, *Russian and East European Finance and Trade*, 37 (6) :6-30.

Fратиanni, Michele ve Spinelli, Franco. (2001). “Fiscal Dominance and Money Growth in Italy: The Long Record” , *Explorations in Economic History*, 38:252-272.

Günay , Nur ve Arzu Tektaş (2006) “Efficiency Analysis of The Turkish Banking Sector in Precrisis and Crisis Period: A DEA Approach”, *Contemporary Economic Policy*, Vol. 24: 343-471.

Işık, İhsan and Hassan, Kabir (2002), “Cost Profit Efficiency of the Turkish Banking Industry: An Emprical Investigation”, *The Financial Review*, Vol.37, pp.257-279.

Komulainen, Toumas ve Lukkarila, Johanna. (1999). “What Drives Financial Crises in Emerging Markets ?” , *Emerging Market Review*, 4: 248 – 272.

Rıvln, Paul (2003) .“Two Middle Eastern Inflations: Israel and Turkey 1980–2001”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 30 (2) : 211-235.

Özatay, Fatih ve Sak, Güven. (2002). “Banking Sector Fragility and Turkey’s 2000–01 Financial Crisis”, *Brookings Trade Forum*,2002:121-160.

Singh, Ajit ve Weisse, Bruce A. (1998) “Emerging stock markets, portfolio capital flows and long-term economic growth: Micro and macroeconomic perspectives “ , *World Development*,26(4): 607-622.

Stiglitz, Joseph. (1994). “ Finansal Piyasalarda Devletin Rolü” , *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Çev. Selim Soydemir, 18(174):.4-78.

Tekin Kuru, Ayça ve Özmen,Erdal. (2003). “Budget deficits, money growth and inflation: the Turkish evidence”, *Applied Economics*, 35: 591–596.

Woodford, Michael (2001). “Fiscal Requirement for Price Stability” , *Journal of Money, Credit and Banking*, 33(3): 669-728.

Tablo.1. Eş Bütünleşim Sınaması

Date: 01/14/05 Time: 18:53

Sample: 1997:01 1999:12

Included observations: 36

Trend assumption: Linear deterministic trend

Series: LTPL LBD LFZ

Lags interval (in first differences): 1 to 1

Unrestricted Cointegration Rank Test

Hypothesized		Trace	5 Percent	1 Percent
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Critical Value
None **	0.557721	39.84736	29.68	35.65
At most 1	0.183329	10.47803	15.41	20.04
At most 2	0.084731	3.187341	3.76	6.65

*(**) denotes rejection of the hypothesis at the 5%(1%) level

Trace test indicates 1 cointegrating equation(s) at both 5% and 1% levels

Tablo.2. Çoklu Regresyon Sınaması

Dependent Variable: LTPL

Method: Least Squares

Date: 01/14/05 Time: 19:12

Sample: 1997:01 1999:12

Included observations: 36

Convergence achieved after 22 iterations

Backcast: 1996:11 1996:12

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.659788	0.239150	11.12182	0.0000
LFZ	0.663329	0.033377	19.87384	0.0000
LBD	0.024378	0.024457	0.996763	0.3266
MA(1)	0.589308	0.154808	3.806697	0.0006
MA(2)	0.456775	0.159031	2.872235	0.0073
R-squared	0.991832	Mean dependent var		9.762888
Adjusted R-squared	0.990778	S.D. dependent var		0.701303
S.E. of regression	0.067347	Akaike info criterion		-2.429674
Sum squared resid	0.140604	Schwarz criterion		-2.209741
Log likelihood	48.73413	F-statistic		941.0708
Durbin-Watson stat	1.917526	Prob(F-statistic)		0.000000

Tablo.3. Model 1 Basit Regresyon Sınaması

Dependent Variable: LFZ

Method: Least Squares

Date: 01/14/05 Time: 19:09

Sample: 1997:01 1999:12

Included observations: 36

Convergence achieved after 5 iterations

Backcast: 1996:12

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LBD	1.068611	0.010605	100.7623	0.0000
MA(1)	0.291213	0.162115	1.796336	0.0813
R-squared	0.782818	Mean dependent var		10.35970
Adjusted R-squared	0.776431	S.D. dependent var		1.016630
S.E. of regression	0.480694	Akaike info criterion		1.426783
Sum squared resid	7.856285	Schwarz criterion		1.514756
Log likelihood	-23.68210	Durbin-Watson stat		1.942103

Tablo.4. Model 1 Basit Regresyon Sınaması

Dependent Variable: LTPL

Method: Least Squares

Date: 01/14/05 Time: 19:04

Sample: 1997:01 1999:12

Included observations: 36

Convergence achieved after 14 iterations

Backcast: 1996:11 1996:12

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.642975	0.242310	10.90740	0.0000
LFZ	0.687736	0.023153	29.70342	0.0000
MA(1)	0.624762	0.149184	4.187861	0.0002
MA(2)	0.446491	0.153197	2.914491	0.0065
R-squared	0.991571	Mean dependent var		9.762888
Adjusted R-squared	0.990781	S.D. dependent var		0.701303
S.E. of regression	0.067338	Akaike info criterion		-2.453755
Sum squared resid	0.145100	Schwarz criterion		-2.277808
Log likelihood	48.16758	F-statistic		1254.774
Durbin-Watson stat	1.932157	Prob(F-statistic)		0.000000

PAZARLAMA İLETİŞİMİNDE RENKLERİN ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. Gülnur Eti İÇLİ *

Öğr. Gör. Mehmet Erol ÇOPUR**

Özet

İletişim bilginin karşılıklı olarak transferi şeklinde tanımlanabilir ve sözlü ve sözsüz iletişim olarak ikiye ayrılır. Bilgiyi taraflar arasında transfer ederken bazen sadece kelimeler yeterli olurken bazen de görsel unsurlara ihtiyaç duyulur. Pazarlama iletişimine baktığımızda görsel unsurlardan özellikle rengin etkisi vardır. Renkler; dikkat çekmede, tüketicinin algılamasında önemlidir ve bu makalede bu konu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Renk, Pazarlama İletişimi, Görsel İletişim

THE ROLE OF COLORS IN MARKETING COMMUNICATION

Abstract

Communication will be explained as receiving and transferring information and divided into two subbranches: verbal and non-verbal communication. While transferring and receiving information among sides sometimes words are enough sometimes we need to receive visual components in addition to the words. When we look at the marketing communication point of view; it's seen that visual components especially colours are effective. In marketing communication process; colours are very important as they attract the attention and perception of the consumers. In the article this subject is analyzed.

Key Words: Color, Marketing Communication, Visual Communication

---

* Kırklareli Üniversitesi Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu Pazarlama Programı

** Kırklareli Üniversitesi Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu Grafik Programı

Giriş

Pazarlama iletişimi, işletmelerin tüketicilere mal ve hizmetlerini tanıtmaları amacıyla çeşitli pazarlama iletişim araçlarını kullanarak (reklam, satış geliştirme, halkla ilişkiler, kişisel satış, doğrudan pazarlama) gerçekleştirdikleri ikna edici bir iletişim sürecidir. Bu süreçte işletmeler, işitsel birtakım mesajların yanı sıra tüketicilere her türlü renk, resim, sembol, şekil vb. uyaranlar ile görsel mesajları da göndermektedir. Hızlı yaşayan günümüz insanı için daha hızlı ve etkili bilgi alışverişi sağlanması, kalıcılığının daha fazla olması, ikna edici ve dikkat çekici olması ve dolayısı ile etrafında olup bitenleri anlamlandırmaya yardımcı olması gibi sebeplerle görsel iletişimin önemi oldukça fazladır. Bu çalışmada; görsel iletişim, pazarlama iletişimi ve renk ilişkisine değinilmekte, renklerin anlamı, renklerin müşterilerce algılanma şekli ve etkileri, müşterilerle iletişimde renklerin rolü incelenmektedir. Çalışma tanımlayıcı bir çalışmadır.

Görsel İletişim, Pazarlama İletişimi ve Renk İlişkisi

İletişim; düşünce ve duyguların, bireyler, toplumsal kümeler, toplumlar arasında söz, el-kol devimi, yazı, görüntü v.b. aracılığı ile değiş tokuş edilmesini sağlayan toplumsal etkileşim sürecidir (www.tdk.gov.tr).

En genel özetleme ile “karşılıklı bilgi alışverişi” şeklinde tanımlanabilen iletişim sözlü ve sözsüz iletişim olarak ikiye ayrılabilir. Sözsüz iletişim kapsamında yer alan görsel iletişim ise “görüntülerden oluşan bilgilerin değiş-tokuşu” biçiminde tanımlanabilir. Taraflar arasındaki bilgi alış verişinde bazen sadece sözler yeterli olabilirken bazen de görsel öğelere gereksinim duyulmaktadır. Gestalt kuramcıları ve bildirişim kuramcıları; insanoğlunun dış dünyaya ait bilgilerin %85’ini görme aracılığı ile edindiğini ve bu nedenle de insan ile çevre, insan ile ürün arasındaki ilişkilerin odak noktasının görsel iletişim ve estetik algılama olduğunu belirtmektedirler (Mehmeti, 2003, s.116).

Nesnel çevrenin algılanmasında ilk basamak görme olayıdır (Uçar, 2004, s.59). İnsanlar konuşmayı öğrenmeden önce görmeyi öğrenirler, dolayısıyla görsel iletişim konuşarak iletişimden önce gerçekleşir ve görsel olmayana göre daha etkileyici ve ikna edicidir. Çünkü insanlar öğrendiklerinin %1’ini deneyerek,

%2'sini dokunarak, %4'ünü koklayarak, %10'unu duyarak ve %83'ünü çevresindeki olayları gözlemleyerek öğrenmektedirler (Işık vd, 2006, s.99). Üzerinde 100 den fazla dil ve 5000 dolaylarında diyalektin kullanıldığı bir dünyada görsel iletişim hızlı ve kolay bir iletişim biçimidir (Uçar, 2004, s.59). Dünyanın pek çok yerinde aynı olan trafik işaret ve levhalarının farklı diller konuşan insanlar tarafından aynı şekilde algılanması ve anlamlandırılması görsel iletişimin güçlülüğü açısından örnek olarak verilebilir.

Görsel sanatların bir çeşit müziği olarak kabul edilen renk, en güçlü iletişim araçlarından biridir (Öztuna, 2007, s. 88) .Çünkü iletişimde pek çok insan verilen mesajı okumaya ve tepki göstermeye başlamadan önce renkleri görür. Bu nedenle görsel iletişimin temel unsurlarından beklide en önemlisi renktir denilebilir.

Hayatımızda her şeyin içinde var olan, düşünce ve duyguları uyandıran, motivasyonu arttıran, satın alma alışkanlıklarımız üzerinde önemli etkileri olan renkler, işletmelerin de tüketicileri ile görsel iletişiminde önemli olan ve çokça üzerinde durduğu, pazarlamada bir mesaj iletme aracıdır. Renkler ile ürün, ambalaj, marka, reklam, mağaza dizaynı, logo gibi pazarlama iletişiminin önemli öğelerine şekil vermek mümkündür (Mehmeti, 2003, s.121). Pazarlama iletişimi; işletmelerin hedef tüketicilerinin tutum ve davranışlarını istenen yönde güçlendirmeyi veya davranış değiştirmeyi amaçlayan yeni tutum ve davranış oluşturmayı hedefleyen ikna edici iletişim sürecidir (Babacan, 1998). Pazarlama iletişim sürecinde renkler ve kullanımının müşterinin dikkatini çekme ve algılama açısından önemi büyüktür.

Pazarlama İletişiminde Renklerin Rolü

Soyut kavramları ve düşünceleri simgeleştiren (sembolize eden), hayal dünyasını, istekleri ve arzuları, dışa vuran; zaman ve mekanı hatırlatan; duygusal ve görsel yanıtlar üreten renk; aynı zamanda, kurumsal kimliklerin ve markaların ana yapısal ögesi olarak işlev gösterir; ikna etmede, iletişim kurmada ve bir ürüne insanların ilgisini çekmede önemli bir rol oynar (Öztuna, 2007, s. 91).

Renkler; insanların duygusal, zihinsel ve fiziksel yapılarını etkilemekte yani insan psikolojisi üzerinde etkili olmaktadır. Pazarlamada tüketicilerin satın alma davranışını etkileyen faktörlerden biri de psikolojik (öğrenme, güdülenme, algılama, tutum, kişilik) faktörlerdir. Renk, psikolojik faktörlerden algılama ile ilgilidir. Algılama, iletilerin izleyiciler tarafından duyu organları aracılığıyla farkına varılma süreci, görsel algılama ise, insanın bilinç düzeyindeki davranışlarının en temel belirleyici ögesidir ve gerçekliğin algılanmasında diğer tüm duyu organlarının yanında en temel olan görsel algıdır (www.fotografya.gen.tr). Algı; çevrenin, insanların, nesnelerin, kokuların, seslerin, hareketlerin, tatların ve renklerin gözlemlenmesi ile ilgilidir (Odabaşı ve Barış, 2003, s.128). Tüketiciler hayatları boyunca pek çok kez ürünler, ambalajları, mağaza dizaynı, reklamlar ve buralarda kullanılan renklerle yüz yüze gelmekte ve algılama sürecinde bu uyarılardan etkilenmektedir. Renk uyarını tüketicinin algısında önemli bir yere sahiptir (Engel vd.,1995, s.494). Renklerin insanlar üzerindeki bu psikolojik etkileri nedeniyle işletmeler pazarlama çabaları içerisinde ürün ambalajından başlayıp, reklama, mağaza atmosferine kadar pek çok konuda renk ve kullanımına dikkat etmek durumundadır. Yapılan araştırmalar; nesnelere % 3 dokunarak, % 3 koklayarak, % 3 tadarak, % 13 işiterek, % 78 görerek algıladığımızı göstermekte ve 9 saniye içinde seçimi etkileyen en önemli unsurun renk olduğunu ortaya koyarak (Marketing Türkiye, 2004, s. 28), tüketici davranışları açısından görsel iletişimin önemi ortaya koymaktadır.

Renklerin Genel Algılanışı

RENK	ALGI	PAZARLAMA ÖRNEKLERİ
Kırmızı	Güçlü, tehlikeli, heyecanlı, sıcak, şehvetli, dışa dönük	Nestle, Cocacola
Yeşil	Serin, sakin, doğal	Clinique Kozmetik, Seven-up, Garanti Bankası
Mavi	Serin-sakin, hüznü, saygıdeğer, otoriter	Davidoff Cool Water Parfüm, Big Blue IBM, Nivea
Siyah	Soğuk, prestijli, sofistike	Johny Walker Black Label viski, Eti Negro
Sarı ve Altın Sarısı	Lüks, zengin	Ona Ayçiçeği Yağı, Gold Kart
Portakal	Sıcak, doğal, samimi	Advantage Kart, Lancaster Güneş Ürünleri
Mor	Asalet, imparatorluk	Milka, Silk Cut Sigara
Şeffaf	Temiz, saf-katıksız	Palmolive Duş Jeli, Clear-choice Ağız Yıkama Suyu

Kaynak: Yavuz Odabaşı - Gülfidan Barış , Tüketici Davranışı, 2003, s.139.

Renkler ışıkla birlikte var olurlar ve izleyen üzerinde birçok değişik duygular uyandırabilirler. Bunların bir bölümü kişisel, bir bölümü genellenebilir duygulardır. Kırmızı, sarı ve turuncu sıcak renkler; mavi, yeşil ve mor soğuk renkler olarak kabul edilir. Sıcak renklerin uyarıcı, soğuk renklerin ise gevşetici ve dinlendirici olması genellenebilen duygulara iyi bir örnek oluşturur (Becer, 2005, s. 57).

Tüketiciler her gün reklam vb. yollarla yüzlerce farklı ve benzer ürün ile karşılaşmaktadır. Ürün ile tüketici arasındaki iletişimi sağlayan ve ürünü tanıtan ambalajdır ve tüketici ürünü ambalajla birlikte değerlendirir. Ambalaj burada satış elemanı görevi görerek ürün ile ilgili bilgiyi tüketiciye sağlamaya yarar. Ambalaj tasarımının öğeleri renk, tipografi, biçim ile imajdan oluşur (Ampuero ve Vila, 2006, s. 104) ve renk “dikkat çekme, ilgiyi arttırma, prestij kazandırma” özellikleri ile satışı arttıran en önemli tasarım öğesidir (Mehmeti, 2003, s.120). Ürünün yapısına uygun seçilen renklerle, uyumlu yazı ve biçimlerle tasarlanmış, çekici, güzel görümlü bir ambalaj, tüketiciyi olumlu yönden etkiler (www.grafist.net). Ayrıca renkler ile ürünün ambalajına ve markasına diğer

ürünlerden ayırıcı bir özellik kazandırmak mümkündür. Kodak sarısı, Fuji yeşili, Coca Cola'nın kırmızısı, Hershey'in koyu kahverengisi, Bayer aspirinin yeşili bütün dünyada ürünü, ambalajını ve markasını renklerle güçlendirmenin önemli örneklerindedir (Meyers ve Lubliner, 2003, s.207). Ambalajda kullanılan fon rengi, fonun bir kısmına hakim olacak renk, ürünün bir özelliğine dikkat çekecek renk veya fotoğraf ve illüstrasyonda kullanılan renk, ürünün imaj iletişiminde önemli rol oynamaktadır (Marketing Türkiye, 2004, sayfa:10)

Benzer şekilde renkler mağazaların imajını da etkiler. Sıcak renkler, müşterileri uyarır ve onları mağazaya çeker. Soğuk renkler ise onları sakinleştirir ve huzur verir. Bu nedenle pahalı ürünlerin satıldığı mağazalarda soğuk renkler kullanılarak tüketicilerin huzursuz olması engellenebilir ve ürünleri rahatlıkla inceleyebilecekleri bir ortam yaratılabilir (Arslan, 2004, s. 99). Tüketicilerin ürün seçmek ve satın alma kararına yardımcı olabilmek için mağazalarda rahat, pozitif ve memnuniyet veren bir atmosfer yaratmada renkler önemlidir, örneğin Bellizzi ve Hite (1992) yaptıkları çalışmada mağaza atmosferi için mavi rengin kırmızı renge göre daha arzu edilen, rahatlatan bir renk olduğunu saptamışlardır. Gençlere ve çocuklara yönelik mağazalarda ise sıcak renklerin kullanılması hedef kitlenin dikkatini çekmek açısından önemlidir. Psikologlar rengin insan duygularına biçimden daha yakın olduğunu söylemektedir. Pazarlamacılar bu nedenle tüketicilerin renklere yönelik tercihlerine dikkat etmek durumundadırlar. Renklerin insan psikolojisi üzerindeki etkileri ve pazarlama iletişimi faaliyetlerine yönelik yansımaları şöyledir:

Beyaz: Sadeliği, doğruluğu, temizliği temsil etmektedir. Olumluluk, saflık, barışçıl ve kabul edici ifadelerinin bir yansıması olarak beyaz; ışık, bilgi, aydınlık, nur gibi olumlu ve erdemli değerlerle örtüştürülmüştür (Uçar, 2004, s. 48). Pazarlama iletişiminde beyaz; temizlik, saflık, hastane, hijyen, kış ve dinginlik çağrıştırmaları dolayısıyla bu gibi ürünlerle uyum içinde kullanılabilen ve özellikle dondurulmuş gıda ürünlerinde saflığı temsil eden maviye, buzu ve sağlıklı kalmayı ifade eden beyaz eşlik etmektedir (Mehmeti, 2003, s.123). Ayrıca gıda ürünlerinde beyaz renk azaltılmış kaloriyi çağrıştırmaktadır (Arslan, 2004, s. 97).

Siyah: Şık, sofistike, prestij, soğuk, gizem, hırs ile ilişkilendirilir. Otorite ve gücün rengidir (www.precisionintermedia.com). Siyah aynı zamanda melankoli, umutsuzluk, yasa dışılık ve düş kırıklığının da rengidir; batı kültüründe ölümü ve matemi sembolize eder (Uçar, 2004, s. 50). Giyimde güç ifade ederken, yüksek teknoloji içeren elektronik eşya ile düşünülen bir renktir (Arslan, 2004, s. 98).

Kırmızı: Gözümüzün en iyi algıladığı sıcak bir renk olan kırmızı; güç, tehlike, tutku, heyecan, cinsellik, dışa dönüklüğü çağırır. Dalga boyu yüksek bir renk olduğundan dikkat çekicidir (Uçar, 2004, s. 51). Pazarlama iletişimde kırmızı, ürüne enerjik bir kimlik vermesi (Mehmeti, 2003, s.126) ve iştah açması (Sahilli, 2005, s.57) sebebiyle gıda firmalarının çok kullandığı bir renktir. Coca Cola, McDonald's, Burger King, Nestle vb firmalar fast food lokantalarında, logolarında ve mağaza dekorasyonunda bu rengi seçmektedirler. Casinolarda kırmızı renklerin tercih edilmesi ve kullanılmasının müşterilerin daha fazla kumar oynamasına, daha çok risk almasına sebep olduğu belirlenmiştir (Grossman ve Wisenblit, 1999, s.80). Reçel, jöle ve kutulanmış meyve gibi ürünlerde tatlı ve enerjik bir imaj yaratmak amacıyla bu ürünlerin ambalajlarında canlı kırmızı kullanılmaktadır (Mehmeti, 2003, s.126).

Mavi: Serinlik, sakinlik, sadakat, güveni temsil eden mavi renk dinlendirici renktir ve yatıştırıcı etkiye sahiptir. Madden ve arkadaşları mavi rengi; sağlık, dürüstlük ve güvenle ilişkilendirmiş ve bankaların logolarında ve levhalarında mavi rengi kullanmalarının da bununla ilgili olduğunu belirtmişlerdir (Madden vd., 2000,s.90). Mavi, insan gözünün görme oranının en düşük olduğu renktir ve uzmanlar mavinin insanlar üzerinde yarattığı huzur ve sakinlik duygusunu da buna bağlamaktadır (Marketing Türkiye, 2004, s.27). Diş doktorları muayenehanelerinin duvarlarını maviye boyayarak hastalarının korkularını azaltmaya ve onları sakinleştirmeye çalışırlar (Grossman ve Wisenblit, 1999, s.80). Temizlik ve saflık imajı yaratmak için genellikle pek çok su ambalajında mavi renk esastır ve yine ambalaj tasarımında soğuk ve tazelik etkisi yaratılmasının esas olduğu durumlarda, örneğin yoğurt gibi ürünlerin ambalaj

tasarımlarında mavi ve lacivert tonlarının kullanıldığını görürüz (Uçar, 2004, s. 55).

Renkler ve Anlamları

Aktif, heyecan verici, vahşi, sıcak, canlı, çarpıcı, şiddetli				Dingin, soğuk, soylu, pasif, sakin, durgun
← Anlamlar →				
Renkler				
Kırmızı	Altın	Siyah	Mavi	
	Turuncu	Kahverengi	Yeşil	
	Sarı	Mor	Beyaz	

Kaynak: Thomas J. Madden vd., “Managing Images in Different Cultures: A Cross-National Study of Color Meanings and Preferences” Journal of International Marketing, 2000, 8,4, s.99.

Mor: Soyluluk, itibar, zenginlik, gösteriş, gurur, ihtişam ile ilişkilendirilmektedir. Mor rengin bazı ülkelerde pahalılığı çağrıştırdığı bilinmektedir (Madden vd., 2000, s.90). Bakteri öldürücülük hissi yaratması sebebiyle mor ve tonları deterjan ambalajlarında sıklıkla kullanılmaktadır, ayrıca morun bir tonu olan leylak renginin yumuşak tonlar ve pastel gölgeler aracılığı ile özen ve yumuşaklık hissi yaratması nedeniyle yine bu renk ambalajlarda tercih edilirliliği arttırmaktadır (Mehmeti, 2003, s.127).

Yeşil: Tazelik, serinlik, büyüme, yeniden doğuş, huzur, güven, bahar ve canlılığı çağrıştırmaktadır. Yeşil doğadaki yaygınlığı sebebiyle gıda ambalajlarında tazelik ve doğallık etkisi vermek için sıkça kullanılmaktadır (Uçar, 2004, s.55). Çevre dostu bir imaj oluşturmak isteyen firmalar ürün ambalajlarında yeşil rengi kullanmaktadır, ayrıca kutulanmış ve dondurulmuş sebze ambalajlarında canlı ve doğal bir etki oluşturması sebebiyle yeşil renk tercih edilmektedir (Mehmeti, 2003, s.130). Yeşil yaratıcılığı ortaya çıkarmada etkilidir, batıdaki büyük otellerin mutfaklarında duvar rengi aşçıların yaratıcılığını arttırmak için yeşile boyanmaktadır (Sahilli, 2005, s.58).

Sarı: Sıcaklık, canlılık, neşe, parlaklık çağrıştıran sarı renk altının ve güneşin rengidir. Mağaza tasarımlarında sıcaklık ve samimiyet yaratmak için tercih edilir. Renklerin en sıcak olanıdır; görünebilirlik niteliği, sarının bir dikkat rengi olarak kullanılmasında yardımcı olmuştur; ayrıca sarı ambalaj tasarımında neşeli ve keyifli bir etki elde etmek için kullanılmaktadır (Uçar, 2004, s. 52-53). Sarı geçiciliğin ve dikkat çekiciliğinin rengidir. Dikkat çekmesi ve geçici oluşunun anlaşılması için tüm dünyada taksiler sarı renklidir, benzer şekilde araba kiralama firmaları logolarında sarı rengi kullanarak ürünün geçici olduğunu, geri getirilmesi gerektiğini anlatmak istemektedir (<http://ilef.ankara.edu.tr/reklam/yazi>).

Turuncu: Gençlik, dinamizm, umut, arkadaşlık ve eğlenceyi ile ilişkilendirilir. Turuncu, kırmızı kadar agresif olmadan cesur olabilen, sarı kadar havai olmadan parlak olabilen son derece dikkat çekici bir renktir (Marketing Türkiye, 2004, s.29). Dikkat çekici olması sebebiyle pek çok firmanın logosunda canlılık ve dinamizmi ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Glaxo Welcome ve SmithKline Beecham birleşerek, kendilerine cool ve klinik bir hava veren mavi ve yeşil renkli logolarını, kendilerini daha iyi hissetmelerine, daha uzun yaşamalarına yardım etmeyi amaçlayan stratejilerine uygun olması için parlak bir turuncuyu tercih etmişlerdir (Marketing Türkiye, 2004, s.29). Turuncu renk ucuzluğu çağrıştırmaktadır (Madden vd., 2000, s.90). Dolayısı ile yüksek kalitedeki ürünlerin logosunda, etiketlerinde v.b turuncu renk kullanılmamalıdır (Arslan, 2004, s. 100).

Renkler farklı kültürlerde farklı anlamlar taşır yani ülkelere göre renklere verilen anlamlar değişmektedir, bu nedenle de renklerin anlamlarını genelleştirmek mümkün değildir. Örneğin Çin’de beyaz; dürüstlük ve erdemi, sarı ise güveni temsil eder; Hint kültüründe siyah, sıkıntı ve kasveti, kırmızı hırs ve arzuyu çağrıştıırır (Grossman ve Wisenblit, 1999, s.81). Batı’da yeşil umudu, beyaz saflığı, siyah matemi, kırmızı aşkı ve devrimi, sarı ise nefreti simgeler (Grossman ve Wisenblit, 1999, s.80). Mavi, zenginlik ve güven; gri, kuvvet, ayrıcalık ve başarı; turuncu, ucuzluk; mor, asil ve ağırbaşlı; sarı, neşeli; siyah, kuvvetli ve hükmeden anlamına gelmektedir (Madden vd., 2000, s.90).

Sonuç

İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan iletişimin bir biçimi olan görsel iletişim, pazarlamada da tüketici davranışları açısından bakıldığında önem taşımaktadır. Görsel iletişimin en önemli araçlarından biri de aynı zamanda bir tasarım ögesi olan renktir.

Renklerin fizyolojik ve psikolojik etkileri olduğu bir gerçektir. Çeşitli zamanlarda ve farklı araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalar renklerin tüketici davranışlarında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Renkler öncelikle görsel olarak dikkat çekiciliği sağlayarak tüketicinin ürüne yönelmesini sağlarken, alışveriş yapılan ortamların renkleri de tüketici davranışlarına yansımaktadır. Özellikle kurum kimliği, mağaza dekorasyonu ve ürün ambalajlarında bu yansıma daha net bir biçimde görülmektedir.

Ürün grubuna ve hedef kitleye yönelik olarak seçilen renklerin doğruluğu ya da yanlışlığı, tüketicinin satın alma eylemine olumlu ya da olumsuz olarak nasıl yansıdığı ve bu yönüyle renklerin pazarlama iletişimine etkisini ortaya koymak üzere bundan sonra yapılacak çalışmayı saha çalışması ile desteklemek ve zenginleştirmek daha iyi sonuçlar almak için gereklidir.

Kaynakça

Ampuero, O. ve Vila, N. (2006). “Consumer Perceptions of Product Packaging” *Journal of International Marketing*, 23/2

Arslan, F.M. (2004). *Mağazacılıkta Atmosfer*, İstanbul: Derin Yayınları

Babacan, M. (1998). “Pazarlama İletişimi: Kavramsal Bir İrdeleme” *Pazarlama Dünyası*, Yıl 12, Sayı71.

Becer, E.(2005). *İletişim ve Grafik Tasarım*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.

Engel, F.J., Blackwell, R.D., Miniard, P.W.(1995). *Consumer Behavior*. Forth Worth: The Dryden Pres

Grossman R. P. and Wisenblit, J.Z.,(1999). What we know about consumers’ color choice, *Journal of Marketing Practice* s.80

Işık, M., Biber, L., Öztekin, A., Öztekin, H.(2006). *Genel ve Teknik İletişim*, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları

Marketing Türkiye (2004). “Markaların Elbisesi: Ambalaj”, *Ambalaj: Tasarım, Uygulama ve Üretim Eki*, 15 Eylül.

Marketing Türkiye (2004). “Pazarlamanın Renkli Dünyası”, Yıl:2, Sayı: 46, 15 Şubat

Marketing Türkiye (2003). “Bana Rengini Söyle”, Yıl:2, Sayı:30, 15 Haziran.

Madden,T.J., Hewett, K., ve Roth, M. S. (2000). “Managing Images in Different Cultures: A Cross-National Study of Color Meanings and Preferences” *Journal of International Marketing*, , 8/4

Mehmeti N., (2003). *Kurum Kültürünün Kurum Kimliğine, Ürün Kimliğine ve Ambalaj Tasarımına Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul: 2003.

Meyers, H.M. ve Lubliner, M.J. (2003) *Başarılı Ambalaj Başarılı Pazarlama*, (Çev: Zehra ÜSDİKEN), İstanbul: Rota Yayınları.

Odabaşı, Y., ve Barış, G. (2003). Tüketici Davranışı, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.

Öztuna, H.Y. (2007). "Temel Tasarım Öğeleri: Renk", Grafik Tasarım – Görsel İletişim Kültürü Dergisi Sayı: 8

Sahilli, S. (2005). "Pazarlamanın Sessiz Dili: Renkler ve İletişim Rolü", Pazarlama Dünyası Dergisi, Yıl:2005, Sayı:3

Uçar,T.F.(2003). Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, İstanbul: İnkılap Kitabevi

İnternet Adresleri

<http://www.fotografya.gen.tr/cnd/index>. Erişim Tarihi: 04.05.2007

www.grafist.net/yazilar/hmakale01.html, Erişim Tarihi: 04.05.2007

www.precisionintermedia.com Erişim Tarihi: 04.05.2007

<http://ilef.ankara.edu.tr/reklam/yazi.php?yad=81>

[www.tdk.gov.tr.](http://www.tdk.gov.tr), Erişim tarihi:23.04.2007

www.precisionintermedia.com

**1998-2007 DÖNEMİ AVRUPA KOMİSYONU İLERLEME
RAPORLARI KAPSAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI
ve TÜRKİYE’NİN UYUMU**

Fusun ÖZERDEM*

ÖZET

Demokrasi, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü; küresel ve bölgesel güvenliğin düzenleyicileridirler. Küresel bütünleşme, ülkeler arasında siyasi, sosyal, ekonomik ilişkilerin yaygınlaşması, farklı kültür ve inançların entegre olmuş şekilde birlikte yaşamaları, maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşarak dünyaya yayılması demektir. Bu bağlamda böyle bir bütünleşmeye verilecek en güzel örnek; Avrupa Birliği’dir (AB).

Kalkınma süreci yaşayan ülkelerde ekonomik gelişme, ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda başlayamayabilir ve sonucunda ortaya çıkan gelişme belirli noktalarda yoğunlaşır. Neticesinde bölgesel farklılaşmalar meydana gelir. AB, kendi içinde yaşadığı bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak için AB Bölgesel Politikası’nı oluşturmuştur. Bu politika kapsamında geliştirilen Yapısal Fonlar aracılığıyla, ihtiyaç duyulan bölgelere çeşitli yardımlar yapılmakta, bu yardımlardan bazıları hibe programları ile gerçekleştirmektedir. Türkiye tam üye olmadığı için Yapısal Fonlar’dan şimdilik yararlanamamaktadır. Katılım Öncesi Mali Yardım Programı kapsamında geliştirilen hibe programlarını ise uygulayabilmektedir.

Sonuçlar kötümser olmamızı gerektirmese de daha çok çalışmamız gerektiğini vurgulamaktadır. Tam üyelik müzakerelerinin sadece siyasi olaylarla değil, müktesebat başlıklarında daha çetin geçeceğinin sinyallerini vermektedir.

Anahtar Kelimeler: 1-Avrupa Birliği (AB), 2-Bölgesel Politika, 3-Komisyon İlerleme Raporları

---

* Dr., Edirne Valiliği Avrupa Birliği Eşgüdüm Merkezi Sorumlusu

**THE EUROPEAN UNION REGIONAL POLICY AND TURKEY'S
HARMONISATION IN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN
COMMISSION PROGRESS REPORTS FOR THE PERIOD OF 1998-2007**

ABSTRACT

Democracy, good governance and the rule of law are the determinants of global and local security. The global integration is the diffusion of political, social and economic relationships between countries, coexistence of different cultures and religions in an integrated way, and spreading of the spiritual and material values across national borders to the world. In this context, the best example that can be given for such an integration is the European Union (EU).

The economic advancement in developing countries may not start in all regions of the country at the same time and the subsequent development concentrates in certain areas. Hence, regional disparities emerge. In order to eradicate its own regional disparities the EU has formed the EU Regional Policy. Through the Structural Funds that have been formed as part of this policy, various assistance to the regions in need are provided, and some of such assistance takes place as donations. Since Turkey is not a full member of the EU it cannot benefit from the Structural Funds for the time being. However, it can implement the grant programmes within the context of the Pre-accession Financial Corporation Programme.

Even the results do not require us to be pessimistic, they emphasize the need to work much harder. They indicate that the negotiations for full membership will not only be about political issues, but also will undergo harder in Acquis Titles.

Key Words: 1-European Union (EU), 2-Regional Policy, 3-Commission Regular Reports

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI

Avrupa Birliği'nin (AB) bölgesel politikasının ne olduğunu anlatmadan önce bölge tanımını yapmanın yararlı olacağını düşünmekteyiz.

Bölge sözcüğü bir mekan birimini ifade etmekte olup boyutu ve içeriği, sözcüğün kullanıldığı bağlama göre değişebileceği gibi aynı bağlamda farklılık da gösterebilir. Ekonomik perspektif değerlendirildiğinde, bir planlama ve analiz birimi olarak bölgenin ne kent kadar küçük, ne de ülke kadar çok geniş alan parçası olmaması uygun görülmektedir (Casellas ve Galley, 1998:551). En genel tanımı ile bölge, kentten büyük ve ülkenin genelinden küçük bir mekansal birim olarak tanımlanabilir.

Konumuz Avrupa Birliği olduğu için AB'de planlama anlamında bölgeler; kent ve metropol alandan, çok geniş kırsal bölgeye kadar çeşitli boyutlardadır. Bir kısmı kültürel, sosyal, ekonomik açıdan, bir kısmı işlevsel açıdan bütünlük gösteren birimlerdir.

Bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını ortaya çıkaran en temel sebep, kalkınma süreci yaşayan ülkelerde, ekonomik gelişmenin ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda başlayamaması ve belirli ayrıcalıklı yerlerde ortaya çıkan gelişmenin bu noktalarda yoğunlaşmasıdır. Bunun sonucunda kalkınma noktaları etrafında, ekonomik ve sosyal hareketlilik artar ve bölgelerarası dengesizlik ortaya çıkar. Bu kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu gibi ekonomik gelişmenin de bir koşuludur (Dinler, 2001: 113). Ancak bu yargının özellikle gelişmiş toplumlarda, giderek önemini yitirmeye başladığını görmekteyiz; zira deneyimler de göstermektedir ki, "kutuplaşma" olgusu gelişme sürecinin ilk aşamalarında kaynakların etkin kullanımına elverişli bir ortam hazırlamakta ancak, belirli bir aşamadan sonra ekonomik ve toplumsal maliyetleri artırmaktadır. Bu maliyet iki sorun doğurmaktadır. Bunlardan biri büyük kent sorunları, diğeri ise geri kalmış bölgeler sorunlarıdır (Dinçer, Özaslan, Kavasoğlu, 1996: 4). Geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru görülen göçler, bir yandan bu bölgelerin yerel efektif talep hacminin daraltılması, diğeri yandan da genç işgücü ve sermayenin bölge dışına akması

anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda başlayan az gelişmişlik kısır döngüsü, zaten geri olan bölgeyi giderek durgunluğa itmekte ve kaçınılmaz olarak kamu müdahalesini gerekli kılmaktadır. Bu durum ekonomik gelişme içindeki her ülkede görülmektedir.

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında AB'nin çoğulcu yapısını destekleyen ancak eşitsizliklere de yol açan farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar tespit edilirken, bölgelerin iklimleri, yerleşim yerleri dahil olmak üzere birçok faktör göz önünde bulundurulur. Gayri safi milli hasılanın (GSMH) dengesiz dağılımı ise bölgesel farklılıkları oluşturan temel etkidir. Bölgesel farklılıkların belirlenmesini sağlayan diğer etkenler ise; kişi başına düşen GSMH, işsizlik ve büyüme oranı gibi ekonomik kriterler, 15 yaş altı ve 75 yaş üstü nüfus oranı ve kentleşme oranı gibi demografik kriterlerdir.

Bölgelerdeki doğal kaynaklardan iklim koşullarına ve yerleşim şekillerine kadar görülen çeşitlilik; küreselleşme ile paralellik gösteremeyen sanayi yapılanma ve sonucunda ortaya çıkan verimli çalışmayan yerel işgücü ve diğer bölgelerden gelen nüfus göçü ile yaşanan iş kaybı, gelir düzeylerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Kişi başına düşen GSMH, büyüme hızına ve satın alma gücüne dayalıdır ve bu ekonomik uyumu gösterirken işsizlik seviyesi ve az gelişmişlik düzeyinin altında yaşayan kişilerin toplam nüfusa oranı da sosyal yakınlaşmanın ölçütünü; bölgelerin, ekonomik faaliyetlerin yer aldığı merkezlere veya pazarlara ulaşabilme olanağına bağlı olan uyumu ise yerleşim bölgesi itibariyle olan uyumu gösterir (15 Soruda 15 AB Politikası, 2004: 8-9). AB'nin kuruluşundaki önemli motivasyonlardan biri ülkeler ve bölgeler arasında eşit ve dengeli gelişimi sağlamaktır. AB'de bölgesel kalkınma yaklaşımının önemi genişleme stratejisi ile paralel olarak artmaktadır. Ancak Avrupa Birliği, kendisini oluşturan 317 bölge arasında görülen gelir farklılıkları ile ciddi bir bölgesel politikaya ihtiyaç duymuştur; zira Roma Antlaşması'nda da ifade edildiği gibi Antlaşma'nın bir hedefi, Topluluk'un bölgeleri arasındaki farklılığı gidermek ve böylece geri kalmışlığın izlerini yok etmektir (Roma Antlaşması, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997E/htm/11997E.html#0173010078>, Erişim Tarihi: 03.12.2007). Paralel olarak, Avrupa Bütünleşme süreci ve Avrupa Birliği bölgesel

politikasının yönetimi ve verimi bu bölgeselleşme süreçlerinin önemli makinistleri olarak rol almışlardır (Uyarra, www.mbs.ac.uk/research/engineering-policy/publications/documents/PRESTDPO5-16.pdf, Erişim Tarihi: 8 Nisan 2006).

AB'ye üye devletler arasında ve üye devlet sınırları içinde var olan bölgesel eşitsizlikler aday ülkelerin katılımı ile artacaktır. Bu çerçevede oluşturulan Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'nın üç ana hedefi vardır:

- a) yapısal uyum ve gelişmeyi teşvik etmek;
- b) bölgelerin karşılaştığı yapısal güçlükleri ortadan kaldırmak;
- c) bölge sistemlerinin modernizasyonunu eğitim politikalarıyla uyumlulaştırmak.

Bu çerçevede oluşturulan Yapısal Fonlar, istihdam ve ekonomik kalkınma için başat unsur olduğu kadar AB üye ülke vatandaşları arasındaki uyumu da perçinleyen etken görülmüştür.

Yapısal Fonlardan biri olan **Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)** yapısal fonların en kapsamlısı olup amacı, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi açısından AB'nin gelişmiş bölgelerinin gerisinde kalan bölgelerin kalkınmasına katkı sağlamaktır. Altyapının ve KOBİ'lerin geliştirilmesine, istihdam yaratılmasına yönelik projelerin finansmanında (Avrupa Birliği'nde KOBİ Destek Mekanizmaları ve Türkiye, 2005: 53) kullanılan Fon, Hedef 1 ve Hedef 2 bölgelerini ayrıca Topluluk girişimlerinden olan INTERREG III1 ve URBAN II'yi kapsamaktadır.

1975 yılında kurulan ancak 1979 yılında kota ve kota dışı olmak üzere iki bölüme ayrılarak değişikliğe uğrayan Fon'un Kota bölümü, üye ülkelerin bölgesel sorunlarını çözmek üzere dağıtılmaktadır. Geri kalan % 5'lik bölüm ise Komisyon tarafından belirlenen birden fazla ülkeyi veya bölgeyi ilgilendiren özel programlar için kullanıma ayrılmıştır (Şahin, 1998: 67).

Fonun kota ve kota dışı bölümlerinin 1984 yılında kaldırılmasından sonra topluluk tarafından üye ülkeler için belirlenen alt ve üst sınır uygulaması başlamıştır.

---

¹ INTERREG III, 2000-2006 programlama dönemi için, Avrupa Birliği'nde, bölgeler arası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan bir Topluluk girişimidir. INTERREG girişimi, uluslararası ve bölgelerarası işbirliğini sağlayarak, kıtanın dengeli kalkınmasının desteklenmesi yoluyla, AB genelinde ekonomik ve sosyal uyumun güçlendirilmesi amacıyla tasarlanmıştır.

“Üye ülkeler kendileri için alt sınırdan aşağı olmamak kaydıyla fondan yararlanmakta; Topluluk tarafından tespit edilen bu limitler, üye ülkelerin bölgesel farklılıkları, üretim düzeyleri, işsizlik oranları gibi kıstaslar dikkate alınarak belirlenmekte ve her üç yılda bir yeniden değerlendirilmektedir” (Can, 2004: 67).

AB, ABKF aracılığıyla Topluluk Programlarına, ulusal programlara, üye ülkelerin inisiyatifinde hazırlanan projelere ve küçük ve orta boy işletmelere yönelik olan projelere destek vermektedir. Topluluk Programlarının % 55’lik bir kısmı Topluluk tarafından finanse edilirken, küçük ve orta boy işletmelere yönelik olan projeler de Topluluktan 100.000 Euro’ya kadar destek alabilmektedir.

Yapısal Fonlar bütçesinin yaklaşık yarısı bu fona ayrılmaktadır. ABKF’den aşağıdaki alanlarda hazırlanacak projelere kaynak aktarılmaktadır².

- a. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi,
- b. Üretken yatırımların teşvik edilmesi,
- c. Altyapının iyileştirilmesi,
- d. Yerel kalkınmanın hızlandırılması.

İstihdamın teşvik edilmesini, ayrımcılığa ve toplumsal dışlanmaya karşı mücadele edilmesi için kaynak sağlayan; öğretim ve mesleki eğitim seviyesinin yükseltilmesini, yeni istihdam kaynaklarının araştırılmasını hedef alan fon ise **Avrupa Sosyal Fonu**’dur (ASF).

Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (BYMA), balıkçılık sektörünün uygulanması için filo modernleşmesi, kültür balıkçılığının geliştirilmesi, deniz alanlarının korunması, balıkçı limanlarında tesisler inşa edilmesi, balık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, ürünlerin tanıtımı gibi faaliyetleri finanse etmektedir.

Ortak Tarım Politikası’nın kırsal kalkınma politikasını destekleyen **Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (ATGYF)**, tarımsal işletmelerce yapılan yatırımları, mesleki eğitim, dezavantajlı bölgeler için ödenekler, tarımsal çevre

---

² ABKF ile ilgili Tüzük için bkz. Regulation (EC) No 1783/1999 of the European Parliament and of the Council of 12 July 1999 on the European Regional Development Fund.

tedbirleri, tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, ormanların geliştirilmesi ve teşvik edilmesi gibi faaliyetleri finanse eder.

Bu fonların yanı sıra çevre ve ulaşım alanlarında altyapı projelerine dengeli finansman sağlamayı amaç edinen bir diğer fon ise **Uyum Fonu**'dur ve brüt milli geliri AB ortalamasının % 90'ından daha düşük seviyede olan AB ülkelerine açıktır³.

Bölgesel politikanın esas amaçlarından birisi, bölgelerdeki rekabet gücünü artırmaktır ki böylelikle istihdam ve üretkenliğin artmasını hedeflemektedir. AB bölgesel politikasının işleme ilkeleri bölgeler için daha büyük sorumluluk gerektirmektedir ve geniş organizasyonların gerekliliği bir ortaklık şekli çalışması demektir. Bu, bazı üye Devletlerde yönetim bölgeleri yaratılmasıyla ve politika planlaması ve uygulanması için bölgesel yapılar kurulmasıyla daha büyük bir bölgeselleşmeyi sağlamıştır (Keating, Loughlin, 1997: 105). Bu hedef ile daha az zengin bölgelerin Tek Pazar'ı içselleştirmelerine yardımcı olmaya çalışılır. 1986 tarihinde Tek Avrupa Senedi ile Roma Antlaşması'na getirilen "Ekonomik ve Toplumsal Kaynaşma"⁴ başlığı sayesinde farklı bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi başat önem kabul edilmiş ve bu, Tek Pazar'ın ayrılmaz bir unsuru olmuştur. Böylelikle, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı esnasında bunların en iyi bölgelere gitmesinin yaratacağı dengesizlik önlenmeye çalışılmıştır. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (AB Antlaşması) ekonomik ve toplumsal kaynaşmayı, AB bütünlüğünün temellerinden göstermiş; Madde 130a'da "Topluluk, farklı bölgelerin kalkınma düzeyleri arasındaki dengesizlikleri ve az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığını azaltmayı hedefleyecektir" (Maastricht Antlaşması, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, Erişim Tarihi: 03.12.2007) demiştir.

"Bugün AB Bölgesel Politikası, kendini giderek Lizbon hedeflerine katkıda buldurmaya yönlendirmekte ve işbirliğine, bilgi ve yenilikçiliğe, işletmeleri

³ Bu üyeler; Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Yunanistan, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovenya ve Slovakya'dır.

⁴ Ekonomik ve Toplumsal Kaynaşma için üç tane Avrupa Stratejisi belirlenmiştir: Bunlardan birincisi ekonomik bir büyüme için gerekli olan makroekonomik politika, iç pazarın düzgün işletilmesi ve bölgesel/yerel girişimlerin desteklenmesi.

bir arada toplamaya, sosyal sermayeye, bölgesel kalkınmada katılımcı ve tabandan gelen süreçleri harekete geçirmeye özel önem vermektedir” (Altan, 2006: 40).

Avrupa Birliği Konseyi, sorunlarla başa çıkabilmek için 24-25 Mart 1999 tarihlerinde 2000-2006 döneminde AB politikalarının çerçevesini oluşturmak üzere Berlin’de toplanarak, başka hususlar yanında, bölgeler arası ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulayan “Gündem 2000”i kabul etmiş ve AB’nin ekonomik ve toplumsal politikasını uygulama yöntemlerini, en dezavantajlı bölgeler üzerine daha fazla yoğunlaşma, sorumlulukların daha belirginleştirilmesi, ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde ilgili makamlar ile daha güçlü işbirliği, fonların programlanması ve uygulanmasında basitleştirme olarak yeniden tanımlamıştır.

Yapısal Fonlar’dan yararlanılması için Topluluk, ekonomik ve sosyal kriterler yani “Hedefler” tanımlamıştır. 1994-1999 döneminde altı hedef belirlenmiş olmasına rağmen 2000-2006 dönemine ait hedeflerin sayısı üçe indirilmiş; kalkınmada geri kalmış bölgelere (Hedef 1) öncelik verilerek toplam harcamanın %70’e yakın bölümünün bu bölgelere gitmesi sağlanmıştır.

Hedef 1-Kalkınmada geri kalmış bölgeler

Bir bölgenin özel yardım almaya hak kazanabilmesi için, o bölgede kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla, AB ortalamasının %75’inden az olmalıdır. Fransa’nın deniz aşırı illeri, Azor Adaları, Madeira ve Kanarya Adaları gibi AB’nin en uzak bölgeleri, % 75’in altında oldukları için bu hedef kapsamındadır. Finlandiya ve İsveç’in az nüfuslu kesimleri de özel yardım alırlar.

Hedef 1 kapsamındaki bölgeler içerisinde yapısal uyum politikaları ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi için mümkün olan yerlerde, kamu görevlilerinin eğitimi yoluyla kalkınmaya yardımcı olacak faaliyetler, eğitmen ve idari personelin eğitim ve öğretimlerini güçlendiren ve geliştiren faaliyetler için mali katkı verilebilmektedir.

Geri kalmış bölgeler, AB’nin toplam nüfusunun yaklaşık %20 kadarını içermesine rağmen toplam harcamaların %70’ini alırlar. Yapısal Fonlar çerçevesinde

sağlanan yardım, uygun toplam maliyetin %75'ine ve, genel bir kural olarak, uygun kamu harcamalarının en az %50'sine katkı yapmaktadır.

Türkiye'nin tam üyeliği halinde, ülke geneli Hedef 1 kapsamında olacağından, ABKF'nin mali kaynaklarından ülkenin tamamı faydalanabilecektir. Hal böyle olunca hali hazırda Hedef 1 kapsamında Yapısal Fon imkanlarından faydalanmakta olan üye ülkelerin bazı bölgeleri, bu faydalanma imkanını kaybedecektir (AB Komisyonu Etki Raporu, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/etki_2004.html, Erişim Tarihi: 19.12.2005).

Hedef 2-Yapısal krizdeki bölgeler

Bu Hedef'in kapsamı içinde, AB nüfusunun azami %18'i bulunmaktadır. Bu hedef kapsamında yardım alabilecek bölgeler, endüstriyel çöküşten etkilenen bölgeler, zayıf kırsal alanlar, zorluk içindeki kentsel alanlar, balıkçılığa bağımlı olan krizdeki alanlar ve hizmetler sektörüne yüksek derecede bağımlı olan, dönüşüm geçiren alanlardır. Sağlanan yardım, toplam uygun miktarın %50'sine kadarını ve, genel bir kural olarak, kamu harcamalarının en az %25'ini müştereken finanse etmektedir.

Hedef 2 kapsamında kalan bölgelerde de Türkiye'nin katılımı ile nüfus oranı artacaktır.

Hedef 3-İnsan kaynaklarının geliştirilmesi

Hedef 1 kapsamına girmeyen bütün alanlar için finansman sağlanabilen bu Hedefte, işsizlik ile mücadele etmek için aktif emek piyasası politikaları, herkes için fırsat eşitliğinin teşvik edilmesi, yaşam boyu öğretim ve eğitim sistemleri yoluyla istihdamın artırılması, ekonomik ve toplumsal değişime intibak ve kolaylaştırmaya yönelik tedbirler, kadınların emek piyasasına katılımını iyileştirmek için kadınlara yönelik pozitif eylem tedbirleri bulunmaktadır.

Hedef 3 kapsamında kalan bölgelerde uzun dönemli işsizliğe maruz kalmış işsizlerin mesleki entegrasyonlarına, emek piyasasından dışlanan kişilerin entegrasyonuna, özellikle kadınların mesleki gelişmelerinin sağlanmadığı veya daha az temsil edildikleri alanlar başta olmak üzere kadın ve erkekler arasında fırsat eşitliğini geliştirmeye yönelik faaliyetler desteklenmektedir.

Sağlanan yardım, toplam uygun miktarın %50'ye kadar olan bölümünü ve, genel bir kural olarak, kamu harcamasının en az %25'ini müştereken finanse eder.

Hedef 3'de ekonominin ve ülkenin tamamına yönelik faaliyetler söz konusu olduğu için Türkiye'nin tam üyeliği halinde ülkemizdeki işgücünün ve özellikle kadınların ve gençlerin eğitimi, değişen sanayilerde ortaya çıkan işsizlerin yeniden bir meslek sahibi olmaları adına eğitimleri gibi alanlarda Türkiye, Yapısal Fonlardan yararlanma imkanına kavuşacaktır.

Projeleri finanse etmek Yapısal Fonlar'ın nihai hedefidir. Ancak, bir projeyi başlatan kişiler, Yapısal Fonlar'a dolaysız şekilde erişemezler. Ticaret odaları, KOBİ'ler, dernekler, yerel veya bölgesel yönetimler, vs. projelerini uygulamak için birkaç yıl süreyle uygulanan gelişme programları ile mali yardım almaktadırlar.

İlgili üye devlet tarafından bölgesel ve yerel yönetim, ekonomik örgüt ve toplumsal ortak ile ortaklık içinde Avrupa Komisyonu'na teklif edilen Program, Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmelerini müteakip teklif eden kurum veya kuruluş tarafından yönetilirler. Finansmanı, program için ayrılmış olan bütçe temin eder. Yani Yapısal Fonlar'dan destek almak isteyenlerin ilgili ulusal veya bölgesel yönetime müracaat etmeleri gerekir.

AB kaynaklarını harcamanın ön koşulu ise, tüm yardım alan bölgeler için, NUTS-İBBS5 temelinde bölgesel gelişme planları hazırlanmasıdır. Bu yaklaşımın temelinde bölgesel ve yerel aktörlerin ortaklığı ile oluşturulan ve uygulanan bölgesel kalkınma stratejileri yer almakta; ulusal düzeyde oluşturulan politikaların, bölgesel düzeyde geliştirilen politikalarla uyumuna önem gösterilmektedir (Akpınar, www.geocities.com/ceteris_paridus_tr/r_akpinar.doc, Erişim Tarihi: 4 Mart 2006).

---

⁵ NUTS- Nomenclature of Territorial Units for Statistics, İBBS- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Yapısal Fonlar bütçesinin büyük kısmı, üye devletlerin girişimiyle ortaya çıkan programları desteklemek için kullanılırken Topluluk da, kendi girişimiyle programların finanse edilmesine katılır.

Topluluk Girişimleri'nden biri olan INTERREG, ülke ötesi işbirliği (AB'nin bölgeleri arasında), sınırötesi işbirliği (sınırdaki komşu olan bölgeler arasında) ve bölgeler arası işbirliği gibi farklı düzeylerde işbirliği yoluyla Avrupa sahasının dengeli bir gelişimini ve bütünleşmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle sınır ötesi faaliyetlere AB'nin genişlemesi anlamında özel önem verilir. INTERREG programı çerçevesinde tarım, insan kaynakları, eğitim, turizm, enerji, çevre, mekansal planlama, altyapı ve sınır ötesi ekonomik kalkınma gibi tedbirler uygulanır ve projeler, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından finanse edilir.

URBAN girişimi ise, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi teşvik etmek amacıyla yönelik olup, küçük ve orta boy şehir ve köylerin toplumsal ve ekonomik canlanması için yenilikçi stratejileri teşvik ederken bilgi ve deneyim alışverişini de güçlendirir. ABKF Fonu tarafından finanse edilir.

LEADER girişiminin amacı, kırsal kalkınmayı teşvik etmek olup yerel aktörlerin ve ortaklıkların kendi aralarında bağlantılar oluşturması (networking) bu girişimin orijinal unsurları arasında yer alır. Bu girişim, ATYG Fonu'ndan mali yardım almaktadır.

EQUAL Girişimi, dışlanma, ayrımcılık ve eşitsizliğin tüm biçimlerine karşı mücadele etmenin yeni yollarını geliştirmeyi hedeflemekte ve ülke işbirliğine dayanmaktadır. İltica isteyenlerin toplumsal ve mesleki entegrasyonunun da dikkate alındığı bu Girişim, ASF tarafından finanse edilir.

Ekonomik ve sosyal kaynaşmayı güçlendirmek için, kalkınmada geri kalmış bölgelerdeki yatırımları desteklemek Avrupa Yatırım Bankası'nın (AYB) öncelikleri arasında yer almaktadır. İşletmelerin rekabet güçlerini geliştirmek, ulaştırma, enerji ve iletişim konularında transAvrupa şebekeleri kurmak, çevreyi korumak, AYB'nin mali destek verdiği konulardır. Genel bir kural olarak, AYB kredileri, proje maliyetinin % 50'ye kadarını karşılar.

Birleşik bir Avrupa için gerekli olduğu kabul edilen bölgesel politika, AB'nin 2004'deki genişleme dalgası, Bulgaristan ve Romanya'nın üye olmaları ve Türkiye'deki müzakere süreci sayesinde yeni sorunlarla karşı karşıyadır. Bunun yanı sıra ekonominin "küreselleşmesinden" kaynaklanan rekabete ayak uydurulması gerekmektedir.

Aday ülkelerin kabul etmesi gereken Müktesebat başlıklarından Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlar başlığı altında yer alan fonlardan, aday ülkelerin yeteri şekilde faydalanabilmeleri için katılım zamanında uygun sistemlerini kurmuş olmaları gerekmektedir. Yapısal Fonların hukuki çerçevesi EC 1260/1999 sayılı Konsey düzenlemesi ile belirlenmiştir. Aday ülkelerin katılım müzakereleri esnasında uyması gereken koşullar bulunmaktadır ki bunları yasal çerçeve, bölgesel organizasyon, programlama kapasitesi, idari kapasite ve maliyet ve bütçe yönetimi başlıkları altında sıralamak mümkündür.

Aday ülkelerin Kopenhag kriterlerini karşılama yönünde aldıkları yolu, İlerleme Raporu altında değerlendiren Komisyon, raporlarını 1998 yılından bu yana hazırlamakta ve hazırlarken de Parlamento rapor ve kararlarını, Avrupa Konseyi, AGİT ve uluslararası örgütler ile sivil toplum kuruluşlarının değerlendirmelerini (AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi, 2003: 13) kullanmaktadır.

BÖLGESEL POLİTİKA AÇISINDAN AVRUPA KOMİSYONU İLERLEME RAPORLARI

1998 Komisyon İlerleme Rapor'unda (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006), Türkiye'deki bölgesel demografik, sosyo-ekonomik ve altyapısal dengesizliklerin, kalkınmada geri kalmış Doğu ve Güneydoğu bölgeleri ile ülkenin diğer bölgeleri arasında bir eşitsizliği yansıttığı ve geri kalmış 49 ilin, ülkenin batısına veya yurt dışına önemli düzeyde göç verdiği ifade edilmektedir. Bunun sonucu olarak, Türkiye'nin doğusunda yıllık nüfus artışının (% -0.7) ulusal ortalamanın (% 1,5) hayli altında olduğunun belirtildiği Rapor'da, geri kalmış

bölgelerdeki altyapıların da, 1985 ve 1990 arasında gerçekleştirilmiş büyük projelere rağmen, yetersiz olmaya devam ettiği ifade edilmektedir.

Geri kalmış bölgelerin kalkınmasının desteklenmesi amacıyla 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulduğunun, 1970 yılında ise, geri kalmış bölgeler için özel bir dairenin oluşturulduğunun ifade edildiği Rapor'da, 8 baraj inşa edilmesini içeren GAP Güneydoğu projesinin, sadece Türkiye'nin enerji üretimini ikiye katlaması değil, aynı zamanda, sulu tarımı büyük ölçüde artırarak ve altyapıların modernleşmesini sağlayarak en geri kalmış 8 güneydoğu ilinin kalkınmasına yardım etmesinin beklendiği belirtilmiştir.

Rapor'un son bölümünde, Türkiye'nin gelişiminin Topluluk ortalamasının gerisinde bulunmasından dolayı, her iki taraf için de etkili bir yapısal politika uygulanmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Bölgesel gelişme politikası konusunda idari bir yapılanmanın mevcut olmasına rağmen, Türk yetkililerindeki bilgi eksikliğinden dolayı Topluluk politikalarının unsurlarıyla uyum içinde olup olmadığının tahmin edilemediği ifade edilmektedir.

Son düzenli rapordan bu yana, önemli ölçüde yeni bilgilerin elde edildiği ile başlayan 1999 Komisyon İlerleme Raporu (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006) tüm aday ülkeler arasında, en ciddi bölgesel sorunları yaşamakta olan ülkenin Türkiye olduğunu iddia etmektedir. Bunun nedenleri olarak da yurt içindeki dengesizliklerin boyutu, Türkiye'de kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) rakamı, bunun AB ortalaması arasındaki farkı ile nüfusun büyüklüğü gösterilmektedir. Diğer aday ülkelerin aksine, Türkiye'nin uzun yıllardır bir bölgesel politika uyguladığı; ancak bu politikanın, bir merkezi planlama sistemi çerçevesinde uygulanmasından dolayı bölgesel boyutun, kamu yatırım bütçesinin önceliklerinde açıkça dikkate alınmadığı belirtilmektedir. Ayrıca, bölgesel politika konusunda görevlendirilen hizmet biriminin çok az sayıda personele sahip olduğu (25 memur) ve bölgelerde temsilcileri olmadığı da Rapor'a eklenmiştir.

“Eldeki veriler ve bölgesel dengesizlikler ile mücadele etme çabasının sınırlı olduğu dikkate alınır, sonuçlar da çok sınırlıdır: desteklenen bölgeler önemli miktarda yatırım çekmemekte ve altyapı yatırımları (çok güçlü bir şekilde enerji üretimi üzerinde yoğunlaşmış olan GAP bile) doğu bölgelerinin kalkınmasında yeterince olumlu bir etki yaratmamaktadır. Dolayısıyla, dışarıya göçün önemli boyutta olmasına rağmen, yurt içi dengesizlikler azaltılmış değildir” (Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006).

Türkiye’nin üyelik için hazırlanırken, geri kalmış bölgelerinin büyük farklılıklarına yönelik, etkin bir bölgesel politika oluşturulmasına öncelik vermesinin gerekli olduğuna işaret eden Rapor, bu önceliği ele almak üzere merkezi idareye vurgu yapmaktadır.

Türkiye’de bir bölgesel politikanın olmasına rağmen, yapısal politikaların uygulanması için hazırlıkların henüz gerçek anlamda başlamadığı, Topluluk kuralları ile uyumlu bir NUTS-İBBS sınıflamasının Komisyon’a teklif edilme durumuna gelmediği ifade edildiği 2000 Komisyon İlerleme Raporu’na (Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006) Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) bir dizi bölgesel kalkınma programları hazırlıklarına başlayarak; 8 ili kapsayan Doğu Karadeniz Bölgesi, 16 ili kapsayan Doğu Anadolu, 5 ili içine alan Yeşil Irmak Kalkınma Havzası ve yine 5 ili kapsayan Marmara Bölgesi programlarının hazırlandığı ancak bu programların hiç birinin uygulama aşamasına ulaşamadığı eklenmiştir. Yanı sıra, bölgesel politikadan sorumlu olan DPT’nin bölgesel bürolarının ve yerel veya bölgesel kalkınma otoritelerinin bulunmayışını eleştirmekte ve idari yapısının takviyesinin sağlanmasını tavsiye etmektedir.

“Türkiye’de bölgesel sorunlar önemli boyutlarda ve ciddi nitelikte olduğu halde, bunlara yönelik etkin bir politika yoktur. Bölgesel kalkınma otoriteleri mevcut değildir. Bölgeler arasındaki büyük farkları kapatmaya yönelik,

Topluluk standartlarıyla uyumlu bir bölgesel politikanın güçlendirilmesi ve modernize edilmesine yüksek öncelik verilmelidir. Bunun için, kalkınmada geri kalmış bölgelere anlamlı düzeyde kamu yatırımı açıkça tahsis edilmeli, böylece insan kaynaklarına yatırımlar artırılmalı, altyapı farkları azaltılmalı, özel yatırım için elverişli bir ortam yaratılmalı ve hayat şartlarında anlamlı bir iyileşme sağlanmalı” (Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006) denmektedir.

Son düzenli rapordan bu yana, ilgili müktesebat başlığının uygulanmasına olanak tanıyacak mevzuatın hala kabul edilmediğini, kurumsal yapılanma, programlama, izleme, değerlendirme, mali yönetim, kontrol ve bölgesel istatistiklerin oluşturulması konularında herhangi bir gelişmenin kaydedilmediğini söyleyen 2001 Komisyon İlerleme Raporu, Yapısal Fonlar’ın kullanılması için gerekli yapıların kurulmasını tavsiye etmektedir.

“Devlet Planlama Teşkilatı ve Devlet İstatistik Enstitüsü, Topluluk kurallarına uygun olarak bir NUTS-İBBS Düzey 2 sınıflaması hazırlamaya başlamıştır, fakat çalışmalar erken bir aşamada bulunmaktadır” (Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2001/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006).

diyen Rapor, böyle bir sınıflandırmanın yapısal politikaların uygulanması için ön koşul olduğunu belirtmektedir.

2002 Komisyon İlerleme Raporu, (Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2002/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006) Türk bölgesel istatistiklerinin Avrupa’daki diğer bölge istatistikleriyle karşılaştırılabilirliğine doğru atılmış adımların mevcut olmasına rağmen kurumsal yapılar, programlama, izleme ve değerlendirme, mali yönetim ve kontrol ile ilgili olarak kayıt altına alınacak bir gelişmenin kaydedilmediğini belirtmektedir. Etkili ve

modernize edilmiş, Topluluk standartlarıyla örtüşen ve gerileyen bölgelerin temel sorunlarını vurgulayan formülasyona öncelik verilmesi gerektiğini ifade eden Rapor, 2006-2010 arası kalkınma planı için hazırlıkların, ilgili müktesebatta istendiği gibi Topluluk standartlarına göre tasarlanmış, bölgesel bir unsuru içermesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Ek olarak, Türkiye'nin bakanlıklar arası koordinasyonu ve tüm planlama düzeylerinde bütünleşme ortaklığı ilkelerini hem merkezi hem de bölgesel düzeyde geliştirerek yönetim yapılarını güçlendirmesi gerektiği söylenmektedir. Yönetim kapasitesiyle ilgili olarak, Türk bölgesel politikasının hala Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) sorumlu olduğu merkezi planlama sistemi çerçevesinde uygulanması ve Güneydoğu'da bölgesel bir ofisi olan Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesi'nin (GAP) haricinde Ankara'nın dışında başka bir planlama ve uygulama ofisi bulunmaması eleştirilmektedir.

“Türkiye'nin her NUTS-İBBS Düzey 2 biriminin kurulması için ulusal düzeyde bakanlıklar arası koordinasyonun geliştirilmesi ve NUTS-İBBS Düzey 2 düzeyinde iller arası koordinasyonun geliştirilmesi vasıtasıyla bütünleşmiş bir bölgesel planlama sisteminin geliştirilmesi için daha fazla çabaya odaklanması gerektiği” ifade edilmektedir (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2002/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006).

Önceki Raporlara nazaran nispeten olumlu eleştiriler taşıyan 2003 İlerleme Rapor'unda, bölgesel sektörler konusunda, geçici NUTS- İBBS Düzey 2 seviye sınıflandırması oluşturmak için 26 yeni bölgenin kurulması kanununun Eylül 2002'de kabul edildiği ancak mevzuat çerçevesine göre, hiçbir yeni yasal metnin kabul edilmediği belirtilmektedir (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2003 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_2003/pdf/rr_tk_final.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006).

Kurumsal yapılar hakkında Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT), 2002'nin sonlarında, özellikle AB katılım öncesi bölgesel gelişme programları ile ilgilenecek yeni bir bölüm kurduğu, bazı bölgelerde geçici NUTS-İBBS Düzey 2 birimini oluşturan iller arasında hizmet birlikleri kurduğu ancak bölgesel seviyede, hizmet birliklerinin yapısal fonların uygulaması için tahsis edilmiş yapıların yerini alamayacakları ifade edilmektedir. DPT'nin Bölgesel Kalkınma ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nün NUTS-İBBS Düzey 2 altbölümleriyle ilgili istatistik yapmaya başladığı ve Programlama hakkında, DPT'nin 2004-2006 periyodunu kapsayacak ve 2003 sonunda Komisyon'a sunulacak bir Ulusal Kalkınma Planı (UKP) taslağı hazırlıkları içinde olduğu belirtilmektedir.

Güneydoğu'da ofisi olan Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesi (GAP) otoritesi haricinde, Ankara dışında başka planlama ve uygulama yapısı olmamasını ise hala eleştirmektedir. Rapor, bölgesel politika ihtiyaçlarını uygulamak için yeterli kapasitenin merkezi ve bölgesel seviyede kurulmaya ihtiyaç duyulduğunu, 2004-2006 hazırlık aşamasında olan UKP'nin, bölgeler arası farklılıkların büyümesini azaltmada bölgesel kalkınmayı amaçlayan uzun dönem uyum politikaları için ilgili tüm paydaşların (sosyal ve ekonomik ortakların yanı sıra bölgesel ve yerel) katılımının sağlanarak hazırlanması gerektiğini, Türkiye'nin sadece merkezi ve il yetkilileri arasında değil, diğer hiyerarşik bakanlıklar arasında da daha fazla koordinasyon yapıları kurmaya gereksinim duyduğunu belirtmektedir.

Mevzuat çerçevesi açısından çevre ve mali kontrol alanlarında bazı gelişmelerin mevcut olmasına rağmen bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu alanında çok sınırlı gelişmelerin 2003 İlerleme Raporu'ndan 2004 İlerleme Raporu'na kadar kaydedildiği 2004 Raporunda yer almaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) geçici bir NUTS-İBBS Düzey 2 formuna sahip iller arasında hizmet birliklerini kuran bazı bölgelere sahip olduğu, toplam dört hizmet birliğinin, AT tarafından hibelenirilmiş bölgesel kalkınma projelerini uygulayan NUTS-İBBS Düzey 2 bölgelerinde işlevsel olarak çalıştığı belirtilmekte, bölgesel istatistik alanında geçici NUTS-İBBS Düzey 2 bölgelerinin her birinde bölgesel istatistik bürolarının kurulmasını içeren önemli gelişmeler kaydedildiği ifade edilmektedir (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin

Komisyon 2004 Düzenli Raporu,
http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_tr_2004_en.pdf, Erişim
Tarihi: 07.06.2006).

Ancak Türkiye'nin, Yapısal ve Uyum Fonlarının uygulanması için gerekli çerçeve ve araçları kurmak için önemli bir çaba göstermesi gerektiği belirtilerek,

“hizmet birliklerinin, bölgesel istatistik bürolarının yaratılması ve bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasıyla ilgili yasa taslağı hazırlıkları gibi gelişmelere rağmen bu gibi tedbirlerin uygulanmasına adanmış yapıların yaratılması konusunun rapor edilmesi için çok az ciddi ilerleme”
(Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2004 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_tr_2004_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006)

bulduğu Rapor'da yer almaktadır.

Güneydoğu'da bölgesel bir bürosu bulunan Büyük Anadolu Projesi'nin gelişmesi için var olan otorite dışında, Ankara dışında herhangi bir planlama ve uygulama yapısının bulunmadığının, bölgesel seviyedeki bölgesel kalkınma yapılarının zayıf olduğunun, Türkiye'nin Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu altındaki müktesebatin uygulanması gerekliliğini yaratan birim ve mekanizmaları kurmaya ihtiyaç duyduğunun, bölgesel politikanın uygulanması için yeterli kapasitenin merkezi ve bölgesel seviyede oluşturulması gerektiğinin belirtildiği Rapor'da, 2003 Düzenli Raporu'nda da belirtildiği gibi, bölgesel kalkınma ile ilgili DPT ve hiyerarşik bakanlıklar arasında daha çok 'danışma' gibi seyreden ilişkinin, etkili koordinasyon yapıları olarak hala oluşturulmamış olması eleştirilmektedir.

Ancak Türkiye'nin bölgesel politika ve yapısal araçların kullanımı alanında AB ile kendisini uyumlaştırmada önemli bir alanda olduğu da ifade edilmektedir.

2005 Komisyon İlerleme Raporu'nda, bölgesel örgütlenme açısından, Türkiye'nin 2002 yılında istatistiksel amaçlar adına 26 yeni NUTS-İBBS Düzey 2 bölgesi yaratmak için 81 ilinde (NUTS-İBBS Düzey 3 düzeyindeki bölgeler) gruplaşma oluşturmasından bu yana herhangi bir gelişme kaydetmediği, NUTS-İBBS

Düzey 2 bölgelerinin merkez, il ve belediye düzeylerinde herhangi idari yapıları karşılayamadığı belirtilmekte, NUTS-İBBS sınıflamasına göre bölgesel istatistikler için veritabanı genişletme çalışmalarının devam ettiği söylenmektedir (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2005 Düzenli Raporu, http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/280F0021-B312-4871-8F0E-9D3A71684437/0/2005_progress.PDF, Erişim Tarihi: 07.06.2006).

Rapor'da bölgesel politika için Türkiye'deki kurumsal çerçevenin, Devlet Planlama Teşkilatı içerisinde oluşturulduğu ve sadece planlama, programlama, uygulama ve izleme için sorumlu tutularak dar alana alındığı, bölgesel kalkınma ile ilişkili sektörel bakanlıklar ile koordinasyon yapılarının bulunmadığı, AB fonlu bölgesel kalkınma programlarının uygulanmasında temel kurumun, bölgesel politikalarla ilgili tüm alım ve kontratlama konularından sorumlu olan Merkezi Finans ve İhale Birimi olduğu ancak bu Birim'in de büyüyen iş yükü ile ilişkili olarak yeterli personele ve kaynağa sahip olmadığı belirtilmektedir.

Programlama ile ilgili hiçbir gelişme kaydedilmediği, Programlama'nın yeteri kadar bölgesel paydaşları kapsamadığı söylenmekte ve izleme ve değerlendirme ile ilgili olarak hiçbir gelişmenin de bulunmadığı ifade edilmektedir. Bazı gelişmelerin katılım öncesi yardım ile ilgili pratik problemlerin çözümünde kaydedilmiş olmasının Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi'nin uygulanmasından sorumlu varlıkların güçlendirilmesi için yeterli olmadığı da ifade edilmektedir.

Türkiye'nin sektörel strateji için sorumluluk dağıtılmasını, uygulama ve izleme açısından sektörel bakanlıklara ve bölgesel yapılara verebileceği ve böylelikle Devlet Planlama Teşkilatı'nın koordinatörlük rolüne yoğunlaşabileceği tavsiye edilmektedir.

Bölgesel örgütlenme konusunda bir ilerlemenin kaydedilmediğinin söylendiği 2006 Komisyon İlerleme Raporu'nda, Bölgesel İstatistik Birimleri (NUTS-İBBS) düzenlemesinin ve bölgesel politikaların etkin uygulanması ışığında mevcut istatistik bölgelerin geçici sınıflandırmasının (NUTS-İBBS Düzey 2'ye tekabül etmektedir) daha da geliştirilmesi gerektiği, yine de bölgesel istatistikler alanında gelişme sağlandığı ifade edilmektedir (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin

Komisyon 2006 Düzenli Raporu,
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/tr_sec_1390_en.pdf,
Erişim Tarihi: 13.11.2006).

Kalkınma Ajansları'nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un onaylanması ve Şubat 2006 ayında yürürlüğe girmesiyle yasal çerçevenin geliştirilmesinde ilerleme sağlandığı, her bir ajansın kurulması için uygulamaya yönelik yasal düzenlemelerin de ayrıca yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Kurumsal çerçevede önemli bir değişikliğin yaşanmadığının, ana gelişmenin, DPT'nin sektörel ve bölgesel birimleri arasındaki işbirliğini güçlendirmesinin olduğunun ve iki Kalkınma Ajansının Adana ve İzmir'de kurulduğunun; ancak, bakanlıklar arası eşgüdüm birimi gibi yapıların henüz bulunmadığının yazılı olduğu Rapor'da, Katılım Öncesi Bileşeni'nin (**Instrument of Pre-Accession-IPA**) bölgesel kalkınma unsurunu uygulamakla görevli idari makamların ilgili bakanlıklar bünyesinde henüz kurulmadığı vurgulanmaktadır. Geçiş döneminde söz konusu işlevleri yerine getirmek üzere, katılım öncesi Türkiye'ye yardımların uygulanması konusunda halihazırda tek kurumun Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) olarak belirlendiği ifade edilmektedir.

Genel olarak, Müktesebatın Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslında Türkiye'nin müktesebata uyumunun sınırlı olduğunun kaydedildiği 2007 Komisyon İlerleme Raporunda, İdari Kapasite ve Programlama alanlarında kısıtlı bir gelişmenin sağlandığı, izleme ve değerlendirme alanında ise daha iyi bir ilerlemenin olduğu ifade edilmekte olup, bölgesel politikaların uygulanabilmesi amacıyla hukuki çerçevenin çizilmesi ve bölgesel yapılanmaların tanımlanması hususlarında ajansların rolü ve işleyişi üzerine eğilmek gerektiği belirtilmektedir (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2007 Düzenli Raporu,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_report_en.pdf, Erişim Tarihi: 01.12.2007). Merkezi ve bölgesel düzeyde bakanlıklar arasında yetki dağılımının değerlendirilmesi dahil olmak üzere, sahiplenme ve

sorumluluğun geliştirilmesi ve IPA'nın uygulanmasına dair programlama belgelerinin hazırlanışının hızlandırılması önerilmektedir.

SONUÇ

Türkiye, bölgesel farklılıkları gidermeyi amaçlayan AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nı gerçekten uygulamak istiyorsa artık daha fazla zaman kaybetmemelidir. Ancak yine de durum çok olumsuz değildir. Küreselleşmenin getirisi olan serbest piyasa kurallarının işletildiği, kültürlerin yakınlaşmasının sağlandığı ve sınırların olmadığı supranasyonal yapı içerisinde Türkiye başarılı olmaya başlamıştır.

AB bölgesel politikası uyarınca bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını azaltmak için, bölgesel kalkınmanın “gerekli şartları” ve “yeterli şartları” birlikte sağlanmalıdır.

Türkiye'deki bölgesel dengesizliklerin önemli belirleyicileri, farklı bölgelerin ekonomilerinin farklı sektörel yapıları ve farklı verimlilik seviyeleridir. Bu yüzden, her bölgenin özel şartlarına uygun politikalar uygulanmalıdır. Sektörel yaklaşımı mekansal boyutla entegre etmeye ve daha çok sektörel olan ulusal kalkınma planını bölgesel kalkınma planlarına bağlamaya özel önem verilmelidir (Altan, 2006: 43). DPT bünyesindeki sektörel ve bölgesel birimler arasındaki işbirliği güçlendirilmelidir. Bölgesel politika başlığı altındaki AB müktesebatı, kurumsal çerçeve ve uygulama araçları açısından üye ve aday ülkelere bazı esneklikler sağlıyorsa da, bu ülkeler, AB bölgesel politikasının temel prensiplerini uygulamak ve kamu ihalesi, rekabet, çevre, projelerin seçimi ve uygulanması başta olmak üzere, AB'nin genel mevzuatını dikkate almak durumundadırlar.

AB bölgesel politikasının temel prensiplerine özel önem verilmelidir. Bölgesel yapılara daha fazla sorumluluk devredilmelidir. Bölgesel politika ile ilgili kararlara katılan bütün kurumlar arasındaki yatay ve dikey işbirliği ve dayanışma mekanizmaları güçlendirilmelidir.

AB ve Türkiye tarafından ortak bir strateji belirlenmeli, Türkiye'deki bölgesel dengesizlikler müzakere döneminde azaltılmalıdır. Aksi takdirde, bu dengesizlikler, hem AB hem de Türkiye için katılım sürecinde ciddi bir sorun oluşturacaktır.

Türkiye'nin birliğe üye olmasının beklendiği 2014-2020 bütçe döneminde Brüksel merkezli Bölgesel Politika'ların bugünkü anlayışla sürdürülmeyeceği tahmin edilmektedir. Bunun diğer bir karşılığı şudur: Türkiye'ye her sene spekülative fonlar akmayacaktır. Şu an Bölgesel Politika komiseri, birliğin yeni üyelerinden, Polonya'dan seçilmiştir ve Türkiye gibi dev ama yoksul bir yeni üyeye yönelik yaklaşımın, yeni dönemdeki politikaların belirlenmesinde etkili olması umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

AB Komisyonu Etki Raporu,
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/etki_2004.html, Erişim Tarihi: 19.12.2005.

AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi, (2003). İstanbul, İKV Yayınları, Yayın No: 172: 113.

Altan, R., (2006). “Türkiye Bölgesel Kalkınma Politikası AB Kalkınma Politikasıyla Uyumlu Mudur?”, İdarecinin Sesi, Ankara, Altuğ Ltd. Şti. Eylül-Ekim, Cilt: 20, Sayı: 118: 40.

Akpınar, R., “Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları”,
www.geocities.com/ceteris_paridus_tr/r_akpinar.doc, Erişim Tarihi: 4 Mart 2006.

“Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası”, 15 Soruda 15 AB Politikası, (2004). İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 4, 2. Baskı: 8-9.

Avrupa Birliği’nde KOBİ Destek Mekanizmaları ve Türkiye, (2005). İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 188: 53.

Can, E., (2004). Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum sürecinde Türkiye için bir değerlendirme, Ankara, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.: 67.

Casellas, A., Galley, C. C., (1998). “Regional Defination in the European Union: A Questions of Disparities?”, Regional Studies, Journal of the Regional Studies Association, Vol. 33, No 6: 551.

Dinçer, B., Özaslan, M., Kavasoğlu, T., (1996). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara, DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü: 4.

Dinler, Z., (2001). Bölgesel İktisat, Bursa, Ezgi Kitabevi, 6. Basım: 113.

Keating, M., Loughlin, J. (1997). *The Political Economy of Regionalism*, London, Frank Cass: 105.

Maastricht Antlaşması,

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, Erişim Tarihi: 03.12.2007

Roma Antlaşması,

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997E/htm/11997E.html#0173010078>, Erişim Tarihi: 03.12.2007

Şahin, R., (1998). *Avrupa Birliği Bütçesi-Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği*, Ankara, DPT: 67.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2001/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report2002/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2003 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_2003/pdf/rr_tk_final.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2004 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_tr_2004_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2005 Düzenli Raporu, http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/280F0021-B312-4871-8F0E-9D3A71684437/0/2005_progress.PDF, Erişim Tarihi: 07.06.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2006 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/tr_sec_1390_en.pdf, Erişim Tarihi: 13.11.2006.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2007 Düzenli Raporu, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf, Erişim Tarihi: 01.12.2007

Uyarra, E., "Knowledge, Diversity and Regional Innovation Policies: Theoretical Issues and Empirical Evidence of Regional Innovation Strategies", www.mbs.ac.uk/research/engineering-policy/publications/documents/PRESTDPO5-16.pdf, Erişim Tarihi: 8 Nisan 2006.

**AVRASYACILIĞIN RUS VE TÜRK(KAZAK) VERSİYONLARI İLE
TÜRKİYE'DE AVRASYACILIĞIN JEOPOLİTİK ORTAK PAYDASI:
“TÜRK DÜNYASI”**

Neziha MUSAOĞLU*

Özet:

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kimlik arayışları ile ilgili yoğunlaşan ideolojik tasarımlarından biri olan Yeni-Avrasyacılık akımı, Rusya Federasyonu'nun izlediği dış politikasına özellikle Putin'in iktidar döneminde belli ölçülerde yansımıştır. Rusya'nın yakın çevresine yönelik politikalarını emperyel olmakla eleştiren Batı'nın ve AB'e alternatif olarak Türk dış politika söyleminde sıkça yer almaya başlayan “Avrasya modeli” post-Sovyet dönemde Rusya'nın geliştirdiği jeopolitik bir projedir. Bu proje, Rusya'nın yeniden güçlü bir aktör olarak (bir Ortodoks imparatorluğu olarak) uluslararası sisteme katılmasını amaçlamaktadır. Süreç içinde gelişen Yeni-Avrasyacılığın çeşitli versiyonlarının analizi, Türkiye için bu modelin jeopolitik ve reelpolitik açısından alternatif model olarak uygunluğu tartışmalarına nesnel bir zemin oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Rusya Federasyonu, Yeni-Avrasyacılık, imparatorluk, medeniyetler buluşması, küreselleşme, Türkiye

Abstract:

The Neo-Eurasianism which was one of the ideological projects concerning the quests of identity after the collapse of the Soviet Union, influences to some degrees the foreign policy of the Russian Federation ,especially during the Putin's rule period. “The Eurasian model” is a geopolitical project developed by Russia in the post-Soviet era against the Occident blaming her to pursue imperialistic politics in its nearest abroad and is often mentioned in the current Turkish foreign policy discourses as an alternative strategy to the European Union. The aim of this Project is the re-participation of Russia to the international system as a powerful actor (Ortodox empire).Analysis of diverse Neo-urasian versions could provide us objective basis for the discussions on the conformity in geopolitical and reelpolitik terms of this alternative model to Turkey.

Key words: Russian Federation, Neo-urasianism, empire, civilisations' dialogue, globalisation, Turkey

---

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İ.İ.B.F.

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona eren Soğuk Savaş döneminin değişen güç denklemlerinde kendini stratejik olarak yeniden konumlandırma gereksinimini, bu dönemin başlangıcında Türkiye, çok boyutlu aktif bir dış politika pratiğinden ziyade siyasal söylem ile karşılama çabaları ile yanıtlamaya çalışmıştır. Bu zaman kesitinde, Avrupa Birliği (AB) üyeliği projesi ve ABD ile sıkı stratejik ortaklık temelindeki, Soğuk Savaş dönemine özgü Atlantikçi dış politika çizgisini güçlendirerek sürdürmekle birlikte, yakın coğrafyasında meydana gelen jeopolitik güç boşluklarını değerlendiren Türkiye, bağımsızlığını yeni kazanan Orta Asya cumhuriyetlerine yönelik politikaların içeriğini ideolojik olarak, değişen koşullara uygun bir biçimde kalıcı bir model çerçevesinde sistematize etmeye çalışmıştır. İçerik ve biçim olarak gerek Batı gerekse Rusya'nın, Neo-pantürkist çağrışım yoğunluklu politika olarak algılayıp tepki gösterdikleri stratejik yönelimini Türkiye, zamanla aşırı idealist bir çizgiden daha akılcı ve pragmatik bir düzleme çekmiş ve Avrasya kavramı ile reel politik terminolojisinde ifade edilen Sovyet-sonrası coğrafyada yer alan aktörlerle bugün sürdürdüğü ilişkiler düzeninde Rusya'yı rakip ya da dengelenecek bir bölgesel güçten ziyade dayanışılacak ve işbirliği yapılacak bir ortak olarak dikkate alma yönünde güçlü bir eğilim sergilemektedir.

Daha 90.lı yılların başlarında Türkiye'de sınırlı da olsa değişik entelektüel ve siyasal çevrelerde bir düşünce akımı olarak ilgi gösterilen "Avrasyacılık", son bir kaç yıl içinde Türk dış politika stratejilerinde AB'ne alternatif olarak ciddi anlamda tartışılmaya başlanmıştır. Rusya ve Orta Asya cumhuriyetleriyle ilişkilerin geliştirilmesi anlamında ve Türk dış politikasının çok boyutluluğunun hayata geçirilmesi amacıyla stratejik bir açılımın çıktısı olarak Avrasyacılık tartışmalarının yararı yadsınamayacak bir gerçekliktir. Ancak, Rus entelektüellerinin Sovyet-sonrası dönem Rusya için tasarladıkları, Vitoorio Strada'nın kullandığı "rus ideolojisi" kavramı ile ifade ettiğimizde (Ferrari,1995,http 1) özde ve biçimde Rus-merkezli Avrasyacı modelin Türk dış politikasına aktarımını çok yönlü olarak analiz gereği tartışmasız olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu tartışmaya, Avrasyacılık fikir akımının çeşitli versiyonlarının iyi okunması ile başlanması gerekmektedir ve doğru okumalar temelinde Türkiye açısından

olabilirliği ve daha sonra Türk dış politikası açısından Avrasyacı modelin uygunluğu değerlendirilmelidir. On yıl kadar geçikmeyle Türkçe'ye çevirilen Aleksandr Dugin'in "Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım"ıyla (2003) Türk kamuoyunun ilk kez aşına olduğu ve tartışmaya başladığı aşırı Avrasyacılık görüşü dışındaki orijinal diğer Avrasyacı görüşlerin temel kavram ve ilkelerin irdeleneceği bu çalışmayla söz konusu tartışmanın çok boyutluluğuna kısmen de olsa katılmış olunacaktır.

Avrasya ve Avrasyacılık kavramı üzerine bazı tanımlamalar

Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrası dönemin başlangıç yıllarında Rusya'nın siyasal ve entelektüel sahnesine güçlü bir giriş yapan Avrasyacılık ideolojisi, geçiş aşamasının istikrarsız ortamında Avrupa modeli dışında ve karşısında esas olarak jeopolitika kavramlarıyla örülmüş yeni bir model tanımlanması sunmaktadır. Sovyet-sonrası alanının siyasal geleceğinin belirlenmesinde bu model, genel olarak, Avrupa ve Asya arasında "Avrasya" diye adlandırılan üçüncü bir kıtanın varlığını varsaymakta ve bu jeopolitik hafza uzamında tarih boyunca yaşamış Rus, Türk, Müslüman ve hatta Çin halklarının oluşturdukları organik bir kültür birlikteliğinin özgünlüğünü savunmaktadır.(Laruelle, 1999).

Gerek güncel gerekse eski kullanımındaki anlamıyla "Avrasya" kavramının varsaydığı bu tarihsel-jeopolitik toplumsal bütünlüğe, özgünlüğünü kazandıran unsur, doğanın özellikleridir. Bazı Avrasyacı düşünürlere göre" birliğin ortaya çıkmasını belirleyen Avrasya'nın doğasıdır, orman ve step landshaftının uyumudur. Bu landshatlarda ikamet eden halkların değişik türdeki ticaretleri, ticari değiş-tokuş, ortak toprakların savunma ve düzenleme gerekliliği, sürekli temas ve etkileşimin ön koşullarıdır."(Orlova,1997,463-464).

Avrasya medeniyet sorunlarını inceleyen Erasov'un "Avrasya halklarının kültürel-tarihsel birliği" (Erasov, 1996, 24) kavramı ile ifade ettiği bu tür sosyal ve ekonomik temaslar, Avrasyacılığın temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Avrasya kültürleri ve halkları arasında ilişkiler dinamiğinin,(olumlu ya da olumsuz olmaması önem taşımamaktadır), etkisiyle ortaya çıktığı Avrasyacılar tarafından

savunulan Avrasya kültürü, Batı(Atlantik) kültürü ile her zaman çatışmacı olmamakla birlikte ya da bu kültürün bazı değerlerini içselleştirmekle birlikte, farklıdır. Avrasya kültürü” sentezin açık belirtileri ile çağdaş Avrupa medeniyetinin olumsuz yönlerinden kopma belirtilerini taşıyacaktır.” (Kireev, 2003, 257) ve Batı medeniyeti yanı sıra, dünya medeniyetinin yapıcı unsurlarından biri olabilecektir.

1920-1927 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin siyasal ikliminde düşünceleri yankı bulan ve daha sonra etkisizleştirilen Avrasyacı akımının, Paris, Prag ve Berlin'deki göçmen Rus entelektüellerinin düşüncelerinde geliştirdiği Batı-karşıtlığı motifi, Dugin'in 90.lı yılların başlarında geliştirdiği fanatik Atlantiklik-karşıtlığı ile görecelendirilemeyecek kadar zayıftı.”İdeolojilerini, giden imparatorluğun yerine, yeni çok uluslu demokratik Rusya'nın gelişme konsepti olarak ileri sürerlerken,(bunu) Sovyet enternasyonalizmine alternatif olarak görmeleri de olasıydı.”(Kireev,2003, 258) Avrasyacılar,“Leontiev ve Danilevski'nin bazı tezlerini alarak, Batı medeniyetinin kısaca medeniyetle özdeşleştirilmesi tezini reddederler. Bu nazariye ile Rusya, Avrasya'nın coğrafi çekirdeğini oluşturur, hatta, dünya tarihinde hakimiyeti her zaman belirleyici olan özerk jeopolitik bir alandır”.(Ferrari, 1995, http1) Jeopolitik bir kavramlaştırmaya gidilmesine karşın, ilk haliyle Avrasyacılık, en fazla bölgesel nitelikte, Batı Avrupalıların tamamıyla ”Asyacılık” olarak tanımladıkları bir düşünce akımıydı: ne Sovyet dönemi komünizminin evrensel amaçlarına ne de Sovyet-sonrası dönemin Yeni-Avrasyacıların uluslararası sistemi dönüştürücü jeopolitik iddialarına ve somut projelerine sahiptiler.

Coğrafya, tarih, felsefe ve oryantalizmin özgün bir harmanlaması deneyimlerinde birinci kuşak Avrasyacılar, dünya medeniyetinin iki steriotipi olan Batı ile Doğu medeniyeti arasındaki sürekli karşıtlığı gerçeği karşısında, aslında Rusya için üçüncü yol anlamına gelen Avrasyacı modeli geliştirmişlerdir. Aslında bu Rusya için imparatorluk sonrası dönemde kimliğini yeniden belirleme arayışında ara bir formül olarak geliştirilmiştir. Aidiyet tanımlamasında etnik, ulusal ve dinsel kriterleri tamamen dışlayan Bolşevik modelden farklı bir biçimde, yan yana getirilmiş etnikler ve farklı dinlerin birlikteliğinden hareketle geliştirilen bir sentez olarak tasarlanmıştır. Avrasyacılığın fikir babalarından biri olan Savitskiy, 1921 yılında yayınlanan ve Avrasyacılığın manifestosu olarak kabul edilen “Doğu'ya

Dönüş” adlı kitabında şu satırlara yer vermektedir: “Asya’da Ortodoksun kabile adamı ya da parya ile organik kardeşliğinde Rusya, gerçekten, Ortodoks-Müslüman, Ortodoks-Budist bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır.” (Savitskiy, 1997, 136).

Yeni-Avrasyacıların, Huntington’un “Medeniyetler Çatışması”na karşı tez olarak geliştirdikleri medeniyetler-arası diyalog tezi ele alındığında daha ayrıntılı olarak yeniden konu irdeleneceği için, şimdi birinci kuşak Avrasyacıların bu medeniyetleri hangi kurumsal çatı altında buluşturacaklarına değinmek gerekir. Öngördükleri kurumsal örgütlenme biçimi, devlettir.”Cengizhan’ın mirası. Rus tarihine Batı’dan değil Doğudan Bakmak” adlı kitabında Trubetskoy, Avrasya tipi devlet ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Avrasya, devlet olarak birleşmesi tarihin bir gereği olan ve coğrafya, etnisite ve ekonomik bütünlük arz eden bir sistemdir. Cengizhan, ilk olarak bu bütünleşmeyi gerçekleştirdi, ondan sonra ise böyle bir birlik gereği bilinci, Avrasya’nın bütün kısımlarına yaygınlaştırıldı.”(Trubetskoy, 1995, 216).

Yeni- Avrasyacılık akımında devlet, yerini, post modern siyasi örgütlenmede kesin bir biçimde yeni bir uluslararası aktör türü olarak geliştirilen imparatorluğa terk edecektir. Birinci kuşak Avrasyacıların ardıllarına devrettikleri değişmez bir unsur daha bulunmaktadır: Rus merkezîyetçiliği. Bazı Avrasyacılar, Rus etnosantrizminin Avrasyacılık ülkelerine zarar verme olasılığına işaret etmiştir. O yıllarda. Trubetskoy’a göre “Bütün devlet topraklarının tek sahibi Rus halkının olduğu o Rusya artık yok; bu Rusya tarihsel geçmişte kaldı. ulusal topraklarda yaşayan ve bunların yönetimine katılan eşit haklara sahip haklardan sadece biri olacaktır. Şimdi, aşırı Rus milliyetçiliği devleti oluşturan temel unsurlar arasındaki dengeyi bozmakta ve sonuç olarak devlet bütünlüğünün bozulmasına yol açmaktadır(aynı) Yeni- Avrasyacıların görüşlerinden büyük ölçüde yararlandıkları Rus olmayan Avrasyacı düşünürler Gaspıralı ve Gumilev’in çalışmalarına bakıldığında, Avrasyacı modelin uygulanmasında, Rusya’nın değişmez bir yeri bulunmaktadır. Çağdaş Avrasyacılığın en ateşli savunucularından olan Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbaev’in geliştirdiği Avrasyacılığın Kazak versiyonunda Gumilev’in düşüncelerinden çok fazla esinlenilmekle kalınmamış, Moskova-Astana hattında Rusya’nın rolü daha da güçlendirilmiştir.

Marlene Laruelle'in "L'Idéologie Eurasiste Russe, ou Comment Penser l'Empire" kitabına yazdığı ön sözde Seriot, Yeni Avrasyacılığı şu şekilde tanımlamıştır: "Avrasyacılık, orada daha önce var olan malzemeleri tamamen bir araya getirerek ve kaynaklarını belirtmeyi reddederek, tamamen yeni bir dünya görüşü ilan eden kendi kendini meşrulaştırmanın retoriğidir. "(Seriot, 1999,http 6). Avrasyacılığın gelişiminin tarihsel dokusunda, yeni Avrasyacı ideolojinin, ilk kuşak Avrasyacıların görüşlerinden beslendiği ana ilkeleri ve kavramları ele aldıktan sonra Yeni- Avrasyacıların jeopolitik olarak geliştirdikleri "yeni" modellerindeki semantiği irdeleneceğiz.

Post-Sovyet dönemde Yeni- Avrasyacılığın yükselişi

Sovyet döneminde, milletçi bolşevizm çizgisinde (en ünlü teorisyeni Ustrialov dır) ve folklorik düzeyde amaçsal özgünlüğünü az da olsa sürdüren Avrasyacı akımın asıl yeniden dirildiği dönem, Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ivme kazandıran Gorbaçev'in Yeni Düşünce akımı çerçevesinde şeffaflık ve yeniden yapılanma reformlarının uygulamaya başlandığı yıllar olmuştur . Çöküş sonrası takip eden sancılı geçiş döneminde "bu büyük ve geniş ülke kendi kendini algılama temel sorununa dışsal olarak döner, dışa dönük bir seçenek ile içe dönük bir seçenek arasında bölünmüş bir durumdadır". (Ferrari,1995,http 1) Rusya Federasyonu'nun uluslararası stratejik açılımında Gorbaçev döneminde başlatılan dış politika alanında Atlantikçi çizgi, Yeltsin iktidarının ilk yıllarında da sürdürülmeye çalışılmıştır. Ancak gerek iç çevre gerek dış çevrede meydana gelen kritik gelişmelerin baskısıyla "aşağılık kompleksi" (Sergei Duvanov'un "Eurasism as a Philosophy of Justifying Inferiority" başlıklı makalesinden esinlenerek seçilmiş bir kavramdır.) ve "büyüklük sendromu" arasında sıkışıp kalan Rus entelijensiyası, Batı medeniyeti karşısında ülkesine özerklik ve ayrıcalık tanıyacak karmaşık ve bazen de biri biriyle çelişen içe dönük ve çoğu muhafazakâr seçenekler üretmeye başlamıştır. Bu seçenekleri, kaba bir ayrıma tutacak olursak, karşımıza ulusal-komünizm, Avrasyacılık, yeni Slavcılık ve milliyetçilik seçenekleri çıkmaktadır. Aşırı derecede indirgeyici bu şemada, çalışmamızın konusu gereği sadece Avrasyacılık ele alınacaktır. Vladimir Jirinovski ve Genadi Züganov'dan geçerek Aleksandır Dügin'den Yevgeni Primakov'a kadar, buna (Avrasyacılığa)doğrudan veya dolaylı olarak angaje olanların yelpazesi çok

geniştir ve ne aynı çıkarları ne de aynı ihtirasları içermektedir.”(Gomart, 2003, http 7)

Başlangıçta liderlerin kişiliğine bağlı olarak bireysel bir ideoloji olarak” “felaketi” (Sovyetler Birliği’nin dağılması) açıklamanın bir yolu “olarak yeniden ortaya çıkan Avrasyacılık, (Laruelle, 2004,115), Dugin’in 2001 yılında kendi partisini kurmasıyla siyasal yapılanma aşamasına ve 2004 yılına gelindiğinde Uluslararası Avrasyacı Hareketi inisiyatifininin yine Dugin’in önderliğinde başlatılmasıyla uluslararasılaşma aşamasına hızla girmiştir. Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbaev’in 1994 yılında daha ilan ettiği Avrasya Birliği projesi, teorik ve pratik açıdan çok tartışmalı olsa dahi, Kırgızistan Devlet Başkanı Akaev’in Avrasyacılık ile “İpek Yolu” projesini bağdaştırması ve Rusya’da yaşayan Müslümanları birleştirme amaçlı Niazov’un Avrasyacı Partiyi kurması gibi gelişmeler, Avrasyacılığın Rus merkezli olma niteliğini zorlamakta ve Rusya, “Rus milliyetçiliğinin, emperyel versiyonu” (Laruelle’in kavramlaştırılması kullanılmıştır.) gibi eleştirel yaklaşımlara daha rahat yanıt bulabilmektedir.

Yeni Avrasyacılığın her versiyonunda, -radikal, demokrat, liberal - imparatorluk kavramı ile karşılanan olgu, değişmeyen, sabit bir unsur olarak bulunmaktadır ve Rusya ister Avrasya, ister Rus halkı (ethnos olarak özellikle kullanılmamaktadır.) kavramları ile eşleştirilmiş olsun, her türlü Avrasyacı projenin ana eksenini konumundadır.

Yeni- Avrasyacılığın “Türk” türevidir: Nazarbaev Avrasyacılığı

Nazarbaev Avrasyacılığını var olan diğer türlerinden ayırt eden en önemli özelliği imparatorluk kavramına yer vermemesi oluşturmaktadır. 1994 yılında Moskova Üniversitesinde yaptığı konuşmasında, bağımsızlığını henüz kazanmış Kazakistan’ın Devlet Başkanı Nur Sultan Nazarbaev, “Avrasya Birliği” projesini gündeme getirmiştir. Bu proje, jeopolitik tonundan ziyade jeoekonomik tonunun ağır bastığı, idealizmin yerine büyük ölçüde realizmin geçtiği somut bir projedir. Alternatifsiz olarak gösterilen Avrasya Birliği projesi Avrupa Birliği entegrasyon aşamalarını dikkate alarak geliştirilen bir ekonomik- siyasal entegrasyon modelidir. Avrasyacı modelde aşamalı bir entegrasyon öngörülmektedir: Gümrük Birliği,

Avrasya Ekonomik Topluluğu, Ortak Güvenlik Antlaşması Örgütü, Tek Ekonomik Alan ve Avrasya Birliği aşamalı entegrasyonun kurumsal yapı taşlarını oluşturacaktır. Amaç, Avrupa Birliğinde olduğu gibi, “barış, güvenlik, ekonomik refah, manevi ve kültürel entegrasyon”dur. (Dugin, 2004, 8). AB modeline uygun “bölgesel küreselleşme” versiyonu olarak tasarlanan “Avrasya Birliği”nin AB’den farklı kılan en önemli özelliği, entegrasyonun son aşaması olan siyasal entegrasyon aşamasında bütünleşmesinde kullanılan jeopolitik kavramlaştırmasıdır. Bu son aşamada, jeopolitik uluslararası aktör olarak Avrasyacı terminolojisinde kullanılan “büyük alan”ların entegrasyonu söz konusu olacaktır. AB entegrasyonunu özgün kılan uluslarüstüçülük (supranationality), burada süpraetnisite özelliği ile değiştirilmektedir. Aslında farklı kavramların kullanılması, siyasal entegrasyonun özünde bir değişiklik ortaya çıkarmamaktadır. Avrasyacılığın özgünlüğünün altının daha kuvvetli çizilmesi amacıyla, ”tarihsel ve toplumsal özgünlüğüne saygı” (Dugin, 2004, 29) ilkelerine kuvvetli bir vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda, AB vatandaşlığı ve Avrupa kimliği kavramları da farklı bir konfigürasyona sahip değildirler: AB’yi oluşturan ulusların aynı kültürel pota içinde eritilmeleri, yani kültürel nihilizm söz konusu değildir. Avrupa Anayasasının hazırlanması ile görevli kılınan Konvansiyonun başkanı Chirac’göre, “bir “Avrupa kültürünü tanımlamak o denli önemli değildir, asıl önemli olan Avrupa ve Avrupalılara kültürel olarak var olma araçlarını vermektir.”(Le Monde, 23-24 Novembre 1996)

Kazak versiyonu Avrasyacılık anlayışında “Avrasyacılık, içerik açısından zengin, somut anlamlarla donatılmış bir felsefe, bir strateji, jeopolitik bir platform, netleştirilmiş ve yaşayan bir fikir” (Dugin, 2004, 6) olarak tanımlanmaktadır. Ancak, somut bir strateji ürünü olarak öne sürdüğü “Avrasya Birliği” projesi, farklı bir coğrafyanın özelliklerini, doğal olarak içselleştirmesi dışında, var olan ekonomik entegrasyon modellerinden tamamen farklı bir model oluşturmaktan uzaktır.

Öte yandan, içerik olarak Rus Avrasyacı anlayışından farklı olmayan bu yaklaşım, biçim olarak ulusal olarak ne kadar nitelenebilir? “Siyasal ve jeopolitik sistemlerin evrimleşmesinin genel bakışının değişmez fokus noktasını, tarihsel kaderi, kültürü, zaman ve mekan içindeki yeri, tarihsel özellikleri, perspektifi, Doğu ve Batı, gelenek ve çağdaşlık, Ortodoksluk ve İslam, Türk ve Hint-Avrupa etnosları

açısından, bütün temel ve güçlü medeniyet hatlarının kesişim noktasındaki jeopolitik konumunun biricikliği ile Kazak halkı oluşturmaktadır.” (Dugin, 2004, 23) şeklindeki tanımlamada diğer Avrasyacı yaklaşımların jeopolitik vurgusu açıkça görülmektedir. Bu modelin, Avrasyacılığın Kazakistan ve Orta Asya’ya adaptasyonu dışında ulus merkezîyetçi bir içerikten yoksun olması, bir yandan Kazakistan’daki muhalif çevrelerin, Nazarbaev’in ekonomik sorunlarını bu yolla çözmek, Sovyetler Birliğine dönmek ve bu şekilde otoriter iktidarının sürekliliğini güvence altına alma amaçlı bir girişim olarak tepkilerini çekmekte, diğer yandan Rusya ile işbirliği yaparak Orta Asya’da liderliği elinde bulunduran Özbekistan’ın yerine geçmek ve siyasal prestijini yükseltmek olarak algılanan Kazak Avrasyacılık çizgisi Orta Asya’daki Rusya karşıtlığını beslemektedir. Putin iktidarı yıllarında Rus dış politikasının birincil önceliğinin Bağımsız Devletler Topluluğu’na kayması ile birlikte, “Rusya’nın bölgeye yeniden engage olması, bölgesel liderliği kazanmak amaçlı Kazakistan ile Özbekistan arasındaki rekabeti şiddetlendirmiştir.”(Cumings, 2001, 150)

Özbek Devlet Başkanı İslam Kerimov’un daha 90’lı yılların ortalarında Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbaev’in önerdiği “Avrasya Birliği” projesine yaklaşımında, üyeler arasında egemen eşitlik ilkesi temelinde çıkar ortaklığına dayanması gereğinin altı çizilmekteydi. Rusya’sız bir Avrasya Birliğini bir “ütopya” olarak değerlendiren Kerimov’un, Komsomolska Pravda gazetesinde, 12 Şubat 1993 yılında yayınlanan mülakattan yapılan alıntı, bu açıdan ilginçtir.” Avrasya Birliği, her şeyden önce çıkar ortaklığı üzerinde kurulmalıdır. Aynı kutuplardaki devletleri sadece bir araya getirmek popülizmdir. İnisiyatif daha ileriye gitmez.”(Komsomolskaya Pravda, 12.02.1993,http 8) Bu şekilde, söylem biçiminde başlayan Özbek muhalefeti, BDT’den kopan devletlerin oluşturdukları ve Rusya tarafından BDT’e en önemli rakip olarak görülen GUUAM üyeliği ile somut bir biçim almıştır.

Rusya Federasyonu ile ortak sınırın olmaması, demografik açıdan türdeş yapısında çok az sayıda Rus’u barındırması, ekonomik açıdan kendi kendine yeterli olması gibi nedenlerden dolayı (Roy, 2000, 256) Taşkent, kendini Moskova’nın etkisinden arındırarak oldukça bağımsız sayılabilecek bir dış politika izleme

olanağına sahip olmuştur. Ancak, GUUAM üyeleri arasında ulusal çıkar önceliklerine bağlı olarak amaç farklılığı bulunması, (Cutler, 2001, 2) Özbekistan'ın özellikle 11 Eylül sonrası dönemde bölge içi örgüt üyeliği alternatifleri yanı sıra doğrudan ABD ile stratejik ortaklık ilişkisine ağırlık vermesi, Rusya ve Kazakistan karşısında Orta Asya'da liderlik yarışını sürdürmede avantaj sağlamaktadır. Toplam nüfusunun yarısına yakın kısmını Rusların oluşturduğu etnik yapısı, Rusların yoğun olarak Rusya Federasyonu ile kuzeyde sınırdaş olduğu bölgede ikamet etmesi gibi sadece demografik etkenler bile Kazakistan'ın Rusya'nın gölgesinden siyasi ve ekonomik açıdan kurtulma olasılığını zayıflatmaktadır. Bu durum, Soljenitsin'in yalnızca Ortodoks ve Slav ülkeleri olan Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'dan oluşacak bir birliğin Kazakistan'ın kuzeyini de içine alacak şekilde gerçekleştirilmesi olasılığı karşısında, Kazakistan'ın toprak bütünlüğünü korumada yetersiz kalması anlamını taşıdığı için, ulusal güvenliğini Rusya'ya da içine alan stratejik seçeneklere yönelmesini açıklamaktadır.

Bugün Rusya'da, Slovoofil çevreler dışında da Nazarbaev'in Avrasyacılığına şüphe ile yaklaşan çevreler bulunmaktadır. Ortaya çıktığı zamanlar Yeni-Avrasyacılar ile görüş ve amaç ortaklığında dirsek temasında bulunan Rus vatansızları, Türk unsurunun ideolojiye içselleştirilmesine ilerleyen zamanda şiddetle tepki göstermişlerdir. Rusya içinde ve dışında yaşayan Türk ve Müslümanlar karşısında, Rusya Federasyonu'nun olumsuz demografik büyümesini göz önünde bulundurarak, Rus "Ksenia Mialo, bu ideolojide, Türk ve Müslüman ayrılıkçılığına bir davet ve Rus ulusu için bir tehlike görmektedir." (Laruelle, 2004, 118)

Öte yandan, pragmatik açıdan bakıldığında, Rusya, gerek Yeltsin gerekse Putin'in iktidarı sırasında içerden ve dışardan beslenen İslamcı kökten dinciliği güvenliği açısından birinci derecede tehdit olarak algıladığı için, federasyon sınırları içerisinde bulunan yaklaşık 20 milyon müslümanın, sınırları dışından gelecek kökten dinci etkilerden korumak amacıyla, Kazakistan'ın ılımlı geleneksel İslam ve sufilik maneviyatına dayanan Avrasyacı çizgisinden yararlanmayı çıkarları açısından uygun bulmaktadır. ABD, 11 Eylül 2001 terörist saldırılardan sonra uluslararası terörle mücadelesinde İslam konusunda toptancı bir zihniyetin kabalılığıyla herhangi bir ayırım yapmazken, Rusya özenle, içinde barındırdığı Müslüman unsurlar nedeniyle

ve yukarıda söz edilen nedenlerden dolayı, siyasal İslam ile geleneksel İslam arasındaki farklılığı kalın çizgilerle çizmektedir. 2001 yılında Rusya’da kurulan Niyazov’un Avrasyacı Partisini bu bağlamda değerlendirmekte yarar bulunmaktadır.(Laruelle, 2004, 115). Farklı Yeni -Avrasyacı akımların, sahip oldukları ortak unsur olarak “Türk Dünyası”na yaklaşımlarını daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağımız için, Kazak tipi Rus Avrasyacılık türevine ilişkin olarak bir saptamanın bir kez daha altının çizilmesi gerekmektedir: Nazarbaev Avrasyacı ideolojisi, Moskova-Astana iç Avrasyacı eksenini ideolojik olarak güçlendirmektedir; Rusya’nın dışında bulunduğu olası herhangi bir Orta Asya entegrasyon oluşumunun düşünsel ve stratejik temelini oluşturmayı amaçlamadığı gibi bu tür oluşumlar açısından yapıcı bir niteliğe sahip değildir.

Post-Modern Avrasyacı söylem ve imparatorluk çeşitlemeleri

Yeni-Avrasyacılık akımı, yeni uluslararası bağlamda, içerik ve biçimini büyük ölçüde post-modernizmin gereği olarak geliştirerek, arkaik Avrasyacılık sınırlarını zorlamaktadır “Toptancılık (totality) ideolojisi olarak Avrasyacılığın her şeye bir yanıtı bulunmaktadır.

(Avrasyacılık) Bilgi ve inancın, bilim ve metafiziğin kıyısında, toptan bir bilgi ve bilgi alanlarının tümünü küresel bir harekete geçirme arzusu ölçüsünde, tutarlılığı ile eylemsel ve tek sesli açıklığın sürekli biri birini gizleyen toplumsal ve tarihsel bir dünyaya (Avrupa ilişkisinde Rusya) anlam kazandırmayı (anlam kadar yön) iddia eden paradoksun bir söylemidir.” (Seriot, 1999,http 6). Post-modern söyleminin en önemli unsurunu jeopolitia oluşturmaktadır.

Mekânın, yani coğrafyanın politikayı belirleme üstünlüğü ilkesine dayanan “jeopolitik yöntem, mahiyeti itibarıyla karşıt iki hâkimiyet modelin -deniz ve kara-temel düalizmine dayanmaktadır.”(Dugin, 2003, IX) Ne Asya ne Avrupa ile özdeş olan bu “üçüncü dünya”(Avrasya), “üçüncü bir yolun” (ne kapitalizm ne de komünizm) gerçekleştiği jeopolitik havzadır. Jeopolitik yöntemin bir diğer önemli özelliği, zaman aşkınlığıdır. Politik olay ve olgular, Batı modernizmin vazgeçilmez yöntemi olan tarihsel diyakronik (ardıl zamanlılık) dokunun dışında senkronik (eş zamanlılık) bir düzlemde değerlendirilmektedir.”Tarihselcilik modernite çağının

alameti idiye”-Dugin’e göre- “jeopolitik-veya daha geniş anlamda, mekan felsefesi-postmodern çağın öncelikli enstrümanı olma iddiasındadır.”(Dugin, 2003, XIII)

Bu iki açıdan ele alındığında, “Pax-Americana”nın karşısında “Pax-Eurasiatica” medeniyet projesini gerçekleştirme amacıyla bir örgütlenme türü olarak imparatorluk, post-modern çağın temel uluslararası aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı’nın, klasik uluslararası ilişkiler doktrininde yaygın olarak kullandığı güç kavramını almakla birlikte Yeni- Avrasyacılar realist paradigmanın tartışmasız başat aktörü olan ulus-devleti reddetmektedirler. Aktör olarak yerine ikame ettikleri örgütlenme türü imparatorluktur.

Çarlık Rusya’nın emperyal varlığının sonlandırılmasında etkili olan nedenlerin tahlili sonucunda ortaya konulan etkenlerin tamamen dışlanması üzerine, aşırı uç Yeni-Avrasyacıların tanımladıkları Avrasya İmparatorluğu, “Normal devletin parametrelerini aşan, stratejik ve jeopolitik bir blok, bir süper devlettir.”(Dugin, 2003, 48).Aşırı uç Yeni -Avrasyacılar, demokrat, liberal ve pragmatik Avrasyacılara kadar bütün yaklaşımlarda, imparatorluk değişik biçimlerinde yer almakla birlikte, güç kavramı ve güç maksimizasyon araç ve yöntemlerinde farklılaşma gözlemlenmektedir. Aşırı uç Yeni-Avrasyacılar için güç kullanımı irasyoneldir: dış politika potansiyeli ile orantı gözetilmemektedir, çünkü amaç sürekli yayılmadır. İlimli Modernist Yeni -Avrasyacılar kendi kendine yeten bir imparatorluk için gücün sınırlı ve rasyonel kullanımından yanadırlar. (Tsygankov, 1998, 330). Çubais’in “liberal imparatorluğunda” güç kullanımı ekonomik araçların kullanımı ile sınırlıdır ve kendi ifadesiyle, “Avrasya Ekonomik Alan” a tekabül etmektedir. (Vıystupleniye, 4.06.2004,http 9)

Eylül 2003 tarihinde Rusya Federasyonu, Kazakistan, Beyaz Rusya ve Ukrayna arasında “Avrasya Ekonomik Alanı” kurulmuştur. Bu gelişmeyi, Dugin, “yeni ekonomik imparatorluk çağının açılması”ve “Avrasya’nın reentegrasyonu açısından kararlı bir adım” (Trud, 27.03.2003,http 10) olarak nitelendirmektedir. Nazarbaev’in Avrasya Birliği projesinde ekonomik entegrasyonun ileri bir aşaması olan Avrasya Ekonomik Alan’ın bu şekilde değerlendirilmiş ve Nazarbaev Avrasyacılığında kavram olarak kullanılmamasına karşın bu şekilde Avrasyacı terminolojisiyle ilişkilendirilmiş olması, her yeni-Avrasyacı versiyonda,

imparatorluk kavramındaki yaygın kullanımı göstermektedir. Ancak, burada, yeni-Avrasyacılığın, irrasyonelden rasyonele, teoriden pratiğe evrildiğini de saptamak gerekir. Çubais'in, ABD'nin "Büyük Ortadoğu Projesi" 'ne karşıt proje olarak eş zamanlı olarak geliştirdiği "liberal imparatorluk projesi"ni değerlendirirken aşırı uç Avrasyacı kanadın lideri Dugin'in ılımlı tonu ve pragmatik yaklaşımı bu saptamayı doğrular niteliktedir." Çubais'in "Liberal İmparatorluk" sloganı, bütün çelişkilerine karşın, tamamen Avrasya entegrasyonuna yöneliktir, bundan dışında ise, bu konuyu, "sömürgeci" veya "komünist" bağlamdan kurtarmaktadır."(Dugin, 2004, 103)

Teorik olarak, imparatorluklarda, merkez-çevre ilişkilerinde dikey bir güç dağılımı bulunmaktadır. Avrasyacılığın en liberal versiyonu için de bu kural geçerlidir. "Herhangi bir çelişki görmeksizin, Avrasyacılık, hem ulusal çeşitlilik kültürünü hem de Avrasya'yı salt Rus kimliği olarak savunur."(Laruelle, 2004, 133) Bütün versiyonlarında Rusya merkez ülkedir, Rus halkı ise " jeopolitik konseptin merkezi" (Dugin'in kavramlarından alıntı).Rusya'da Dugin'den sonra ikinci Yeni-Avrasyacılık akımının lideri olan eski SSCB Komünist Parti Merkez Komite üyesi Bagramov'a göre", ulusal kimliklerini geliştirmek için küçük Avrasya halkları için en iyi yol, Rusya'ya sadakattir."(aynı)

Asimetrik güç ilişkilerin mevcudiyeti durumunda "emperyel Rusya " fobisinin ortadan kaldırılması gerçekçi görünmemektedir. Bununla birlikte Rus Avrasyacıları, geliştirdikleri "demokratik imparatorluk" kavramı ile bu olumsuz imajı silme çaba ve gayretlerini sürdürmektedirler. Yeni- Avrasyacılıkta, Avrasya Birliği'nin örnek olarak gösterildiği "demokratik imparatorluk" post-modernite'nin bir ürünüdür, Avrasyacı diyalektiğe uygun bir harmanlamadır: jeopolitik realizm ile kıtasal romantizmin sentezlendiği bir modeldir. (Dugin, 2004, 97) Klasik Batı dünyasının siyasal rejimlerini niteleyen birey eksenli "demokrasi" yerine Avrasyacıların geliştirdikleri etnisite temelli "demosi" kavramı ile nitelendirdikleri "demokratik imparatorluk" içinde bireysel kimliğin değil de süpra-etnik bir genel çatı altında etnisitenin kimliğinin korunması amaçlanmaktadır. (Dugin, 2004, 178) Böyle bir yapılanma çerçevesinde etniler-arası, dinler ve medeniyetler arası uzlaşımın sağlanacağı Mesih vari bir idealizmle fütürizmin buluşması doğal, olabilir bir sonuç

olarak gösterilmektedir. “Bireyselci, maddeci ve ateist” liberal demokrasi anlayışına karşı geliştirilen., birey eksenli olmayan Avrasyacı demokrasiyi, “ulusun kendi mukadderatına katılımı, siyasal bilinçlenme sürecine etkin bir biçimde girmesi ve kendisini gerçekten ulusun tarihine, kimliği ve kültürüne bağlayan çok önemli unsurların bakış açısıyla özgün bir tarihsel yolu seçmesidir.” şeklinde tanımlamaktadır. (Duvanov, 2001,http 3)

Yeni –Avrasyacılık ideolojisi, Seriot’un tanımlamasında kullandığı sözcüklere atıfta bir kez daha bulunarak, küreselleşme olgusu ile imparatorluk kavramını “diyalektik” bir mantık ve yine “paradoksal” bir biçimde ilişkilendirmektedir. Teorik yaklaşımla, post- modernite anlamında küreselleşme olgusu, ulus–devleti yetkinsizleştirmekte, ulusal egemenlik yetkilerini aşındırmaktadır. Ramazan Gözen’in tespit ettiği gibi, “(bazı gelişmeler), üniter devlet modelini çatlatarak, açarak ve kısmen aşarak, devlet içinde var olan çok sayıda aktörün varlığına ve bunların sınırları aşan ilişkilerini ön plana çıkarmıştır.” (Gözen, 2004, 19) Soğuk Savaş sonrası dönemin çoğulcu dünya düzeninde, bununla birlikte, ulus-devlet uluslararası aktör olarak rolünü ve önemini yitirmemiştir. Küreselleşme sürecinin var olan ideale en yakın çoğulcu aktör türü olarak süpranasyonal bir yapılanmaya sahip Avrupa Birliği gösterilmektedir.

Yeni-Avrasyacılar, küreselleşmenin ulusal egemenlik üzerindeki baskılara hiç bir devletin tam anlamıyla karşı koyamayacağı için Avrasya imparatorluğu türünde ikiden fazla jeopolitik blok içinde yeniden örgütlenmeleri gerektiğini savlamaktadırlar. “Sadece eğer, kimliği biraz daha yukarıya çıkarırsak, tamamen somut medeniyet sınırlara sahip olan herhangi bir devlet-üstücülüğe bu fikri içselleştirirsek, işte o zaman, ulusal fikrimizi koruyacağız, kimliğimizi, ancak daha geniş bir anlamda kalıcı egemenliğimizi koruyacağız.” (Dugin, 2004, 146) Burada, ulus-devletin teritoryal olarak uluslararası meşruiyetini sağlayan siyasal sınırların medeniyet sınırlarına, jeopolitik hatlara dönüştürülmektedir. Türk jeopolitiğinin en önemli isimlerinden Davutoğlu, konuyla ilgili şu saptamada bulunmaktadır. ” Hukuki sınır(boundary) ile jeopolitik hat (frontier) arasındaki bu farklılaşma bugün de Avrasya jeopolitiğindeki dinamizmin ana sebebinin teşkil etmektedir.” (Davutoğlu, 2001, 19) Yeltsin, BDT alanı üzerinde uygulamaya koyduğu “Yakın Çevre” doktrini

kapsamında, Rusya'nın dış sınırını jeopolitik hattını) Tacikistan'ın dış sınırına kadar genişletmede hiçbir meşruiyet kaygısı duymamıştır. Öte yandan, " Rusya'nın ulusal kimliği konusunda uzlaşma eksikliği nedeniyle, Rus devleti, meşruiyeti için gerekli, ortaklaşa kabul edilen temellerden yoksundur: sınırları hem coğrafya hem de işlevsellik açısından tartışmalıdır." (Kaufman, 1997,http 11)

Yeni-Avrasyacılığın "Medeniyetler –arası diyalog" konsepti

Yeni –Avrasyacılık, sınırlı da olsa somut yönleri bir yana bırakıldığında, post-Sovyet coğrafyada gelişen ve küresel amaçları bulunan bölgesel/yerel bir ideolojik proje olarak eklektik bir biçimde tanımlandığında, çok farklı anlamlarla donatılan küreselleşme olgusunun post-modern bir ideolojik projeye indirgenmesini gerektirmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının arifesinde "Tarihin Sonu" teziyle Fukuyama, Batı liberal demokrasinin nihai zaferini ve Soğuk Savaş sonrası dönemde alternatifsizliğini ilan etmekteydi. İdealist ve aceleci determinizmine yanıt olarak gelen Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezinde "Batı kültürünün diğer kültürlerle mücadele etmesi gerektiği (şeklindeki) mesajı" (Gözen, 2004, 89), Rusya (Rus aydınları), yanıtlamada gecikmedi: karşıt bir tez olarak Yeni-Avrasyacılık ideolojisini geliştirdi.

Huntington'un tezi, medeniyetleri canlı organizma olarak kabul ederek ve uluslararası ilişkilerde 21.yy. çatışmalarının tarafları olarak göstererek uluslararası ilişkilerin analizine çok-merkezli(polycentric) bir yaklaşımı dahil etmektedir. Bu nedenlerle, Batı ve Doğu medeniyetleri arasında karşıtlık üzerine felsefelerini inşa eden Yeni-Avrasyacılar tarafından ilgi ile karşılanmıştır. Medeniyetler arasındaki farklılıklar, Avrasyacı post-modern mantık silsilesi içinde zaman ötesi lineer olmayan, dikey bir ilişkilendirmeye tanımlanmaktadır, yani farklılığı yaratan zaman değil coğrafyadır.

Yeni-Avrasyacıların teorisyenlerinden Panarin, bu yaklaşımın teorik temellerini, Sovyet sonrası dönemde Rus akademik yaşamına giren yeni "kültüroloji" disiplini içinde sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. "Medeniyetler bilimi" olan Kültüroloji, "günümüz dünyasına global bir açıklama" (Laruelle, 2004,120) getirme

iddiasında olmasına karşın uluslararası politika analizlerinde diğer güç parametrelerini ve kullanılan yaklaşımları dışladığı için, bilimden ziyade bir felsefe olarak görülmektedir. Küreselleşmenin silikleştiren evrenselciliği ile yırtıcı etnik yerelliğinin çatışmacı birlikteliğine, yeni-Avrasyacıların alternatif olarak sundukları modelde, evrensel ile yerel, yerellerin de kendi arasındaki barışçıl bir uyum sağlanmaktadır: Yeni-Avrasyacıların geliştirdikleri modelde temel ilke “kültürel çoğulculuktur”. Avrasyacılık ideolojisindeki kültürel çoğulculuk anlayışı, “kültürel çoğulculuk ve bütün diğer etno-kültürel deneyimlere saygı ve hoşgörü, herhangi bir muhalefeti tolere edemeyen siyasal iktidarın tekçiliği(monizm) ile “birleşen (Rossia,1996, 49) Batı’nın anlayışından farklıdır. Birey ve toplulukların (dinsel, etnil, liguistik) aynı zamanda kültürel çoğulculuğunu, devletçi iktidar tekçiliğine takılmadan, özgürce yaşamalarını sağlayacak ideal model olarak Panarin, “medeniyetçi imparatorluğu” önermektedir. (Laruelle, 2004, 123) Bu imparatorluk tarih dışı bir oluşum olup “Rus kimliğinin ifadesinin tek şekli olma özelliğini kaybetmeden, ulusal kültürlerin korunmasını garantileyebilecek tek araç” olarak görülmektedir. (Laruelle, 2001,http 12)

Birinci kuşak Avrasyacıların, Avrupa merkezli model karşıtlığı, Soğuk savaş sonrası dönemin küreselleşen dünya koşullarında ABD karşıtı medeniyetçi tekçilik karşıtlığına doğru kaymaktadır. Bu bağlamda, Yeni- Avrasyacılık, küreselleşeme-karşıtı değil, küreselleşmeyi çoğulculuktan tekçiliğe indirgeyen ABD tekelindeki küreselleşmeye, asimetrik ve dengesiz küreselleşmeye karşıdır.” küreselleşmenin ortaya çıkardığı, hızlı ve yoğun sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin getirdiği homojen küresel topluma gidiş belirtileri, otantik kültürel değerlere dönüşü hızlandırmıştır.”(Gözen, 2004, 141)bu koşullarda yeni-Avrasyacılar güneyden esen anti-Atlantikçi rüzgarları arkalarına alıp global nitelikte çoğulcu bir medeniyet modeli ortaya koyabilecekler midir? Birinci kuşak Avrasyacılar’ın radikal Batı-karşıtı söylemleri bunu gerçekleştirmede yeterli olmamıştı. “Avrasyacılıkta olumsuz, eleştirel coşku, olumlu içerikten daha fazla açıklıkla ifade edilmekteydi. Avrasyacıların hesaplarında Ortodoks toplum, kültür vs. soyut ve yüzeyseldi.”(Volkogonova, 1998, 57)

Yeni-Avrasyacın görüşlerine gelince, ideokratik, “Maneviyat esaslı bir imparatorluğu” amaçlayan Yeni-Avrasyacılar için “inancın dinle özdeşleşmesi”(Aleksiev,1998) için süpra-etnik yapıda İslam ve Ortodoksuğun uyumlu birlikteliği gerekmektedir. Aleksandır Agadjanian, “Rusya’da Dinsel Çoğulculuk ve Ulusal Kimlik” adlı makalesinde bu uyumu gerçekleştiren ana unsurlar olarak, Avrasyacıardan devralınan “tinsel yakınlık”, “tek tanrıcılık”(Panarin), “kadercilik ve birey karşıtlığı” (Dugin) olarak sıralanmıştır. (Agadjanian, 2001). Tinsel yakınlık özelliğinden daha önce söz edildiği için “tek tanrıcık” ve “kadercilik” özelliklerin jeopolitik açılımın yapılmasında yarar bulunmaktadır. İki tek tanrılı ve yazılı büyük dünya dini olan Ortodoksluk ve İslamiyet, “kabilesel uyumsuzlukları aşarak, süpra-etnik sentez potansiyeline “sahip bu iki din” genel üstün misyonları çerçevesinde Ortodoks ve Müslüman kültürlerin oйдаşmasını savunabilecek yeni güçlü ve kurtarıcı bir fikir olmalıdır.”(Laruelle, 2004, 124) Süpra-etnik yapı aynı zamanda çağdaş devletin laiklik özelliğinin de bu şekilde teokratik bir yapıya dönüştürülmesini gerektirmektedir. Yeni –Avrasyacılar göre, “Laik program olarak devletin ideolojisi de tek tanrıcılık ilkeleri temelinde değişmelidir, zira İslam ile Ortodoksluk arasında ortak olan tek şey budur.” (Nezavisimaja Gazeta 7.6.1999,http 13) .Bu durum, demokratik Avrasya imparatorluğunun anti-laik ve otoriter olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır.”Avrasyacılar tarafından favorize edilen, demosi yönetim biçimi (“doğruluk devleti”)ile ideokratik devletin nitelendirilmesini, Volkogonova, totaliter komünist sistem ve faşizm ile eş değerlilik(arzettığı)” şeklinde yorumlamaktadır.(Antoshchenco, http 14)

İslam ile Ortodoksluğun uyumlu sentezlenmesinde, iki dine ortak özellik olarak bir diğer değinilmesi gereken nokta, kaderciliktir. Avrasya imparatorluğunun, kurulması önceden ilahi olarak kararlaştırılmıştır.” “Fetih, birleşmeye meyilli ya da birleşmesi önceden kararlaştırılmış bir yeniden birleşme”(Seriot, 1999, http 6) aracı olarak Rus emperyalizmine meşruiyet kazandıran teleolojik bir argüman olarak kullanılmaktadır. Dugin’in, ne Ortodokslukta ne İslamiyette ne de orijinal Avrasyacılık anlayışında bulunmayan “kozmetik kadercilik” gibi mistik ve teleolojik bir kavramı Rusya’nın imparatorluk kurma misyonunun dayanağı olarak göstermesi,

“Rus şovenizmi” ile Yeni-Avrasyacılık akımının özdeşleştirilmesine yol açmaktadır ve daha geniş anlamda sunduğu medeniyetler-arası diyalog projesinin çoğulculuk söylemini etnosantik ve irredantist bir biçime sokmaktadır.

Rus Yeni-Avrasyacılığında Türkiye ve Türkiye’de Yeni Avrasyacılık

Türkiye Genel Kurmay Sekreteri General Tuncer Kılınç Paşa’nın, Türkiye’nin AB ile tam üyelik müzakerelerinin başlamasına ilişkin kararın alınmasının, kritik “Kıbrıs sorununun” çözümüne bağlı olarak kilitlenme olasılığının kuvvetlenmesine bağlı olarak, zorlaştığı 2002 Aralık Kopenhag Zirvesi’nin arifesinde AB’ye alternatif bir model olarak Avrasya’nın güçlü bölgesel devletleri Rusya, İran ve Türkiye arasında stratejik bir ittifaktan bahsetmesi, Türk kamu oyunun dikkatini Avrasyacılığa çevirmiştir. Açılan bu yeni tartışma, AB entegrasyon projesine kilitlenen iktidar çevrelerinden ziyade, Türkiye’nin ulusal egemenliğinin aşınması olarak görülen AB’nin uluslarüstücülüğüne muhalif çevrelerde daha geniş ilgi görmüş, devamında Türkiye’nin uyum sürecinde yaşanan git gellere koşut olarak gelişmiş ve bugün de güncelliğini yitirmeden AB’e alternatif olarak Avrasyacılık modeli tartışılmaya devam etmektedir. Müslüman bir kimliğinden dolayı AB’nin “çifte standart” olarak algılanan politikalarına duyulan tepki yanı sıra ABD’nin Irak’a karşı düzenlemeyi planladığı saldırılarında Türkiye’nin red tezkeresi ile cevap vermesi sonrası süreçte iki müttefik arasında ilişkilerin soğumaya başlamasının da önemli bir etkisi olmuştur.” Dış politikasında Türkiye, geleneksel Batı-yanlısı yöneliminin iki temel ayağında bir erozyona tanık olmuştur.”(Torbakov, 2003,http.2) ve bölgesel dış politika seçeneklerine ağırlık vermeye başlamıştır. Ancak, Dışişleri Bakanı Gül’ün dış politika danışmanı Türk jeopolitika teorisyeni Davutoğlu’nun bu stratejik açıklamaların, “Avrupa Birliği’ne alternatif” olarak algılanmaması gerektiği şeklinde yaptığı açıklamalara da yansdığı gibi, Türkiye’nin AKP iktidarı döneminde de izlenen dış politikasının ana eksenini Batı oluşturmaya devam etmektedir.

Türkiye’nin özellikle Irak savaşı sonrası dönemde yukarıda kısaca söz edilen nedenlerden kaynaklanan Batı ile ilişkilerindeki soğukluk, Rus Yeni-Avrasyacıların Türkiye’ye yaklaşımlarında bir yumuşamayı beraberinde getirmiştir. Rus Yeni-Avrasyacıların en aşırı kanadının lideri Dugin, Türkçe dahil altı dilde metinlerin çevirisin yer aldığı Uluslararası Avrasyacılık Hareketinin internet sitesinde

yayınlanan Aralık 2004 tarihli “Türkiye’nin Avrasyacılık Stratejisi “başlıklı yazısında Türkçeye on yıl gecikmeyle çevirilerek yayınlanan “Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım” kitabındaki saldırgan Türkiye karşıtı tonunu açıklamak için yazısının içinde bir parantez açmış ve parantezin içine aşağıda aynen aktardığımız satırlara yer vermiştir:

“Türkiye ise, bu yıllarda Moskova’nın zayıflığını kullanarak ve bir kere yapılmış bulunan jeopolitik seçimine uyan mantığı sürdürerek, aktif bir şekilde Atlantikçilik politikasını uyguluyordu. Kitabımda Türkiye ile ilgili olarak söylediğim bazı aşırı sert sözler, Türkiye’nin “torn country”, “bölünecek ülke” olarak kabul edilmesi, aslında yukarıda tanımladığım durumların hesaba katılması koşuluyla anlaşılabilir. Benim için bu konum, jeopolitik savunma konumuydu. Burada amaç, ülkenin siyasal ve askeri yönetiminde bulunan karar vericilerin dikkatini, Atlantikçilerin değişik taktiklerine karşı harekete geçirmektir. Ancak, bu kitap yazıldığı zamandan Türkçe’ye çevrildiği zamana kadar 10 yıl geçmiştir. Jeopolitik bakımından bu 10 yıl çok önemlidir. Bazı önemli durumlar o arada büyük ölçüde değişmiştir. Ve bu konu için daha ayrıntılı yorumlara ihtiyaç vardır.”(Dugin, 2004,http.15)

Dugin’in söz ettiği on yıllık kritik süreç, genel olarak Rusya özel olarak Rus ve Kazak (Nazarbaev’in “Kritik On Yıl “ adlı kitabı bu sürecin bitiminde yayınlanmıştır) Yeni-Avrasyacılığı açısından bazı önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreç olmuştur.

Rusya’nın Türkiye ile ilişkilerinin yoğunlaşması, ABD’nin Irak savaşı sırasında sergilediği saldırgan emperyal tutum ve yol açtığı trans-atlantik çatlağın büyük ölçüde damgasını vurduğu dış konjoktürün belirleyiciliği ile; iç konjoktür değişimi bağlamında ise en genel bir ifade ile iki devletin de dış politikalarındaki pragmatik çoğulculuk yönünde söylem ve uygulama düzeyinde değişimlerin eş zamanlı olarak artması ile açıklanabilir. Yapılan çalışmanın kapsamı, Yeni-Avrasyacılığın ideolojik boyutuyla sınırlı olması nedeniyle, yukarıda genel hatları ile verilen reel politik değişim, sadece arka siyasal fon olarak kullanılacaktır. Yeni-Avrasyacılığın Türkiye’de alternatif bir model olarak hangi açılardan çekicilik

taşıdığı, bizzat yeni Avrasyacılık akımının kendi ilke ve düşüncelerinden yararlanarak tartışılacaktır.

Bütün farklı Yeni- Avrasyacı yaklaşımlarda, “Türk” kavramı ile ifade edilen unsur kavrama ve kavramlaştırmanın ortak bir paydası bulunmaktadır: “iç” ve “dış” olmak üzere iki tane “Türk Dünyası” bulunmaktadır.”İç Türk Dünyası”, bugünkü Rusya Federasyonu’nun siyasi sınırları içinde yaşayan Müslümanlar ve Avrasya hinterlandı jeopolitik hatları içinde bulunan Müslümanları kapsamaktadır. Müslüman olmayan, Ruslaşmış Türk asıllı Moğollar ve Uygurlar da bu grupta yer almaktadır. Kimlikleri etnik kıstasa göre değil de daha ziyade din kıstasına göre tanımlanan bu halklar arasında, İslam-Ortodoksluğun uyumlu birlikteliğine dayanan medeniyetler-arası bir diyalogun kurulması amaçlanmaktadır. Aidiyetinde aynı özellikleri barındıran, ancak etnisiteye dayalı olarak bu tanımlamayı yapan halklar “Öteki” olarak algılanmaktadır. Türkiye tarafından üretilen Güney Avrasyacı projeyi, Yeni-Avrasyacılar tehdit olarak algılamaktadırlar. Sibiry’a’nın Rusya’dan koparılması tehdidi olarak” Pan-Türkizm, şiddetle reddedilmektedir: Rus olmayan bir Avrasyacılık, Rusya’nın bizzat ölümü anlamına gelecektir.” (Laruelle, 2004, 123) Pan-Türkizm’in sızma olasılığı bulunduğu ve bağımsızlığını kazandıktan sonra göreceli de olsa Rusya’dan bağımsız politikalar üretme potansiyeli olan Orta-Asya’daki Özbekistan ve Kazakistan ile Kafkasya’daki Azerbaycan, Yakın çevre Türk Dünyasının kontrol altında tutulması gereken önemli stratejik köprü ayağı olarak görülmektedir. Kontrol altında tutulması en müsait ülke Kazakistan olduğu için, Yeni-Avrasyacılar, Astana-Moskova jeopolitik hattının güçlendirilmesine özel bir önem vermektedirler.

Bu durum, Çarlık Rusya’sı ve SSCB dönemlerinde, merkez-çevre ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik politikalarda sıkça kullanılan “böl-yönet” yönteminin yeni koşullara adaptasyonu olarak yorumlanabilir. Yeni-Avrasyacılar, ideolojik söylemleri içinde, diyalektik zıtlıkların başarılı sentezi olarak Avrasyacı imparatorluk modelini medeniyetler-arası diyalog projesi olarak meşrulaştırmada sıkıntı yaşamayabilirler. Totalist bir düşünce sistematığında her şeye bir yanıt bulabilirler. Ancak, yine kendi iddialarına göre soyut felsefenin yanı sıra somut politika ve coğrafyayı başarıyla sentezleyen ideolojilerinde Rusya’nın eşitler arasında daha eşit,

daha üstün ve başat konumunu, somut stratejilerin uygulanması aşamasında, hangi araçlarla gerçekleştireceklerinin ipuçlarını, doktrinlerinin içinde bulmak mümkündür. Dugin'in ilk ve en bilinen teorik çalışması "Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım" da Rusya'nın "Jeopolitik Geleceği" Avrasyacılık çerçevesinde tartışılmaktadır, Türk Dünyasındaki değil. Aksi takdirde, kitabın başlığı "Jeopolika ve Avrasyacı Yaklaşım" olarak konulurdu. "O (Türk-Müslüman) Dünyası", Laruelle'in işaret ettiği gibi," ancak Rus Dünyasına entegre edildiği zaman evrensel pozitif bir değere dönüşmektedir." (Laruelle, 2004, 123)

Dugin daha henüz Uluslararası Avrasyacılık Hareketini kurmadan, bir demecinde, küreselleşme olgusu ile Avrasyacılığı şu şekilde ilişkilendirmişti. "Gezegen düzeyinde Avrasyacılık, küreselleşmeye karşı etkin ve evrensel bir muhalefet anlamı taşımaktadır," küreselleşme karşıtı harekete" tekabül eder. Avrasyacılık, halkların, dinlerin ve ulusların çeşitliliğini savunmaktayız. Bütün küreselleşme karşıtı eğilimler özünde "Avrasyacıdır". Biz, sonuç itibarıyla "Avrasya Federalizmini" savunmaktayız. Bunun anlamı, stratejik birlik ve etno-kültürel özerkliğin kombinasyonudur."(New Dawn, 2001, http 15) Yukarıdaki saptamalar ışığında, bölgesel bir model olarak potansiyel çatışma olasılıkları barındıran çelişkilerini ideolojik düzeyde bile meşrulaştırmaktan uzak bölgesel bir modelin, küreselleşme karşıtı bir söylem olarak evrensel değerlerle donatılmış somut bir modele dönüştürülmesi olasılığı son derece zayıf görülmektedir.

Son birkaç yıl içinde Türkiye'de Yeni-Avrasyacılığın, ulusal egemenliğin sınırlandırılması noktasında küreselleşmeye karşıya duyulan tepkinin bir ifadesi olarak yerleşmesinin bu bağlamda ciddi olarak ele alınması ve doğuracağı olumsuz sonuçların, ulusal çıkar makzimizasyon aracı olarak verimliliği açısından, rasyonel bir biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin, Sovyetler Birliğinin dağılması sonucunda bağımsızlığını yeni kazanan orta Türk asıllı Orta Asya cumhuriyetlerine sunduğu "Türk modelinde", dinamik piyasa ekonomisi, laik devlet yönetimi, İslami geleneklere saygı ve demokratik bir sisteme sahip olmak bulunmaktaydı."(Turan,G.,Turan,İ. ,2004, 765). Yukarıda değindiğimiz nedenlerden dolayı bu modelin çağdaş içeriği dikkate alınmadan, Türk Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın konuşmalarında sık sık kullandığı

“21. yüzyıl, Türk yüzyılı olacaktır” şeklindeki ifadeleri ile dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’in, Türk Dünyası’nın “Adriyatik Denizinden Çin Seddine” (Çandar, C., 1992, 63-64) uzanacağı şeklindeki beyanlarına dayanılarak, Türkiye’nin dış politikadaki niyetleri, Pan-Türkizm yayılcılığı olarak Rusya tarafından algılanmıştır. Bu heyecanın durulmaya başladığı 90.lı yılların ortalarından başlayarak Türkiye’nin, Rusya ile ağırlıklı olarak ekonomik ilişkilerini geliştirmedeki pozitif trend belli ölçülerde, Rusya’nın Türkiye’ye yönelik “pan-türkizm” suçlamalarının azalmasıyla sonuçlanmıştır. Geçen son on beş yıllık süreç içinde çatışma ve işbirliği unsurlarını barındıran Rus-Türk ilişkilerin seyrinde, izlenen olumlu gelişme her iki tarafın genel politikalarında pragmatizmin ağır basmaya başlamasının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Taraftarlarının, Yeni-Avrasyacı ideolojisinin benimsenip Putin iktidarı döneminde izlenen strateji ve politikalara yansıtıldığı iddialarını doğrulayacak ölçüde bir ideolojik sapma söz konusu değildir. Birinci iktidar döneminin hemen başlangıcında kendi imzasıyla yayınlanan Rusya Federasyonu’nun Dış Politika Konseptinde (<http4>), Rusya Federasyonunun bölgesel ilişkiler konusunda izleyeceği politikalara ilişkin olarak “bölgenin en büyük Avrasya devleti” ibaresiyle Avrasyacılık kavramı sadece bir kez kullanılmıştır. Öte yandan 2002 yılından itibaren sıklaşan üst düzey görüşmelerin hiç birinde tarafların, ya da taraflardan birinin bu şekilde bir tanımlamayı kullanmamış olması bu bağlamda dikkat çekicidir.

Aralık 2004’de Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Putin’in Türkiye ziyareti ile Türkiye ile arsında sıklaşan diplomatik trafiğinin ikinci ayağını Başbakan Tayyip Erdoğan’ın 10 Ocak tarihli Moskova ziyareti oluşturmuştur. Bu ziyaret ile ilgili Rusya basınında yapılan yorumlar, ikili ilişkilerde pragmatizmin ağırlık kazanmasına dikkat çekmektedirler. Politkom.ru internet sayfasında yayınlanan, 12 Ocak 2005 tarihli ve Natalya Serova imzasını taşıyan “Rus Politikasında Türk Faktörü” başlıklı yorum yazısı, Türk-Rus ilişkilerinin seyrinde gelinen noktada, Rusya’nın Türkiye ile karşılaştırıldığında pragmatik çizgisinde daha kararlı olduğuna işaret edilmektedir. Başbakan Erdoğan’ın “Moskova-Ankara ilişkilerinde yeni bir itici güç” ifadeleri ve Türkiye’nin Moskova Büyükelçisi Taşkent’in “nitelik olarak yeni bir düzeyde çok boyutlu ve stratejik ortaklık” biçimindeki yorumu ile ilgili şu değerlendirme yer

almaktadır. “Bütün olarak, Türk tarafının sergilemiş olduğu büyük heves ve iyimserliğin, Vladimir Putin’in pragmatik yorumlarıyla belli ölçülerde çeliştiği, dikkatlerden kaçmamıştır.” (Serova,12.01.2005, http 5.)

“Ankara’nın Rusya ile ilişkilerini, Avrupa Birliği’ne biraz şantaj yapmak Yunanistan’ı biraz ürkütmek “şeklinde Putin, AB’ye yeni üye olan eski-Sovyet cumhuriyetleri, Letonya, Estonya, Litvanya, nın “deneyimlerini ve pragmatizmini ciddi olarak dikkate alması” (aynı)gerektiği şeklinde bir tavsiyeyle yetinmiştir.

Yeni-Avrasyacıların Türkiye’yi algılama biçimiyle Rusya Federasyonunun izlediği dış politikada süreç içinde idealizmden pragmatizme kayışı arasında doğal bir paralellik gözlemlenmektedir. Dugin’in başlangıçta kıyı ülkesi (rimland) olarak anti-Avrasyacılıkla suçladığı Türkiye’ye yaklaşımını ılımlaştırması, Rusya’nın dış politika bağlamı ve Yeni-Avrasyacı akımının yerel düzlemde evrensel düzleme taşınmasında etkili olan kendi iç dinamiklerinin dönüştürücülüğü açısından değerlendirilmesi gerekir.

Sonuç Yerine

Türkiye’nin stratejik politika çeşitlendirilmesinde Yeni-Avrasyacı akımın uygunluğu, bu konuda yapılacak çok boyutlu ve ciddi akademik araştırmaların ışığında ancak sağlıklı olarak değerlendirilebilir. Bu sorunun kesin ve sağlıklı bir yanıtını ortaya koyma açısından, bir ideoloji olarak ilke ve amaçları ile kendi düşünce bütünlüğü içinde ve kendi terminolojisi ile kısmen açıklamaya çalıştığımız Yeni-Avrasyacılık üzerindeki incelememiz sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın Sonuç kısmında bazı genel saptamaların altının çizilmesinin yararı bulunmaktadır.

Yeni-Avrasyacılık ideolojisi, Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında Rusya’da yaşanan derin kimlik krizinden çıkış olarak “Rus ideolojinin” geliştirdiği radikal ve en çok tartışmalı ideolojik söylemlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Sovyet-sonrası dönemin başlangıcında, Rus toplumunda, Batı’nın Rusya’nın çaresizliğine gösterdiği ilgi ve yardımların yetersizliği nedeniyle artan kuşku ve Batı eksenli Rus politikaların yetersizliğine duyulan öfkenin harmanlandığı derin umutsuzluk ortamından , “Rus büyüklük sendromu’nun ürünü olarak ortaya

çıkmıştır. Rusya'nın tarihsel, kültürel ve jeopolitik biricikliği savına dayanılarak, jeopolitik ve kısmen kültüroloji kavram ve kuramlarıyla örülerek, yeni bir model inşa etmiştir. Yeni-Avrasyacı model, post-modern bir imparatorluktur. Modernite'nin ürünü olan ulus-devlet'in gücünü kullanıp, diğer temel unsurlarının reddederek bir siyasal örgütlenme biçimi olarak post-modern imparatorluğun amacının- güç maksimizasyonu -aynı kalmasıyla birlikte güç parametreleri, strateji ve yöntemlerinde önemli bir farklılık, hatta bir başkalaşım(metamorfoz) mevcuttur. Güç parametreleri açısından bakıldığında, Avrasyacı imparatorluğunun dış politika çıktılarını en fazla etkileyen sabit güç parametresi, coğrafyadır, subjektif güç unsuru olarak kültür ağırlık kazanmaktadır. Strateji olarak, Avrasya imparatorluğu statüko karşıtı, revizyonist, sınırsız ve /veya sınırlı yayılmacılığı benimsemektedir. Avrasya İmparatorluğu, bu stratejileri uygularken, sınırlı olarak rasyonel davranış kalıplarına uygun araçlar kullanmaktadır: ağırlık kültürel ve jeopolitik değerlere kaydırılmıştır; rasyonel çıkarların maksimizasyonunda barışçıl araçlar daha az olmak üzere barışçıl olmayan araçların kullanımı daha uygun görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında genelde, “söyylemleri, savaş söylemidir” (Tsygankov, 1998, 331) denilebilir. Bu söylem, aşırı uç Yeni-Avrasyacılar Kazak Yeni-Avrasyacılığa kadar, ve pragmatik evrilim sürecinin farklı aşamalarında, farklı ölçülerde değişiklik göstermektedir. Diyalektik düşünce sistematğinde, Yeni-Avrasyacıların temel dış politika aracı, aksine savaş değil, “barış”olarak , medeniyetler arası, farklı din ve kültürler arası diyalogla sağlanacak bir barış olarak sunulmaktadır.

Tarihsel ve kültürel benzeşim açısından Avrasya jeopolitik alanında kurulacak ideokratik yönetimli imparatorluğun jeopolitik sınırları içinde yaşayan halklar için öngörülen ideal model demosidir. Demotik yönetimde merkez-çevre ekseninde güç dağılımının, Yeni-Avrasyacı akımların teorik materyellerine bakarak değerlendirmek kolay görünmemektedir, çünkü “bölünmez bir bütün olarak ulusa ilişkin söylem, iktidarın oyunlarını maskeleymektedir. Moğol imparatorluğun büyüklüğüne öykünme, devletçilik (gosudarstvennost) noktasında kabul edildiğinde Avrasya imparatorluğunun yönetimi büyük olasılıkla totaliter olacaktır. Ideokratik yapısı nedeniyle, Avrasya imparatorluğu teokratik ve büyük bir olasılıkla “Ortodoks imparatorluk” geleneğin bir türevidir. Bu özelliklere bağlı olarak, Süpra-etnik

nitelikli bir imparatorluk olması, Rus etnisite merkezli olmasına engel oluşturmamaktadır. En demokratik versiyonunda bile Avrasya projesinin mimarı, Russki, Rus ve Avrasyacı kavramların bulanıklığında netlik kazanmamış öznesi Rus halkıdır.

Ahmet Davutoğlu'nun değerlendirmeleri paralelinde ifade edecek olursak, "Tarihin belki de en yoğun değişimlerini yaşayan Türkiye, yine tarihin belki de en yoğun değişimine sahne olan uluslararası çevre içinde yeniden şekillenmektedir." (Davutoğlu, 2001, V) Yine de, Batı modelini kendi siyasal kültürüne içselleştirmede sıkıntılar yaşamış olsa dahi Türkiye, Soğuk Savaş sonrası döneminin alt-üst olan güç dengelerinde Rusya benzeri radikal kimlik kırılma noktasında bulunmamaktadır ve Türkiye için radikal bir kimlik değişimi kaçınılmaz bir zorunluluk değildir. Küreselleşmenin baskın olumsuzlukları karşısında AB üyeliği ile özdeşleştirdiği somut çağdaşlaşma projesini, en olumsuz koşullarda bile, AB'nin dışında kalması/bırakılması durumunda, Orta Asya cumhuriyetlerine daha önce sunduğu Türk modelini çağdaş koşullara uygun olarak geliştirme yönünde siyasal bir irade koymakla, AB'siz bir alternatif çağdaşlaşma projesi oluşturmuş sayılabilecektir.

Bunun dışında, hangi amaçla olursa olsun-bölgesel güç olarak stratejik ufkunu genişletme ya da statükosunu Huntington kavramıyla "Üçüncü Dalga" (Huntington, 2002) karşısında ulusal egemenliğini koruma ya da güçlendirme biçiminde statükosunu koruma- Türkiye, Rusya'nın kendi içinde dahi son derece tartışmalı olan bir model sunan Yeni-Avrasyacılığının AB'ye alternatif oluşturulması şeklindeki ideoloji polemik sığılığında arınmalı; bu modelin olabirliliğini akademik tartışmaların nesnesi haline getirmeli ve daha sonra objektif bir nesnellik perspektif içinde Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından değerlendirilmelidir.

Kaynakça

Agadjanian, A.,(2001) “Pluralisme Religieux et Identité Nationale en Russie”, *Journal on Multicultural Societies* ,Vol. 2, No 2,

Antoshchenko, A.,”Studies on Eurasianism in Current Russian Historiography”, http 14, www.karella.ru/psu/cheirs/PreRef/BIBLENG.RTF

Cumming, S.N.,(2001) “Happier Bedfellows? Russia and Central Asia under Putin”, *Asian Affairs*, Vol. 32, No:2, July

Cutler,R., (2001) “Just What is GUUAM Anyway?”, *A Global Affairs Commentary*, Feb

Çandar, C.,(1992) “ Değişmekte olan Dünyada Türkiye’nin Bağımsızlığını Yeni Kazanan Yeni Türk Cumhuriyetlerle İlişkileri”, der. Sebahattin Şen,”Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,” Hava Harp Okulu , İstanbul

Davutoğlu, A., (2001) “Stratejik Derinlik”, Küre yay., İstanbul

Dugin, A., (2003), “Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım”, çev. Vügar İvanov, Küre yay., İstanbul

(2004) “Evraziyskaya Misiya Nursultana Nazarbaeva”, nazarbaev-02-new.qxd,7/5/04,7.55, Moskva

“ Türkiye’nin Avrasyacılık Stratejisi”,8.12.2004,http.15, www.eurazia.org

Duvanov, S.,(2001) “ Eurasism as a Phylosophy of Justifying Inferiority”, *Central Asia Bulletin*, 29 November

http3, www.iicas.org/english/an-en-03-12-01

Erasov,B.S., (1996) “Tsivilizatsionnaya Teoria i Evraziyskiye İssledovaniya”-V: Nauçnyy Almanah.Tsivilizatsii i kulturıy, Vıp.3, Moskva

Extrait du livre de Nikolai Alekseiev, Le peuple russe et l’Etat [Russkii narod i gosudarstvo], Agraf,Moscou, 1998. www. synergies europeennes.com

Ferrari,A.,(1995) “ Les Mille Visages du Nationalisme Russe”, *Synergies Européennes,La Nueva Europa*(Milan)/Vouloir(Bruxelles), Dec.

Gomart, T., (2004) *Politique Etrangere*, 1/2003, rubrique “Lectures, [http7, www.ifri.org/frontDispatcher/...07.04.2004](http://www.ifri.org/frontDispatcher/...07.04.2004)

Gözen, R., (2004) “Uluslararası İlişkiler Sonrası, Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül”, Alfa yay., İstanbul

Huntington, S.P., (2002) “ Üçüncü Dalga, Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma”, çev.E. Özbudun, TDV, Ankara

Kaufman, S., (1997),” The Russian Problem”, *The Journal of Conflict Studies*, Vol. XVI, No 2, [http 11, www.lib.unbca/texts/JCS/bin](http://www.lib.unbca/texts/JCS/bin)

Kireev, N., (2003) ” Kim Viprosta za Nyakoi İzhodni Osnovi na Evraziystvoto”, v, “Turtsiya, Balkanite, Evropa, İstoriya i Kultura”, Paradigma, Sofia
Komsomolskaya Pravda, [http 8, www.kp.ru](http://www.kp.ru), 12.02.1993

Kontseptsiya Vneşney Politiki Russkoy Federatsii, [http4, www. In.mid.ru/ns-osndoc.nfs](http://www.mid.ru/ns-osndoc.nfs)

Laruelle, M., (1999) “ L’Idéologie eurasiste russe et comment penser l’empire”, L’Harmattan, Paris

(2001) “Le Néo-eurasisme Russe”. *Cahiers du Monde Russe*, 42/1.

[http 12, www.monderusse.revues.org/document83.html](http://www.monderusse.revues.org/document83.html)

(2004) “The two faces of Contemporary Eurasianism: An imperial Version of Russian Nationalism”, *Nationalities Papers*, Vol 32, No:1, March 2004

Nezavisimaja Gazeta 7.6.1999, [http 13, www.ng.ru](http://www.ng.ru)

“New Eurasia: A New Vision for the Third Millennium”, *New Dawn*, [http 15, www.newdawnmagazine.com](http://www.newdawnmagazine.com), No 68, Sep.-Oct 2001

Orlova, İ.B., (1997) ” Evraziystvo-İstoriya i Praktika.”-V: “Nazarbaev, H.A., Evraziyskiy Saüz: İdei, Praktika, Perspektiv 1994-1997”, Moskva

“Rossia i Vostok: Jeololitika i Tsvilizatsionniye Otnoşeniya”, RAN, Moskva, 1996

Roy, O., (2000) ”Yeni Orta Asya, Ya da Ulusların İmal Edilişi”, çev: Mehmet Moralı, Metis Yay., İstanbul

Savitskiy, P.N., (1997) “Kontinent Evraziya”, Agraf, Moskva

Seriot, P.,(1999) “ Préface au livre de Marlene Laruelle: L’Idéologie eurasiste russe, ou comment penser l’Empire,l’Harmattan, Paris, 1999”, [http 6, www.z.unil.ch/slav/ling/recherche/biblio/99Laruelle/pref](http://www.z.unil.ch/slav/ling/recherche/biblio/99Laruelle/pref)

Serova, N.,(2005) “ Turetskiy Faktor Rossiyskoy Politiki”, [http5, www.politkom.ru](http://www.politkom.ru), 6.02.2005

Torbakov, İ., (2003) “Geopolitical Pressure Compels Turkey to Reexamine International Options”, *Eurasia Insight*, 22.1.2003, [http.2, www.eurasianet.gov](http://www.eurasianet.gov).

Trubetskoy, N.S., (1995) “İstoriya, Kultura, Yazıyk”, Moskva

Trud, 27.03.2003, [http 10, www.trud.ru](http://www.trud.ru)

Tsygankov, A.P., (1998) ” Hard- line Eurasianism and Russia’s Contending Geopolitical Perspectives”, *East European Quarterly*, XXXII, No 3

Turan, G., Turan, İ.,(2004) “Türkiye’nin Diğer Türk Cumhuriyetleriyle İlişkileri”, *dipnot 12*, (Leonid, E. Fridman, “Economic Crisis as a Factor of Bulding up Socio- Political and Ethno-National Tensions in the Countries of Central Asia and Trascaucasia”, der. Vitaly V. Naumkin, “Central Asia and Transcaucasia: Ethnicity and Conflict”, London, 1994, Greenwood Press, p.35 , içinde der. F.Sönmezoglu, “Türk Dış Politikasının Analizi”, Der yay., 3. baskı, İstanbul

Vıystuplenie A.B.Çubaysa na Mejdunarodnoy Konferentsii”Korporativnoe Upravlenie i Ekonomiçeskiy Rost v Rossii”, 4.06.2004, [http 9, www.chubais.com](http://www.chubais.com)

Volkogonova, O.D., (1998) “Obraz Rossii v Filozofii Russkogo Zarubejia”, ROSSPEN, Moskva

PARİS KONFERANSI'NDA MEZOPOTAMYA

Mohammed ARAFAT*

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla bitmiş ve Paris Barış Konferansı toplanmıştır. Konferansa katılan ABD Başkanı Wilson kendisinin ortaya attığı ve On Dört Nokta olarak anılan ilkeler çerçevesinde Konferansın gerçekleşmesini isterken Fransa ve İngiltere 14 noktayı değiştirmeden kabul etmeye henüz hazır değildiler. Ayrıca Paris konferansında İngiltere'nin Mezopotamya için ayrı düşünceleri bulunmaktadır. Bu makalede Mezopotamya bölgesi için Lord Curzan'a, Sir Erle Richards tarafından hazırlanan ve İngiltere'nin Konferansta Mezopotamya bölgesi için izlediği politikanın temel hatlarını sunan rapor ışığında çalışmamız şekillenmiştir. Söz konusu belge, Mezopotamya toprakları, bu toprakların Türkiye'ye verilmemesi gerektiği, İngiliz kuvvetlerinin Mezopotamya'yı işgali, İngiltere'nin Mezopotamya ile ilgili özel hakları, İngiliz hükümetinin gelecek hükümetle ilgili vaatleri, İngiliz hükümetinin Mezopotamya'daki çıkarları, Kürt sorunu gibi başlıklarda incelenebilir.

Anahtar Kelimeler: Mezopotamya, Sykes-Picot, İngiltere, Musul

---

* Doç Dr. Muhammet Arafat, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

World War I had come to an end with being signed of Mondros Armistice and Paris Peace Conference had gathered. While Wilson, the President of United States, wanted to make the Conference come true according to the principles which he suggested and were called as ‘‘Fourteen Points’’, France and England weren’t ready to admit the principles without changing them. Furthermore, England had had got different ideas about Mesopotamia at the Paris Peace Conference. In this article, our study took shape in the light of the report which was prepared for Lord Curzon by Sir Erle Richards and presented the basic lines of politics which was followed by England for the area of Mesopotamia, the necessity of not giving of these lands to Turkey, the occupation of Mesopotamia by England Army, the special rights of England on Mesopotamia, the promises of England Administration on the next administration, the benefits of England Administration in Mesopotamia, Kurdish matter.

Key Word: Mesopotamia, Sykes-Picot, England, Mosul

PARİS KONFERANSI'NDA MEZOPOTAMYA

Osmanlı İmparatorluğu için Birinci Dünya Savaşı, 30Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzalayarak sona ermiştir. Savaş sonunda Paris'te bir Barış Konferansı toplanmış ve Konferansa katılan 32 devlet temsilcileri Ortak (associated), Müttefik (allied), Daha az Müttefik (lesser Allies) gibi garip ve yapay bir sınıflamaya ayrılmıştır. Bu devletler, Merkezi devletlere savaşmış veya onlara savaş ilan etmiş devletlerdi. Konferans 18 Ocak 1919'da, yani Alman İmparatorluğu'nun kuruluş yıldönümü günü açıldı¹.

Düşmanla masa başına oturulacak resmi Barış Konferansı ön konferans olarak düşünülse de hiç kimsenin öyle planlamasa da son konferans haline dönüşmüştür.² Konferansın kararlarına hakim olan beş devlet vardı. Bunlar: Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya idi. Bu devletlerin Başkan ve dışişleri Bakanlarından meydana gelen bir Onlar Konseyi (Conseil des Dix) kuruldu. Bu konseyde Fransa ve İngiltere hakim oldu. Çünkü Konferansa katılan ABD Başkanı Wilson en önemli amacı milletlerarası münasebetlerde devamlı bir barışı sağlayacak ve koruyacak bir Milletler Cemiyeti kurulmasıydı. Bana karşılık Fransa ve İngiltere ise barış düzeninde kendi menfaatlerinin maksimum düzeyde gerçekleştirmek idi. Wilson'un idealizmine karşılık, Fransa Başkanı Clemenceau (Tigre) ve İngiliz Başbakanı Lloyd George, Avrupa'nın klasik diplomasisini temsil etmekteydiler. Konferansta Fransa'nın bütün amacı, Almanya'nın kendilerine bir daha tehdit edemeyecek bir şekilde zayıflatmak idi. İngiltere'nin de birinci amacı Alman donanmasını ortadan kaldırmak ve ondan sonra da, Almanya'nın bir kere daha Avrupa dengesini bozmasını önleyecek tedbirleri almaktı. İtalya ile Japonya'ya gelince, ikisi de Konferansta pasif bir rol oynadılar.

Clemenceau ve Lloyd George, Wilson'u konferanstan uzaklaştırmak için ilk önce Milletler Cemiyeti'ne öncelik verdiler ve Şubat 1919'da Milletler Cemiyeti statüsü tespit ettiler. Wilson da, Amerikan kamu oyuna elde ettiği başarıyı

¹ Fahir Armaoğlu : "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi" 11. baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, s.122. . İbrahim Şerif : "EL Şark-ül Alavsat", Kültür ve İrsat Bakanlığı Yayınları, Bağdat 1965,s.108.

² Margaret Macmillan (2004) : "Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi" ODTÜ Yayıncılık, Ankara, s.11

müjdelemesi için hemen Amerika'ya gitti. Bu suretle Clemenceau ile Lloyd George'un elleri de, kendi menfaatlerini gerçekleştirmek için tamamen serbest kaldı.

Onlar Konseyi bütün meselelerin esasına karar verdikten sonra ayrıntıların tespitini komisyonlara havale ettiler. İngiltere'yi Barış anlaşmalarında Başbakan Lloyd George'un yanında Lord Curzun'da temsil etmekteydi.

Konferansa, Mezopotamya ile ilgili Lord Curzun'a, Sir Erle Richards tarafından hazırlanmış bir rapor sunuldu. Lord Curzun'da bu raporu Doğu Komitesine havale etti. Bu rapor bugün İngiltere'nin Ulusal arşiv'inde (Fo 608/96) nolu referansla muhafaza edilmektedir. Belge İngiltere'nin Mezopotamya bölgesi ile ilgili olarak Konferansta izlemesi gereken politikanın temel hatlarını önermektedir.

Söz konu olan Mezopotamya toprakları güneyde İran körfezinden, kuzeyde ermeni topraklarındaki dağlara uzanmaktadır ve 37 derece kuzey enlemi civarındadır. Bu topraklar doğuda eski Türk – İran sınırı ve batıda da Suriye çölü tarafından çevrilmiştir. Bu topraklar Fırat ve Dicle nehirleri tarafından sulanan düzlüklerin ülkesidir. Bağdat'ın kuzeyinde iki ırmak arasındaki bölgenin adı Cezire'dir. Bağdat bölgesinin kendisi ve onun güneyinde ki iki nehir arasında bulunan ülke Irak olarak bilinmektedir. Mezopotamya'nın toplam yüz ölçümü (Diyarbakır vilayeti dahil) 180.000 mil karedir ve nüfusu 2.5 milyon civarındadır, mil kare başına düşen kişi sayısı 14'ten azdır. Nüfusun çoğunluğunu 1.655.000 kişi ile Araplar oluşturmaktadır.sonraki en kalabalık grup ise 380.000 kişi ile Kürtlerdir. Bölgede hep yabancı ve işgalci olan Türklerin nüfusu 130.000 civarındadır ve 60.000 Yahudi vardır.³

1916 yılında Fransa ile yapılan anlaşma (Sykes-Picot olarak bilinen ve 8 Ağustos 1917 tarihinde İtalya tarafından kabul edilen) uyarınca Musul şehri ve Musul vilayetinin üst kısmı Fransız bölgesinin içindedir. Fakat bu bölgeler her açıdan Mezopotamya'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Musul vilayetinin alt kısmı İngiliz Bölgesinin dâhilindedir. Musul'un tamamı ticari, iletişimsel ve eski idare yönleriyle Bağdat vilayetine yakından bağlıdır. Doğrusu, Musul Irak'ın doğal arka bahçesi olarak adlandırılabilir. Fransız bölgesindeki bu iki bölgede akan ırmakların kontrolü

---

³ Fo 608/96 nolu rapor

de İngiliz bölgesindeki sulama projelerinin başarısı için zaruridir. Antlaşmada, İngiliz bölgesinde yer alan aşağı bölgeler için belli bir miktarda su verilmesi şartı mevcuttur ama bu tür düzenlemeler uygulamada her zaman problemlere yol açmaktadır. Ülkenin verimliliği etkili bir şekilde geri getirilecekse, bölgenin tamamını sulama kontrolü aynı ellerde olmalıdır. Bunlar, aynı zamanda Suriye çölündeki Arap kabilelerini keyfi ve uygulanması imkansız bir hudutla ikiye ayıran Fransız Antlaşmasının tekrar gözden geçirilmesini istemek için geçerli sebeplerdir. Clemenceau antlaşmayı geçici olarak nitelemiştir. Ve Barış Konferansındaki prosedür ile alakalı olarak Fransız Hükümetinde, İtalyan Hükümetine gönderilen notada müttefikler arasında yapılan gizli anlaşmaların iptal edilmesi önerilmiştir. Dolayısıyla Fransa'ya Sykes Picot Antlaşmasını feshetmesi için baskı yapılabilir.⁴

Rapora göre Mezopotamya toprakları tekrar Türk hâkimiyetine girmesi kesinlikle mümkün değildir. Çünkü bölge geçmişte Türklerin uyguladığı yanlış politikalarla yeterince çekmiştir. Bu görüş başından beri İngiltere gibi müttefiklerin tamamı tarafından da kabul edilen ve bölgenin Türklere iade edilemeyeceğini bildiren politikalarla gerçekleşmiştir. 13 Aralık 1915'te Majestelerinin Yüksek Komiseri tarafından Kral Hüseyin'e verilen mektupta yer alan şu kelimeler Araplara kesin bir güvence vermiştir: Arapların özgürlüğüne karşı Alman ve Türk baskısı zorunlu bir koşul yaratmadığı sürece Büyük Britanya'nın barışı ortadan kaldırmak konusunda bir niyeti olmadığından emin olmanız gerektiğini anlatmak üzere Büyük Britanya hükümeti tarafından yetkilendirildim. Yine müttefikler 10 Ocak 1917'de ABD başkanına yazdıkları cevap mektubunda savaşın temel sebeplerinden birini "Türklerin zulmüne maruz kalanları özgür kılmak" olarak belirlemişlerdir. Halbuki herkesin bildiği gibi kendileri bölgenin yer altı ve yer üstü zenginliklerinden dolayı işgal etmişlerdir. Fakat bunu gizleyerek Arapları özgürlük ve bağımsızlık vaatleriyle kandırarak Osmanlı'ya karşı ayaklandılar.⁵ İngiltere bu konuda, tekrar Türklerin hâkimiyetine verilmeyeceklerine dair Araplara güvence vermiştir. Bu güvence, İngiltere'nin Mısır'daki Yüksek Komiseri vasıtasıyla Kral Hüseyin'e 13 Aralık 1915'te verdiği bir

⁴ Emil El Guri: "Filistin" Kültür ve İrşat Bakanlığının Yayınları, Bağdat 1962, s.50-51. Şerif, a.g.e.,s.108

⁵ Yusuf Heykel : "Filistin Kabul ve Baat" , Dar El İlim ilil Melayin, Beyrut, 1971, s.102

mektupta şu şekilde dile getirmiştir: “Arapların özgürlüğüne karşı Alman ve Türk baskısı zorunlu bir koşul yaratmadığı sürece Büyük Britanya’nın barışı ortadan kaldırmak konusunda bir niyeti olmadığından emin olmanız gerektiğini anlatmak üzere Büyük Britanya hükümeti tarafından yetkilendirildim.”. Yine müttefikler 10 Ocak 1917’de ABD başkanına yazdıkları cevap mektubunda savaşın temel sebeplerinden birini "Türklerin zulmüne maruz kalanları özgür kılmak" olarak belirlemişlerdir.⁶

İngiliz kuvvetlerinin Mezopotamya’yı işgali ile ilgili memorandum şöyle söz etmektedir: “Türk Orduları Mezopotamya’dan, başka hiçbir müttefikin yardımı olmadan, İngiliz ve Hindistan birlikleri tarafından çıkarılmış ve bu esnada İngiliz ve Hindistan orduları 4.000 subay ve 85.000 farklı rütbeli askerini kaybetmiştir.”⁷

İngilizler Basra’yı Kasım 1914’te işgal etmelerine rağmen çok uzak olmayan Kut şehrini ancak 29 Eylül 1915’te ele geçirebilmiştir. Kuzeye ilerlemeye devam eden İngilizler, Enver Paşa’nın komutasındaki Türk orduları ile Bağdat’ın 30 km kuzeyinde Selman Pak bölgesinde karşıladılar. Paşa, İngilizlere kolay unutamayacakları bir hezimete uğrattı. Tekrar Kut şehrine çekilen İngiliz kuvvetlerini takip ederek Kut şehrinde İngiliz kuvvetlerinin komutanı General Townshend ve beraberindeki 13.309 askerinin teslim oluncaya dek beş ay (3 Aralık 1915 – 29 Nisan 1916) kuşatma altında tuttu.⁸

İngilizlerin Kut’ta ve Çanakkale’de yenilmeleri Rus ordusunun Doğu Anadolu’da ilerlemeyi başaramadığı ve Türk ordusunun Süveyş Kanalına saldırmak için hazırlık yaptığı haberlerinin İngiliz Genel Kurmay Başkanlığına ulaşması, İngiltere’nin Irak’taki İngiliz Kuvvetlerine General Townshend’in yerine atanan General Mud’da Bağdat’ta yeni bir saldırı düşünülmendiğini bildirdi. Fakat bu uzun sürmedi, çünkü İngiliz istihbaratının edindiği bilgilere göre Ruslar iki orduyla Doğu Anadolu’ya saldırmak ve general (Baratov’un) komutasındaki ordu hem Karend hem de Urmiye’den Ravendüz üzerinden Bağdat’ta ilerlemek için hazırlık yapmaktadırlar.

---

⁶ Fo 608/96 nolu rapor

⁷ Fo 608/96 nolu rapor

⁸ Fahir Armaoğlu, “Siyasi Tarihi” 3. baskı, A.Ü.S.B.F., Ankara, 1975, s. 435, Şerif, a.g.e., 108.

Bunun için İngiliz Genel Kurmay Başkanlığı General Mud'da Şubat 1917'de yeniden Bağdat'a saldırması ve işgal edilmesi için emir verdi. General Mud Bağdat'ı 11 Mart 1917'de işgal etti.⁹ Bağdat'ın işgali, Türklerin İslam Dünyasında var olan prestijini sarsan ilk ciddi olay olmakla beraber batıda da Alman entrikalarına darbe indirmiştir.¹⁰(rapor İngilizlerin verdiği kayıplar 4000 subay, 85,000 farklı rütbeli asker) İngiliz kuvvetleri sonraki 18 ay içinde Türk Ordularını Musul şehrine kadar geri çekilmeye zorladı. 30 Ekim 1918'de ateşkesin yapıldığı tarihte İngiliz kuvvetleri Musul şehrinin 48 km güneyine kadar dayanmışlardır. Ateşkese ve Sykes – Picot Antlaşmasına rağmen (Antlaşmaya göre bu bölge Fransız nüfuz bölgesidir) İngiliz kuvvetleri ilerledi ve Musul bölgesini işgal etti.¹¹

İngiltere bölgede özel haklara sahip olduğunu öne sürmektedir. Nedeni ise Kendi çıkar ve güvenliklerini bu konuyla hayati derecede bağlantılı gören İngiliz ve Hindistan kuvvetlerinin askeri başarıları ve Türkleri Mezopotamya'dan çıkarmaları onları bu toprakların geleceği hakkında söz sahibi yapmak için gerekli alt yapıyı hazırlamıştır. Fakat, İngilizlerin söz sahibi olduklarına dair iddiaları farklı ve daha sağlam temellere oturmaktadır. Bu nedenle İngilizler söz sahibi olduklarına dair iddiaları farklı ve daha sağlam temellere oturtmaları gerektiğini görmüşlerdir. İngiltere'nin, Bağdat Demiryolu'nun doğudaki son durağı ve Basra'dan denize dökülen Shatt-ül-Arap Su yoluyla ilgili olarak daima özel ve istisnai çıkarları vardır. İngiltere, Shatt-ül-Arap'a komşu olan toprakları yöneten Kuveyt Şeyhi ve Mohammerah Şeyhi dahil olmak üzere Basra Körfezindeki Şeyhlerle Antlaşmalar yaparak Mezopotamya'nın çıkış noktasına ve Basra Körfezi'nin de içinde olduğu deniz rotasına hakim olmuştur.¹²

Ulaşımı Şhatt-ül-Arap Irmağından sağlanan yukarı Karun Bölgesindeki petrol, sahalarını ele geçirmesi, İngiltere'nin bu bölgenin güvenliğini sağlamasını zorunlu hale getirmektedir.”¹³ Bu sebeplerden ötürü, Mezopotamya'nın, özellikle de Basra'nın kontrolü doğuda,İngiliz İmparatorluğu için son derece önemlidir. Hatta, İngiltere kendine bağlı olan Hint Krallığı'nı çevreleyen sularda hiçbir rakip kuvvetin

⁹ Şerif, a.g.e.,s.109

¹⁰ Fo 608/96 nolu rapor

¹¹ Şerif, a.g.e.,s.109.

¹² Fo 608/96 nolu rapor

¹³ Fo 608/96 nolu rapor

işgaline tahammül edemez. Bu doktrin Lord Lansdowne, Lord Grey ve bir grup İngiliz bakan tarafından ortaya konmuştur.”¹⁴

Yukarıda söz ettiğimiz Antlaşmalar ve yazışmalar çerçevesinde Araplara verilen vaatlerde bağımsız bir devlet kurulacaktır. Fakat ne yazık ki vaat edilen devletin tam bağımsız olması İngilizlerin işine gelmemektedir. Mezopotamya’da bağımsız bir Arap devleti kurulacaksa, kendi kendini yöneten birimlerini kurması ve eski refah düzeyine ulaşabilmesi için bunu belli bir gücün yardımıyla ve koruması altında yapmalıdır. Bu ihtiyaçlara cevap verebilecek olan tek güç İngiltere’dir. Ve bunu başarıyla yapabilecek yerel kaynaklar ve bilgiye sahip olan tek güç yine İngiltere’dir. Dolayısıyla, İngiltere’nin bu bölgedeki koruyucu güç olması kaçınılmazdır.”¹⁵

Bu görüşlerden sonra, rapor İngiliz hükümetinin Mezopotamya’nın gelecekteki hükümetiyle ilgili vaatlerini şöyle yazmaktadır;

Mezopotamya’nın Türklere tekrar verilmeyeceğini değişik İngiliz yetkilileri tarafından ve değişik zamanlarda dile getirilmiştir. İngiltere hükümeti adına yapılan ilk kamuoyu açıklaması, “Hindistan Vali Yardımcısı tarafından Şubat 1915’te yapılmıştır. Verdiği güvence, o sıralarda İngiliz işgali altında olan toprakların, hiçbir şekilde Türklere iade edilmeyeceğiydi.”¹⁶

Daha sonra, İngiltere dışişleri Bakanlığı (İngiltere’nin Mısır Yüksek Komiseri Henry McMahon vasıtasıyla) ile Kral Hüseyin arasında (Temmuz 1915- Ekim 1916 tarihleri arasında sayıları sekiz mektup olan) gerçekleşen yazışmalar oluşturmaktaydı.¹⁷ Henry McMahon ile Kral Hüseyin’e şunları söylemiştir. İngiliz Hükümeti daha önceki bir konuşmada Kral Hüseyin tarafından belirtilen topraklarda (birkaç istisna hariç) Arapların bağımsızlığını tanımaya ve desteklemeye hazırdı. Bu topraklar, Basra Körfezine uzanan ve Arapların yaşadığı bölgelerdi. Fakat, Bağdat ve Basra eyaletleri için, bu bölgeleri yabancıların tecavüzünden korumak, orada yaşayanların refah düzeyini iyileştirmek ve ortak ekonomik çıkarların korunması amacıyla bazı özel idari önlemlerin gerekli olacağını eklemiştir. Kral, 5 Kasım

---

¹⁴ Fo 608/96 nolu rapor

¹⁵ Fo 608/96 nolu rapor

¹⁶ Fo 608/96 nolu rapor

¹⁷ Irland, P.W.: “Iraq, A Study in Political Development”, London, 1948. s.83 –El Guri, a.g.e., s.50-51

1915'te verdiği cevapta İngiliz askerleri tarafından işgal edilen bölgeleri İngilizlerin yönetmesine razı olduğunu bildirmiştir. Ancak, işgal altında geçen süre için tazminat talebinde de bulunmuştur. Tazminat talebi İngiltere tarafından hiçbir zaman kabul görmedi, çünkü, Mekke'nin Şerifi Irak'ın veya herhangi bir bölgenin bırakın yönetimi ele almayı, alma teşebbüsünde bulunmamıştır. Ayrıca, bölgede yer alan askeri operasyonlarda yer almamış ve bunun bedeline de hiçbir katkıda bulunmamıştır.¹⁸

1916 yılının Mayıs ayında Fransa ve İngiltere, olgunlaşmamış ve toprakları uygulanması imkansız bir şekilde bölen ve hala yerel sıkıntıların ana kaynağı olan Syces-Picot Anlaşmasının yürürlüğünü sona erdirmiştir. Bu görüşmede şunlar belirtilmiştir:¹⁹

1-İngiltere ve Fransa, ekteki haritada A ve B olarak işaretlenmiş bölgelerde, Arap bir yöneticinin hükümdarlığı altında kurulacak olan bir Arap devletini veya Arap devletlerinin oluşturduğu bir konfederasyonu tanımaya ve desteklemeye hazırdır. A bölgesinde Fransa, B bölgesinde ise İngiltere girişim hakkı ve yerel borçlar konusunda öncelikli olacaktır. Arap devletinin veya Arap devletlerinin oluşturduğu konfederasyonunun istemesi halinde A bölgesine Fransa, B bölgesine ise İngiltere danışmanlar veya yabancı görevliler sağlayacaktır.

2-Mavi bölgede Fransa, kırmızı bölgede ise İngiltere istemeleri durumunda ya da Arap Devleti veya Arap Devletlerinden oluşacak bir konfederasyonla kararlaştırmaları halinde, dolaylı veya dolaysız bir şekilde yönetim veya kontrol oluşturabilecektir.

Altıncı madde uyarınca, Bağdat demiryolu; Bağdat ve Halep, Fırat vadisi demiryoluyla bağlanmadığı sürece tamamlanmayacaktır. Ve bu durumda bile Bağdat ile Musul demiryolunun tamamlanması için Fransa ve İngiltere Hükümetlerinin muvaffakatı gerekecektir.

---

¹⁸ Fo 608/96 nolu rapor

¹⁹ Fo 608/96 nolu rapor

Sekizinci madde uyarınca, kırmızı ve mavi bölgelerdeki gümrük tarifeleri Türkler tarafından belirtildiği gibi kalacaktır. Ve bu tarifeler her iki hükümetin de rızası olmadan arttırılmayacaktır.

Fransa'nın mavi bölgedeki haklarını bir başka güce devretmesi için (Arap Devleti hariç) İngiliz Hükümetinin rızası gerekmektedir. Benzer bir şekilde, İngiltere'nin kırmızı bölgedeki haklarını bir başka güce devretmesi için {Arap Devleti hariç} Fransız Hükümetinin rızası gerekmektedir. (9.madde)

Onuncu madde uyarınca Fransa ve İngiltere Arap yarımadasında üçüncü bir gücün toprak ele geçirmesine ve aynı zamanda üçüncü bir devletin Kızıldeniz'in doğu kıyısına veya adalarına askeri üs kurmasına rıza göstermeme konusunda hemfikirdir. Bunla beraber, İngiltere Aden sınırıyla ilgili olarak gerekli değişiklikleri yapma hakkına sahiptir.

General Maude, 19 Mart 1917'de Bağdat'ta yaşayan insanlara Kabine tarafında da onaylanan bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride şunları dile getirmiştir: "İngiliz Hükümetinin isteği size yabancı kurum ve kuruluşları zorla kabul ettirmek değildir... İngiliz Hükümetinin isteği Iraklıların kendi dini kanunları ve ırksal idealleri ile uyum içinde olan kurum ve kuruluşların idaresi altında varlıklarının ve zenginliklerinin tadını çıkararak refaha ermeleridir... İngiltere ve Müttefiklerinin isteği Arap ırkının bir kez daha daha şaha kalkması ve dünya halkları arasında tekrar şöhrete kavuşmasıdır... Dolayısıyla sizi soylularınız, yaşlılarınız ve temsilcileriniz vasıtasıyla milli davalarınızın halledilmesine, İngiliz Ordusuna eşlik eden İngiliz Politik temsilcileriyle işbirliği yaparak katılmaya davet etmekle görevliyim. Böylece ırkınızın isteklerini gerçekleştirmede doğu, batı, kuzey ve güneydeki soydaşlarınızla bütünleşebileceksiniz."²⁰

9 Kasım 1917'de İngiliz ve Fransız hükümetleri tarafından ortak bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride, iki hükümetin savaşı devam ettirmesinin amacının, Suriye ve Mezopotamya'da uzun zamandır Türkler tarafından baskıya maruz kalan halkların özgürleşmesini ve yetkisini yerli halkın özgür iradesinden alan milli

---

²⁰ Fo 608/96 nolu rapor

hükümet ve kurumların kurulmasını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Bildiride şu ifadeler yer verilmiştir:

“Bu amaçları gerçekleştirebilmek için İngiltere ve Fransa Suriye ve Mezopotamya'da müttefikler tarafından kurtarılan ve kurtarılmak üzere olan topraklarda milli hükümet ve kurumların kurulmasına yardım ve teşvik etmekte hemfikirdir. Ayrıca, bu hükümetlerin etkili bir şekilde kurulur kurulmaz tanınacağı konusunda da hemfikirdirler. Temel amaçları bu bölgedeki insanlara belli kuralları empoze etmek değil, yardım ve destekleriyle bölge halklarının oluşturduğu hükümet ve kuruluşlarının normal bir şekilde işlemlerini sağlamaktır. Müttefik hükümetlerin kurtarılmış topraklarda üstlendikleri rol, herkes için tarafsız ve eşit adalet sağlamak, yerli girişimi teşvik ederek ülkenin ekonomik gelişimini desteklemek, eğitimin yayılmasını sağlamak ve uzun süredir Türk politikası uyarınca menfaat amaçlı kullanılan bölümleri sonlandırmaktır.”²¹

Bunda şöyle bir sonuç çıkarılmaktadır Bölgede kurulacak Hükümet be Hükümetler hem özgü hem de İngilizlerin kontrolü altında olacaklardır.

Kral Hüseyin bu ilkeyle yaptığı haberleşmeler boyunca bir denizden diğerine ulaşan (dolayısıyla Cezire ve Irak'ı da içeren) tek bir Arap Krallığının olacağını, bunda sadece Anlaşmalarla kazanılmış hakları olan Şeyhlerin topraklarına dokunulmayacağını varsaymıştır. Bu varsayım İngiltere tarafından hiçbir zaman kabul görmemiştir. O sınırlar dâhilindeki Arapların bağımsızlıkları sağlanmıştır, ama bu Kral Hüseyin'in Arap topraklarını tamamına hükmetmesini kabul etmek veya bütün Arap topraklarını tek bir devletin çatısı altında toplanacağını kabul etmekle aynı şey değildir. Bu konuda Mezopotamya halkının istekleri aşikârdır. Tüm bulgularımızın da ortaya koyduğu gibi onlar aynı Arap idaresi altına yerleştirmek fikrine tamamen karşıdır. Kendilerine ait bir milli varlıklarının olduğunu iddia etmektedir.

Peki, bu vatlardan sonra İngiltere'nin bölgedeki çıkarları ne olacak? Memorandum bu çıkarları şöyle sıralamaktadır;

---

²¹ Fo 608/96 nolu rapor

Majestelerinin Hükümetinin Mezopotamya'yı ilhak gibi bir niyeti veya amacı yoktur. Hatta, 1918 tarihli İngiliz-Fransız Deklarasyonu ile kendilerini bunu yapmaktan alıkoymuşlardır. Gayeleri İngilizlerin ifade veya ima edilen koruması altında bir Arap Hükümeti ve kendi kendini yöneten Arap kurum ve kuruluşları kurmaktır ve bu amaçla bahsi geçen bölgelerde yaşayanların isteklerini belirlemek için adımlar atıyorlar. Yerel hükümetin şeklinin ne olacağı, bu ülkelerin tek bir ülke çatısı altında toplanmayı isteyip istemeyeceği, bir Arap Konfederasyonu oluşturulup oluşturulmayacağı veya yerel konseyler tarafından yönetilmeyi tercih edip etmeyecekleri konularında karar vermek için vakit henüz erkendir. Kurulacak hükümetin türü ne olursa olsun, o hükümet İngiltere'nin desteği ve İngiltere'yle yapılacak işbirliği olmadan ayakta kalamayacaktır. Fakat daha önce de belirtildiği gibi kurulacak yerleşimde aranacak olan temel ilke o yerleşimin hür iradeye dayanmasıdır²².

Böyle bir durumun tamamen yeni olduğu ve halk oylamasının bilinmediği bir yerde bir kamuoyu oluşturmak oldukça güçtür ve halk nihai bir karara varamamıştır. Ama yapılan soruşturmalar şu sonuçları ortaya çıkarmıştır.

1 -Halkın tamamı Türk iradesinin tekrar devreye girmesine karşıdır.

2-Halkın tamamı İngiliz tavsiye, destek veya kontrolü olmadan kurulacak olan bir Arap Krallığına karşıdır.

Bunlara ek olarak; Mezopotamya'da yaşayan çeşitli ırklar-Arap, Yahudi, Hıristiyan, Türk herhangi bir ırkın diğeri tarafından baskıya maruz kalmaması için İngilizlerin kontrolünü talep etmektedir. Ayrıca; aşağıdaki konulara ilişkin olarak, çeşitli bölgelerde, değişik soruşturmalar yürütüldüğünü belirtmekteydi²³:

1-Nüfus, İngiliz himayesi altında Musul vilayetinin kuzey sınırından Basra Körfezine kadar uzanan tek bir Arap Devletinin kurulmasına taraftar mıdır?

2-Eğer öyleyse, yeni devletin bir Arap yönetici tarafından yönetilmesini istemekte midirler?

3-Eğer öyleyse yönetici olarak kimi tercih ederler?

---

²² Fo 608/96 nolu rapor

²³ Fo 608/96 nolu rapor

Bu soruşturmalar sona erdiğinde ülkenin gelecekteki anayasasını (yöneten şekli) oluşturmak daha kolay olacaktır. Şu an için hür iradeye dayalı olacağını ve İngiltere'nin destek ve yardımının kullanılacağını söylemek yeterli olacaktır. İngiltere'ye verilecek olan kontrol yetkisinin amacı kendi çıkarlarını korumanın yanında yeni devletin bağımsızlığını garantiye almak ve gelişimine katkıda bulunmaktır.

Mezopotamya ile ilgili Doğu komitesinin aldığı kararları aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

1-Bu bölgelerin hiçbir kısmı İngiltere tarafından ilhak edilemez.

2-Majestelerinin Hükümetinin amacı bağımsızlığını kazanan bölgelerde Arap hükümeti ya da hükümetleri kurmaktır. Amaç, nüfusa kabul etmeyecekleri bir hükümeti empoze etmek değildir.

3-Bu bölgelerde tek veya birkaç Arap Devletinin olup olmaması konusunda karar verebilmek için, şu an eğitimli bölge halkının görüşüne başvurulmaktadır.

4-Şu ana kadar alınan bütün raporlar, tüm dünyanın bu bölgelerin tek bir Arap liderin idaresi altına verilmesine veya Hicaz Krallığının geçici hükümdarlığının tanınmasına karşı çıktığını göstermektedir.

5-Hicaz Kralının bu bölgelere herhangi bir şekilde hakim olmasının gerekli görülmesi durumunda, bu hakimiyet onun ruhani durumunun tanınmasıyla ve camilerdeki dualarda onun adının kullanılmasıyla sınırlı kalmalıdır. Fakat, komite, bu durumun, Hristiyanların değil Müslümanların karar vermesi gereken bir mesele olduğunu kabul eder.

6-Bu bölgelerde ister bir ister birkaç Arap Devleti kurulsun, büyük bir Avrupa devletinin destek ve himayesi zaruridir.

7-Hür irade prensibine göre davranan bölge insanın, bu rolü İngiltere'nin üstlenmesini arzu etmesi durumunda; bölge halklarının çıkarları, İngiltere ve Hindistan ordularının bölge halklarını Türklerin kötü idaresinden kurtarmasında

oynayacağı rol ve Hindistan İmparatorluğunun güvenliği, İngiltere'nin bu sorumluluğu kabul etmesini gerektirir.²⁴

Mezopotamya'nın en önemli sorunlarından birisi de bölgede yaşayan Kürt halkının sorunu idi. Kuzey yaşayan Kürtlerin yerleşim bölgeleri ise;

“Kürtler, Ermeni Ovalarından Musul Vilayetinin kuzeydoğusuna hatta Bağdat Vilayetine kadar uzanan zor ve dağlık arazilerde yaşayan kalabalık aşiretler oldukları için Kürt sorunu Mezopotamya sorunuyla yakından bağlantılıdır. Aşağıda gösterileceği gibi, müttefikler arasında yapılan mevcut anlaşmalar Kürt ırkını üçe bölmektedir. Fakat bir başka çözüm önerilmiştir, o çözüm de Kürt aşiretlerinden oluşan fakat tek bir güç tarafından himaye edilen otonom bir konfederasyonun kurulmasıdır.”²⁵

O dönemde yapılan araştırmalara dayanılarak, bölgede yaşayan Kürt nüfusunun toplamı 2,5 milyondur ve bunların doğuda Kars, güneyde Jabel Sincar, batıda Sakarya Irmağı ve Doğuda Urmia Gölü arasında, bazı yerlerde dağınık bazı yerlerde yoğun bir şekilde yaşamaktadır. En yoğun oldukları yerler ise Van Gölünün güneyiyle Dicle'nin doğusudur. Sınırın İran tarafındakileri bir tarafa bırakırsak (ki bunların 800.000 civarında olduğu söylenmektedir) Diyarbakır ve Musul Vilayetlerindeki Kürt nüfusu 350.000–400.000 arasındadır olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca, Kürtlerin dağların insanlarıdır. Bu yüzden Kürtler Dicle'nin doğusunda Van Gölü'nden Jebel Hamrin'e kadar olan bölgenin büyük bir kısmını ellerinde tutmaktadırlar. Nüfusun sadece küçük bir kısmını oluştursalar da ayrıca Dicle'nin batısında ve Jebel Sinjar'ın güneyinde de Kürtler yaşamaktadırlar. Dicle'nin doğusundaki dağlık bölgede Kürtlerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu çok önemli güzergâh şehirleri Bitlis ve Amediye'dir. Barış, Kürtlerden başka, Ermenistan'a ve Mezopotamya'ya beklide ayrıca İran'a bağlıdır. Çölleri kontrol eden güç için, Punjab'ın kuzeybatı sınırındaki kürt aşiretleri kendi başlarına bırakılırlarsa önemli bir sıkıntı kaynağı olacaklar, tahrik edici bir gücün etkisi altında ise önemli bir tehdit oluşturacaklardır. Kürt bölgesi olan Kerkük ekonomik açıdan değerlidir. Petrol bulunmaktadır. Daha güneyde, sınırın İran tarafında, Chiah

---

²⁴ Fo 608/96 nolu rapor

²⁵ Fo 608/96 nolu rapor

Surkh'te(Kasrı-Şirin'in 14 mil kuzeydoğusunda), Kürt bölgesinde Anglo-İran şirketinin petrol kuyuları vardır.

Daha sonra, rapor Kürtlerin özelliklerinden şöyle söz etmektedir;

“Kürtler hiçbir ortak milliyet duygusu olmaksızın yaklaşık 100 aşiret alt aşirete bölünmüşlerdir. Kürtler göçmen ve kırsal insanlardır ve bu geleneklerine sıkı sıkı bağlı kalmaya kararlıdır. Yalnızca bu bile, onların bir güç tarafından kontrol edilmelerini gerektirmektedir. Milliyet duygularının olmamasına rağmen, hırslı savaşçılardır ve bir askeri unsur olarak da kullanılabilirler. Kürtlerin hepsinde şu üç özelliğin olduğu söylenmektedir:

1-Aşirete bağlılık duygusu.

2-Komşu aşirete düşmanlık duygusu.

3-Yabancı bir hükümete bağlılık duygusu.”²⁶

Yukarıda söz ettiğimiz önerilere gelince, Batılı Devletlerin Kürt Bölgesini üçe bölünmesi ile ilgili yaptığı Anlaşmalara rapor şöyle değinmektedir: “Diyarbakır, Musul ve Van Gölünün güneyindeki Kürt bölgeleri ileriye dönük olarak İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan antlaşmalarla bölünmüştür. Örneğin 26 Nisan 1916'da Fransa Rusya arasında yapılan antlaşmayla (23 Mayıs 1916'da İngiltere tarafından da kabul edilmiştir.) Rusya, Van ve Bitlis'in güneyine düşen bölgeyi, Muş ve Siirt arasında kalan bölgeyi Dicle'nin buralarda geçtiği bölgeyi, Cezire-ben-Omar Amedia'ya hakim dağların zirveye kadar olan kısmını ve Merga-var bölgesini alacaktı. İngiltere ve Fransa arasında 16 Mayıs 1916'yapılan Sykes-Picot antlaşmasıyla, Fransa, Suriye, Silisya ve Diyarbakır'ın Kürt kısmına sahip olacaktı. Ayrıca Musul Vilayetinin büyük bir kısmı Fransa'nın politik ve ekonomik önceliğe sahip olacaktı. Musul Vilayetinin kalan diğer kısmı, küçük Zap'ın güneyi İngiltere'nin politik ve ekonomik önceliğe sahip olacaktır”²⁷. Böylelikle Kürtler; Rusya, Fransa ve İngiltere arasında paylaştırılmış oldu.

---

²⁶ Fo 608/96 nolu rapor

²⁷ Şerif, a.g.e.,109 ve 112 – El Guri, a.g.e.,s. 51.

Bu antlaşmalar Sir H. McMahon'un Hicaz Kralı Şerif Hüseyin'ine verdiği vaatları²⁸ yerine getirmesini daha da zorlaştırdı. Çünkü McMahon Kral'a 37 derece enleminin güneyindeki tüm bölgelerin bağımsız Arap devletine verileceğini vaat etmiştir²⁹. Bu sorunu çözmek için Rapor şöyle bir çözüm önerisinde bulunmaktadır.

1-Kürt bölgesi ve Mezopotamya'da aynı hâkimiyetin olması önemli görünmektedir. Büyük Zap ve Bohtan Nehri arasındaki yerin kontrolü İngilizlerde olmalı fakat mümkün odlunca az müdahalede bulunulmalı.

2-Büyük Zap Nehri'nin yukarı vadisindeki Nestorian yerleşim yerleri, İngiltere'nin himaye ettiği Nestorian Prens ve Patrik hükümeti altında özerk bir bölge oluşturulabilir.

3-Kürt bölgesinin güney kısmı İngiliz himayesi altında Mezopotamya'ya ilave edilmelidir³⁰.

Kürt Bölgesinin Güney kısmının sınırları ise, Kuzeyde Büyük Zap Nehri, güneyde Diale, doğuda eski Türk-İran sınırı ve batıda Büyük Zap Nehri ile Diale arasında Erbil, Altın-Keupri, Kerkük ve Kifri bölgelerini kapsayan çarpık çizgiyle belirlenmektedir.

Bu bölgede güneyli Kürtler bazı istisnalar hariç İngiliz rehberliğinde kendilerine ayrı bir konfederasyon kurmak için hür irade hakkını kullanmış ve seçim yapmışlardır.

Bu düzenleme barışı ve etkili Kürdistan hükümetini temin edecekti. Aynı anlaşma Dicle'nin doğu kollarını İngiltere'ye karşı düşmanca bir tutum sergileyebilecek olan Kürt tarafında kontrol edilmesi halinde gerçekleşmesi muhtemel olan kuzeydoğu sınırında Mezopotamya'nın güvenliği garantiye alacaktı ve yukarı Mezopotamya'nın sulanmasına müdahalede bulunacak faktörleri engelleyecekti.

Fakat bu düzenleme daha önce belirtilen Fransızların bölgesindeki aşağı Zap ırmağının kuzeyindeki Kürdistan bölgesini kapsayan Skyes Picot Anlaşmasına

²⁸ Şerif, a.g.e., s.112. El Guri,a.g.e., s.51-52.

²⁹ Şerif,a.g.e., s. 116.

³⁰ FO 608/96 nolu rapor.

uymuyor ve teklif edilen düzenlemeyi yerine getirmek yalnızca Skyes Picot Anlaşmasının gözden geçirilmesiyle mümkündür.

Kaynakça

Emil El Guri (1962): “Filistin” Kültür ve İrşat Bakanlığının Yayınları, Bağdat.

Fahir Armaoğlu (1996) :“20. Yüzyıl Siyasi Tarihi” 11. baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Fahir Armaoğlu, (1975): “Siyasi Tarihi” 3. baskı, A.Ü.S.B.F., Ankara.

FO 608/96 nolu rapor³¹.

Irland, P.W. (1948): Iraq, A Study in Political Development”, London.

İbrahim Şerif (1965): “EL Şark-ül Alavsat” , Kültür ve İrşat Bakanlığı Yayınları, Bağdat.

Margaret Macmillan (2004) : Paris 1919-1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi” ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Yusuf Heykel (1971): “Filistin Kabıl ve Baat” , Dar El İlim ilil Melayin, Beyrut.

---

³¹ Gönderen: AMERICAN CONSULATE Aleppo-Syria
Gön. Tarihi: February 5th,1921.Sayı: 617.
İmzalayan: Vice Consul in Charge.
Konu: Transfer of the remains of General MacAndrew.
Gönderilen Adrs: The Secretary of the State- Washington.
Arşiv no: Department of State/ Division of Near Eastern Affairs 9 Mart
1921/
INDEX BRUEAU 847.00/1384.

DOĞU HAREKÂTI SONRASI BATI CEPHESİNİN LOJİSTİĞİ ve KARADENİZ'İN GÜVENLİĞİ SORUNU

Yrd.Doç.Dr.Coşkun TOPAL*

ÖZET

Milli Mücadele'nin yapılmasında lojistik; askeri kuvvetlerin silah ve cephane bakımından takviyesi çok önemli bir rol oynamıştır. Doğu Harekâtı sonrasında, Doğu Cephesi Komutanlığı tarafından Batı Cephesine yardım amacıyla askeri teçhizat ve birliklerin gönderilmesine başlanmıştır. Bu çalışmada Doğu Cephesi Komutanlığı'ndan Batı Cephesine askeri silah ve teçhizatın gönderilmesi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Batı Cephesi, Karadeniz'in Güvenliği, Ulaşım, Askeri teçhizat

AFTER THE EAST OPERATION, THE QUESTION OF LOGISTICS OF THE WESTERN FRONT AND THE SECURITY OF BLACKSEA

ABSTRACT

Logistics, the administrative systems by which military forces are supplied, played a crucial role in the conduct of the National Struggle. Following the East Operation, it is started to help by sending some of the military equipments and units of Eastern Front Commandership, military equipments to the Western Front. This study focuses on the military weapons and equipments of Eastern Front Commandership that were sent to the Western Front.

Key words: National Struggle, Western Front, Security of Black Sea, Transportation, Military equipments

---

* Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ,Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Modern ulaşım araç ve imkânlarının kullanıldığı günümüzde, orduların lojistik destek sağlamaları, silah ve cephane bakımından ikmal edilmeleri, nispeten kolaylaşmıştır. Ancak Milli Mücadele dönemi koşullarında, özellikle Batı Cephesi'nde işgalci Yunan ordusuna karşı ordumuzun silah ve cephane ihtiyacının karşılanmasında büyük güçlüklerle karşılaşılıyordu. II. İnönü Savaşı öncesi bütün çalışmalara rağmen ordunun subay ihtiyacı giderilememişti. Henüz İstanbul'daki subayların önemli bir bölümü Anadolu'ya geçmemişti. Er ihtiyacı giderilememiş, silâh ve cephane açığı da kapatılamamıştı¹. Bu eksikliklerin tamamlanması amacıyla Millî Savunma Bakanlığı'nın 10 Ocak 1921 tarihli bir bildiriyle Sevkıyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü kurulmuştu. Yine Sevkıyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Yurt İçi Menzil Örgütü kurmuş, böylece ülke içerisinde güvenli bir menzil örgütü ve karayolu ağı oluşturulmaya çalışılmıştı². Yunan ordusu insan, silâh ve mühimmat bakımlarından Türk kuvvetlerine nazaran üstün bulunmaktaydı. Ancak gücünü milletin yüksek fedakârlık hislerinden alan Türk Ordusu, sayıca kendisinden üstün olan Yunan ordusunu bu güç ile yenmeyi başarmıştı³.

Ülkede yolun olmadığı bir dönemde Doğu cephesinden Batı cephesine, iyi kötü gönderilecek bir cephane sandığının istenilen yere varabilmesi için, kuş uçuşu en az 1200 kilometrelik yol aşması gerekiyordu. Ulaşım sektörünün yetersizliği nedeniyle İnebolu'dan Ankara'ya ancak bir haftada varılabiliyordu. Bu yoldan Ankara'ya gelip dönecek vasıta eğer kağrı ise, onu sürenlerin ortalama bir aylık yolu göze almaları gerekiyordu⁴. Askeri amaçla çoğu yerde deve, katır veya öküz gücü ile yapılan bu tür taşımacılık faaliyeti, Türk İstiklal Savaşı boyunca dünya askerlik bilimi literatürüne özgün bazı terimler hediye etmiştir. Kağrı Komutanlığı terimi bunlardan yalnızca en ilginç olanlardan biri olmalıdır⁵. Kara taşımacılığının karşılaştığı çeşitli zorluklar ve

---

¹ Bu tarihte **Batı** Cephesi Komutanlığı'nca Millî Savunma Bakanlığı'ndan 3.894 tüfek, 51 hafif makineli ve 35 ağır makineli tüfek, 19 top talep edilmişti. Bkz. **Türk İstiklâl Harbi (Batı Cephesi)**, c. II, k. 3, Ankara 1994, s. 272.

² Mehmet Evsile, **Kurtuluş Savaşında Askerî Nakliye Hizmetleri**, Amasya 1997, s. 7-8

³ Ercan Çelebi, "II. İnönü Muharebesi: Askerî, Politik, İç ve Dış Kamuoyunda Meydana Getirdiği Etkileri Bakımından Bir Değerlendirme" **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Mart 2003 Cilt:11 No:1, s. 212.

⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam, Mustafa Kemal**, 2.cilt, (İstanbul, Remzi K., 1964). s. 527-28

⁵ Hikmet Özdemir "Atatürk'ün Kriz Yönetimi / Teklif-İ Milliye", **Türk İdare Dergisi**, Yıl 72, Sayı: 429, Aralık 2000, s. 171.

Yunanlıların denizden abluka uygulaması nedeniyle Doğu ve Güney cephelerinden Batı Cephesi'ne yardımda aksaklıklar yaşanmaktaydı. Milli Mücadele'nin ilk günlerinde kağnı komutanlığı görevi verilen Enver Behnan Şapolyo, bu görevini şöyle anlatmaktadır:

"... O acı ve yoksul günlerde ordumuzun geri hizmetleri üç türlü vasıtayla sağlanmaktaydı. (Bunlar) deve kolları, katır kolları ve kağnı kollarıydı. Çünkü o zamanlar ordumuzun elinde hiçbir motorize kuvvet yoktu. İnönü Cephesine silah ve yiyecek bu nakil kollarıyla temin edilmekteydi. Deve kolları pek süslüydü. Develerin hörgüçlerinden boyunlarına kadar renkli püsküller ve aynalar sarkmaktaydı. Her devenin hörgücünün üzerine de üç tane cephaneye sandığı yerleştiriliyordu. Deve kolları bu şekilde bir dizi teşkil ederek ağır ağır İnebolu'dan Eskişehir yolunu tutmaktaydı. Katır kolları da pek enteresandı. Katırların boyunlarındaki iri tunç çanlar çalar, bu gürültü içinde katırlar da yola düzülürler, onlar da cephaneye taşınırlardı. Benim kolum kağnı kolları idi. Kağnılar vilayet vilayet olarak nöbete gelirler ve ödevlerini tamamladıktan sonra yurtlarına dönerlerdi. Kağnılar iki tekerlekli basit şekilde yapılmış birer yük arabasıydı. Bunları öküzler ve mandalar çekerlerdi. Kağnıların hep birden çıkardıkları inilti ta uzak yerlerden işitilirdi. Bana her seferinde kırk kağnı verilirdi. Kağnıcuların çoğu kadın olurdu. Çünkü delikanlılar cephegediler. Çok kere benim kağnıcularımın otuzu kadın, sekizi çocuk, ikisi de altmış yaşından yukarı ak sakallı ihtiyarlar olurdu. Bize muhafız olarak da silahlı (Müzaheret Bölüğü) efradından bir milis asker verilirdi. Bunlar hapisanelerden çıkarılıp vatan hizmetine verilmiş mahpuslardı."⁶

O yıllarda yolların bozukluğu nedeniyle Amasya'dan Samsun'a 140 km. olduğu tahmin edilen yol araba ile dört günde, Sivas'tan Samsun'a kadar olan 380 km. uzunluğundaki yol ise altı günde alınabilmekte idi⁷. Orta Anadolu'nun en önemli ticaret yollarından olan Sivas-Samsun yolu, yaz mevsiminde zorluklarla aşıyor, kışın ise aşılması nerdeyse imkânsız hale geliyordu⁸. Ancak sorun yalnızca yolların

⁶ Enver Behnan Şapolyo, "Atatürk ve Üç Kılıç", Türk Kültürü Dergisi, 37 (Kasım 1965), s.84.

⁷ Türk Ticaret Salnamesi, Birinci sene, 1340/1341 Nüshası, Matba-i Ebuzziya 1340-1341, s.473.

⁸ Samsun'da yerel bir gazete olan Haber'in önemli köşe yazarlarından Aziz Samih Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Samsun-Sivas arası taşımacılıkta yaşanan sıkıntıları ve ulaşım zorluklarını birçok yazısında dile getirmiştir. Bkz. Aziz Samih, "Bahallık -Yollar", Haber, 13 Temmuz 1340, nr: 39.

bozukluğu ve ulaşım araçlarının yetersizliği değildi. Aynı zamanda gönderilen silah ve cephanenin yerlerine ulaşabilmesi için yol boyunca güvenliğinin sağlanması, bunun içinde sağlıklı bilgi akışına gereksinim duyuluyordu. Haberleşme Genelkurmay, Milli Savunma ve İçişleri bakanlıkları ile cephe ve ordu komutanlıkları ve Sevkıyat Nakliyat Genel Müdürlüğü arasında sürekli işleyen şifreli yazışmalar ile yürütülüyordu. 26 Mart 1921 tarihli nakliyat tertibatına ilişkin cetvelde yazılan miktarlar ile Doğu Cephesi Komutanlığının 28 Mart 1921 tarihli telgrafında belirtilen rakamlar arasında büyük fark olması dolayısıyla Sevkıyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü konu hakkında Harbiye Dairesi Riyaseti'nden bilgi istemişti⁹. Bununla birlikte otomobil ve diğer araçlarla sevkıyat işinin güvenli ve hızlı bir biçimde gerçekleşmesi için yoğun mesai harcanıyordu. Nitekim Genelkurmay, 24 Nisan 1921 tarihli emirle Merkez Ordusu Komutanlığı'ndan Doğudan başlayan sevkıyatın düzenli bir biçimde izlenmesi için, Sivas'ta bulunan otomobil biriminin faaliyete geçirilmesini, gerekli yağ ve benzinin Kayseri menzil mıntika müfettişliğinden karşılanacak olması dolayısıyla da mevcut otomobillerin Sivas menzil müfettişliği emrine verilmesini istemişti¹⁰. Ancak Sivas'ta bulunan 14. Tümen Komutanlığı, Zara aşiretlerinin isyanları üzerine Sivas-Malatya arasındaki silah ve cephanenin nakliyatının ihtiyaten durdurulduğunu kaydediyordu¹¹. Milli Savunma Bakanlığı müsteşarlığından Merkez Ordusu Komutanlığına yazılan 2 Mayıs 1921 tarihli yazıda da, son olaylar üzerine Tokat'tan Batı Cephesine yapılan nakliyatın geçici olarak durdurulduğu kaydediliyordu. Bununla birlikte 26 ve 29 Mart 1921 tarihli raporlarda genel durumun nakliyata uygun olduğunun çevredeki mıntika komutanlarına bildirilmesi isteniyordu. Ayrıca nakliyata Erzincan-Refahiye-Sivas; Malatya-Sivas ve Samsun-Sivas fırka yolları üzerinden başlanacağı kaydediliyordu¹².

---

⁹ Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Arşivi (ATASE), İstiklâl Harbi Cilt Kataloğu (İsh):10, K:573, B:60-1 ve 2. Sivas Menzil Müfettişi İrfan Bey, Ankara Sevkıyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğü'ne çektiği 4 Mayıs 1921 tarihli telgrafta, kendisiyle bir türlü temas kurulamayan Şark Cephesi Nakliyat Müfettişi ve Demiryolları Müdürü Binbaşı Mustafa Bey hakkında çok acele bilgi verilmesini istiyordu. Bkz. ATASE, İsh:10, K:573, B:63-1

¹⁰ ATASE, , İsh:10, K:573, B:148-4.

¹¹ Konu hakkında Sevkıyat Nakliyat Genel Müdürlüğünün Harbiye Dairesi Başkanlığına gönderdiği 17 Mart 1921 tarihli yazı için bkz. ATASE, İsh:10, K:573, B:96-1.

¹² ATASE, İsh:9, K:568, B:121-1.

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, 2 Nisan 1921 tarihli yazı ile Milli Savunma Bakanlığı'ndan Sivas-Elcezire menzil yolunda silah nakliyatının devam ettiğini belirtiyor ve Merkez Ordusu Komutanlığı ile haberleşerek Sivas-Erzincan menzil hattının da tekrar faaliyete geçirilmesini istiyordu¹³. Milli Savunma Bakanlığı 6 Nisan 1921 tarihli yazısı ile Karabıyık'tan sonraki nakliyatın gecikmeye uğratılmaması için, İçişleri Bakanlığı'ndan Erzurum vilayeti ile Gümüşhane sancağına uyarıda bulunulduğu kaydediliyordu. Sevkiyatı izleyebilmek için Doğu Cephesi nakliye müfettişliğinin söz konusu silah ve mühimmat kafilelerinin hareketleri hakkında doğrudan bakanlık Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü ile Sivas Menzil Müfettişliğine bilgi verilmesi isteniyordu¹⁴.

Doğu Cephesinden Batı Cephesine güvenli ve hızlı bir biçimde silah ve cephaneye ulaştırılması için karşılaşılan zorluklar, yalnızca Anadolu'da yolların bozukluğu, kışın sertliği ve iç bölgelerde yaşanan aşiret isyanlarından oluşmuyordu. İç bölgelerden Karadeniz kıyısındaki limanlara taşınan silah ve cephanenin deniz yoluyla Batı Cephesine yakın limanlara çıkarılmasında da binbir güçlükler yaşanıyor. Bu güçlüklerin şüphesiz en büyüğü Karadeniz'in İtilâf devletleri donanması tarafından abluka altına alınmış olmasıydı. Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa, Genelkurmay Başkanlığına Sivas'tan yazdığı 31 Mart 1921 tarihli şifrede, Sivas-Erzincan ve Sivas-El-Cezire yollarında silah ve cephanenin taşınması için gerekli önlemlerin alındığını bildiriyordu. Nurettin Paşa, Erzincan ve çevresinde bulunan mühimmatın Giresun ve Trabzon'dan deniz yoluyla taşınmasının düşünüldüğünü ancak Karadeniz'deki Yunan gemilerinin abluhasının haber alınması üzerine bundan vazgeçildiğini kaydediyordu¹⁵. Mütarekeden itibaren Karadeniz'de aralıksız faaliyette bulunan İngilizler, bir süre sonra Yunanistan'ı da harekâtlarına ortak etmeye başladı. Esasında Yunanistan Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletleri donanması ile Boğazlara girmiş, daha sonraları da yine onlarla beraber Karadeniz'de faaliyetlere girişmiş ve Batı Anadolu'da Milli kuvvetlere karşı her harekete geçişinde, Karadeniz'de abluka uygulayarak Türk gemilerini aramıştı. Ama Yunan Donanması'nın Karadeniz'e yönelik yoğun faaliyeti 1920 yılının ortalarından

¹³ ATASE, İsh:9, K:568, B:117-1.

¹⁴ ATASE, İsh:10, K:573, B:65-1.

¹⁵ ATASE, İsh:9, K:568, B:117-1.

itibaren başlamaktadır. Zira bu dönemde önce Kafkaslardan, sonra da Batum'dan ve Samsun'dan çekilen İngilizler, Karadeniz'de eksilen kuvvetlerini Yunan Donanması ile kapatmaya başlamışlardı. 1920 yılından itibaren bütün Karadeniz'de askeri, ticari gemiler ve yolcu gemilerine uygulanan kontrol faaliyetleri, İngiliz ve Fransızların denetiminden büyük oranda Yunan donanmasının eline geçmiştir. Öyle görünüyor ki, Milli kuvvetler ağırlığını hissettirdikçe, Karadeniz kıyılarındaki İtilaf devletlerin denetim ve kontrol görevini Yunan savaş gemileri üstleniyordu¹⁶. İnebolu'dan Genelkurmay'a yazılan 27 Mart 1921 tarihli bir raporda da İngilizler tarafından Yunanlılara gizliden gizliye her türlü yardımın yapıldığı ve Yunanlıların sürekli teşvik edildiği belirtiliyordu¹⁷. Yunan donanması, taşımacılık yapan Türk gemilerini yakalamada başarısız olunca, yapılacak silah ve cephane naklini önlemek, bu şehirlerdeki silah ve mühimmatı imha etmek amacıyla uluslar arası kuralları çiğneyerek Karadeniz limanlarını bombalamakta tereddüt etmemiştir¹⁸. Bombardıman sırasında Samsun'da, Ankara'ya ulaştırılmak için büyük miktarda cephane bekletiliyordu. Depolarda çok miktarda mayın ve iskele üzerinde yeni gelmiş cephane sandıkları duruyordu¹⁹. Yine milli mücadele açısından son derece stratejik bir konuma sahip olan İnebolu, 9 Haziran 1921'de Kılıkış adlı Yunan savaş gemisi tarafından bombalanmıştır. Büyük Önder Atatürk'ün Milli Mücadele sürerken sarf ettiği “*Gözüm Sakarya'da, kulağım İnebolu'da*” sözleri bu beldenin Kurtuluş Savaşındaki önemini ortaya koymaktadır. Karadeniz üzerinden Batı Cephesi Komutanlığına açılan çok önemli bir kapı olan şehir, Batı Cephesine yakınlığı, milli mücadelenin lojistiği ve dolayısıyla başarısı açısından da yaşamsal bir öneme sahipti.

9 Haziran 1921'de Kılıkış adlı Yunan savaş gemisi İnebolu'yu topa tutmuştur. ABD'nin İstanbul'daki Yüksek Komiserliğine İnebolu'nun bombardımanı üzerine ulaşan 9 Haziran 1921 tarihli raporda, Türkiye-Yunanistan savaşında tarafsız bölge

---

¹⁶ Mehmet Okur, **Milli Mücadele'de Karadeniz Bölgesine Yönelik İngiliz Faaliyetleri**, Ankara, 2006, s. 176; Rahmi Çiçek, “*Sakarya Savaşı Öncesi Karadeniz'de Yunan Ablukası ve İnebolu Bombardımanı*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt:III, Sayı:10, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. 1992, s. 169-179.

¹⁷ ATASE, İsh:10, K:652, B:99-2.

¹⁸ Emrullah Nutku, “*Samsun Bombardımanı ve kahramanlık Yarışı*”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt IV, Sayı:41, s. 59; Rahmi Doğanay, “*Milli Mücadelede samsun'un önemi ve Samsun Bombardımanı*”, **Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan** (nşr. M. A. Ünal), Samsun 1993. s. 51.

¹⁹ Emrullah Nutku, “*Samsun Bombardımanı ve kahramanlık Yarışı*”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt IV, Sayı:41, s. 59.

olarak anlaşılan Karadeniz'e, Müttefiklerin boğazdan Yunan gemilerinin geçişine müsaade ederek destek vermeleri hayretle karşılanıyordu²⁰. Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa, 1 Ekim 1921 de Doğu Cephesi Komutanlığına yazdığı telgrafta Pontus meseleleri, Karadeniz sahillerinde yaşayan Rumların icraatları ve denizdeki düşman faaliyeti hakkında düzenli olarak bilgi akışının sağlanmasını istiyordu. Alınan bilgilere göre top mermileri ile donatılmış düşman gemilerinin Batıya hareket ettiğinin görülmesi üzerine bir vapur Trabzon'a dönmüştü. Çünkü düşman gemilerinin Görele'yi ve daha önce Trabzon'u bombaladıkları haber alınmıştı²¹. Yunanistan'ın bütün çabalarına ve İngilizlerin yardımlarına rağmen, Karadeniz limanlarını bombalama ve ablukaya alma faaliyeti, Batı Cephesi'ne silah taşınmasını engelleyemedi²². Bu durumu, İstanbul Müttefik Orduları Başkomutanı General Harrington da görmüş ve Savunma Bakanlığı'na yazdığı raporda ablukaya rağmen, Rusya'dan, Samsun'a, Trabzon'a ve diğer bazı şehirlere Temmuz 1921 sonuna kadar 800 ton askeri malzeme geldiğini bildirmişti²³. 18 Eylül 1920 ile 28 Temmuz 1921 tarihleri arasında Rusya'dan deniz yoluyla Trabzon'a ve Karadeniz'deki diğer iskelelere birçok askeri silah ve teçhizat gönderilmişti. Söz konusu askeri silah ve teçhizat; 11920 Rus piyade tüfeği, 9520 Rus tüfek süngüsü, 9030 Avusturya piyade tüfeği, 3871 Avusturya kasaturası, 2619 Alman piyade tüfeği, 1795 Alman kasaturası, 6480 İngiliz piyade tüfeği, 3387 İngiliz kasaturası, 25 Meksika piyade tüfeğinden oluşuyordu. Ayrıca piyade cephanesi olarak; 10254 adet Rus, 7244 adet Avusturya, 3174 adet Alman, 10074 İngiliz ve 567 adet çeşitli piyade cephanesi ile 43 adet Fransız el bombası, 83 adet İngiliz el bombası 207 adet hafif ve ağır makineli tüfek, 26 adet çeşitli hafif sahra ve dağ topu ile 212677 atım top cephanesi gönderilmişti²⁴.

²⁰ **US ARCHIVES NARA** (National Archives and Research Administration of The United States) m 363, Roll3; 767-68/124.

²¹ **ATASE**, İsh:17, K:1358, B:107-1. Doğu Cephesi Komutanlığı'nda alınan 27 Eylül 1921 tarihli telgraf üzerine, yine Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa, Doğu Cephesi raporlarının gelmediği ve Görele'nin bombardımanının haber alındığı notunu düşüyordu. Bkz. **ATASE**, İsh:17, K:1358, B:107-3

²² Örneğin, EHU Vekili Fevzi Paşa, 26 Nisan 1921 tarihli yazıda, Tuapse'den yola çıkan cephane ve silahların iskelelerimize ulaşır ulaşmaz, miktarının Milli Savunma Bakanlığı tarafından Dışişleri Bakanlığına bildirildiğini kaydediyordu. Bkz. **ATASE**, İsh:12, K:760, B:163-1.

²³ Bilal Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk III**, Ankara, 1979, s. 580.

²⁴ Serdar Hüseyin Sayar, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Denizcilik Faaliyetleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, .Ankara 2007, S.186.

Henüz Doğu harekâtı başlamadan önce halkın maneviyatını güçlendirmek ve kuva-yı milliyeye olan inancı kuvvetlendirmek amacıyla sembolik olarak Batı Cephesine asker yollama işi başlatılmıştı. Doğu harekâtı tamamlanınca Doğu Cephesi Komutanlığı, asayiş ve sınır güvenliğini sağlayacak miktardaki asker, silah ve cephanenin dışında kalan bütün fazlalıkların Batı Cephesine ulaştırılması için planlar yaparak bunları uygulamaya başladı²⁵. Doğu Cephesi'nden Batı Cephesi'ne asker ile askerî araç ve gereç sevkıyatı için hazırlıklara Ocak 1921'de başlanmıştı. Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir, EHUR'e gönderdiği 28 Şubat 1921 tarihli telgrafta 12. Fırka hariç olmak üzere Sivas ve batısındaki vilâyetlere mensup 813 nefere izin verildiğini ve bunların mezuniyetleri sonunda Batı Cephesi'ne bağlı birliklere sevkleri için gerekenlere emir verildiğini ifade etmekteydi²⁶. EHUR'den Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne gönderilen, 2 Nisan 1921 tarihli yazıda, Şark Cephesi'ne bağlı 11. Alay'ın 1. ve 2. taburları ile 7. Alay'ın 1. taburunun, dört toplu bir kudretli cebel bataryası ve iki toplu bir şınayder cebel bataryası ile birlikte Trabzon'dan Akçaşehir'e nakledileceği bildirilmekteydi²⁷. EHUR, Doğu Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği 15 Nisan 1921 tarihli telgrafta da 3. Kafkas Fırkası'dan Akçaşehir'e nakledilecek birliklerin naklinden sonra 7. ve 11. Kafkas alaylarının diğer taburları ile 3. Kafkas Fırkası Karargahı'nın Akçaşehir'e naklini emretmişti. Ayrıca Cephedeki diğer birliklerin konuşlanmasında buna göre tadilât yapılarak EHUR'e bildirilecekti²⁸.

3. Fırka Kumandanı Nuri Bey'in Cephe Kumandanlığı'nın 31 Mart 1921 tarihli şifre emrine cevap olarak Trabzon'dan aynı tarihte EHUR'e yazdığı telgrafta, Borçka'da bulunan 11. Alay'ın 2. ve 3. taburlarıyla şınayder ve kudretli cebel bataryaları ve Trabzon'daki 7. Alay'ın 1. Taburunun sahil mıntikasındaki bütün nakliye araçları ile derhal harekete geçirilmesi için gerekli emirlerin verildiğini ve hazırlıkların yapıldığını bildiriyordu. Ancak fırka mıntikasındaki deniz araçları bu birliklere ait hayvanların sevkine uygun değildi. Bu yüzden Trabzon'daki taburun hayvanları geçici olarak hücûm taburuna ve 11. Alay'ın taburlarıyla cebel bataryalarının hayvanları 7. Alay'a teslim ettirilecekti. Söz konusu hayvanlar, Batı Cephesi'ne karadan ve azar azar gönderilecekti.

²⁵ İlhan Gedik, *Milli Mücadele'de 15. Kolordu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1992.

²⁶ *ATASE*, İsh: 10, K: 612, B: 118-1

²⁷ *ATASE*, İsh: 9, K: 568, B: 153-1.

²⁸ *ATASE*, İsh: 9, K: 568, B: 153-2.

Nuri Bey, birliklere ait hayvanların ikmalinin Akçaşehir’de yapılması ya da hükümet tarafından hayvan yollanabilecek vapurların sağlanması seçeneklerinden birisinin tercih edilmesini öneriyor ve bunlardan biri uygun görülmediği takdirde ne yapılacağını soruyordu²⁹.

Cephe Komutanlığının 31 Mart 1921 tarihli yazısında, Batı Cephesi’ndeki savaşın kazanılmasının önemi üzerinde duruluyordu. Bu nedenle 11. Alay’ın 1. ve 3. taburlarıyla 7. Alay’ın Trabzon’da bulunan 1. Taburu ve dört toplu bir kudretli ve iki toplu bir şınayder bataryası, 11. Alay Komutanı Binbaşı Şükrü Bey komutasında deniz yolu ile Akçaşehir’e gönderilmesi kararlaştırılmıştı³⁰. Milli Savunma Bakanlığı Sevkiyat Nakliyat Genel Müdürlüğünün Sivas Menzil Müfettişliğine yazdığı 27 Mart 1921 tarihli yazıda, Suşehri çevresinde bulunan 30 bin adet Rus mermisi ile 4 bin adet Rus dağ top mermisinin Sivas’a ulaştığı ancak bu mühimmatın Merkez Ordusu Komutanlığına verileceği kaydediliyordu. Doğu Cephesinden bu tür mermilerin Sivas’a geldiğinde bildirilmesi isteniyor ve Sivas yönünde daha önce yola çıkarılan Güney Cephesinden yola çıkarılacak piyade silah ve cephanesiyle, Sivas’ta görülen bütün piyade tüfek ve kasatura ve cephanelerinin süratle Kayseri’ye gönderilmesi bildiriliyordu. Ayrıca Doğu Cephesinden gelecek 6000 atım Rus mantellinin Trabzon veya Giresun iskelelerinden deniz yolu ile İnebolu’ya nakledileceği kaydediliyordu³¹.

Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir, Milli Savunma Bakanlığına Kars’tan yazdığı 9/10 Nisan 1921 tarihli şifrede Erzurum silah deposunda bulunan 8 kudretli dağ topu, top mermileriyle 1 adet kamasız, 3 adet kama parçaları eksik seri sahra topundan oluşan askeri malzemenin Refahiye’ye sevk edilmek üzere hazırlandığını ve aralıklı olarak gönderileceğini bildiriyordu³².

Doğu Cephesi Komutanlığının 21 Mart 1921 tarihli şifresine Milli Savunma Bakanlığında yazılan 10 Nisan 1921 tarihli cevapta, Trabzon’dan deniz yolu ile sevk edildiği bildirilen 7900 atım Osmanlı seri sahra topu mermisinden ancak 3100 atımının ulaştığı kaydediliyordu. Ortaya çıkan olağanüstü ihtiyaç dolayısıyla ek olarak 7000 atım Osmanlı seri sahra topu mermisinin daha gönderilmesi isteniyordu.

²⁹ ATASE, İsh:10, K:618, B: 169-1

³⁰ ATASE, İsh: 12, K: 759, B: 137-2.

³¹ ATASE, İsh:9, K:568, B:117-1.

³² ATASE, İsh:10, K:573, B:68-1.

Batı Cephesinde bulunan Rus sahra toplarında kullanılmak üzere 4000 atım sahra mermisinin karadan gönderilmesi isteniyordu. Doğu Cephesinden alınacak Rus sahra topu bulunmamaktaydı. Doğu Cephesinden, 16 kudretli, 4 Osmanlı sahra, 11 Şinayder dağ, 1 Krup dağ ve 1 Rus dağ topu olmak üzere 33 adet topla, 18 adet Osmanlı mantelli kama ve nişângahının gönderilmesi bekleniyordu. Milli Savunma Bakanlığı, daha önce gönderileceği bildirilen 3000 atım Osmanlı mantelli cephanesiyle 6000 Rus mantelli cephanesi ile piyade silah ve cephanesinden daha önce bildirilenlerin gönderilmesini istiyordu. “A” tertibi olarak denizden sevk edilecek silah ve cephanenin yanı sıra milli savunma bakanlığının Doğu cephesinden alacağı geride kalan silah ve cephanenin karadan nakli için B ve C tertiplerinin ayrıca bildirileceği belirtiliyordu³³.

Sonuç olarak Yunanistan’ın bütün çabalarına ve İngilizlerin yardımlarına rağmen, Karadeniz limanlarını bombalama ve ablukaya alma faaliyeti, Batı Cephesi’ne silah taşınmasını engelleyememiştir. Bu durumu, İstanbul Müttefik Orduları Başkomutanı General Harrington da görmüş ve Savunma Bakanlığı’na yazdığı raporda ablukaya rağmen, Rusya’dan, Samsun’a, Trabzon’a ve diğer bazı şehirlere Temmuz 1921 sonuna kadar 800 ton askeri malzeme geldiğini bildirmiştir. Milli Savunma Bakanlığı, Doğu Cephesi Komutanlığının doğudan gönderilen silah ve mühimmatın hızlı bir biçimde sevkinin sağlanması için aldığı önlemler nedeniyle cephe komutanı Kâzım Karabekir’e özellikle teşekkür etmiştir³⁴.

---

³³ ATASE, İsh:10, K:573, B:68-2.

³⁴ ATASE, İsh:10, K:573, B:63-1.

Bibliyografya

Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi

US ARCHIVES NARA (National Archives and Research Administration of The United States)

Haber Gazetesi

Türk Ticaret Salnamesi, Birinci sene,1340/1341 Nüshası, Matba-i Ebuzziya 1340-1341.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam, Mustafa Kemal**, 2.cilt, (İstanbul, Remzi K., 1964).

AZİZ SAMİH, “Bahallık -Yollar”, **Haber**, 13 Temmuz 1340, nr: 39.

ÇELEBİ, Ercan, “II. İnönü Muharebesi: Askerî, Politik, İç ve Dış Kamuoyunda Meydana Getirdiği Etkileri Bakımından Bir Değerlendirme” **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Mart 2003 Cilt:11 No:1.

ÇİÇEK, Rahmi “Sakarya Savaşı Öncesi Karadeniz’de Yunan Ablukası ve İnebolu Bombardımanı”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt:III, Sayı:10, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1992.

DOĞANAY, Rahmi, “Milli Mücadelede samsun’un önemi ve Samsun Bombardımanı”, **Prof. Dr. Bayram Kodaman’a Armağan** (nşr. M. A. Ünal), Samsun 1993.

EVSİLE, Mehmet, **Kurtuluş Savaşında Askerî Nakliye Hizmetleri**, Amasya 1997.

GEDİK, İlhan, **Milli Mücadele’de 15. Kolordu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1992.

NUTKU, Emrullah, “Samsun Bombardımanı ve kahramanlık Yarışı”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt IV, Sayı:41.

OKUR, Mehmet, **Milli Mücadele’de Karadeniz Bölgesine Yönelik İngiliz Faaliyetleri**, Ankara, 2006.

ÖZDEMİR, Hikmet, “*Atatürk’ün Kriz Yönetimi / Tekalif-İ Milliye*”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl 72, Sayı: 429, Aralık 2000.

SAYAR, Serdar Hüseyin, **Kurtulus Savaşı Döneminde Denizcilik Faaliyetleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, .Ankara 2007.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, "*Atatürk ve Üç Kılıç*", **Türk Kültürü Dergisi**, 37 (Kasım 1965).

ŞİMŞİR, Bilal, **İngiliz Belgelerinde Atatürk III**, Ankara, 1979, s. 580.

Türk İstiklâl Harbi (Batı Cephesi), c. II, k. 3, Ankara 1994.

YABANCI DİL OLARAK İNGİLİZCE’NİN ÖĞRETİMİNDE ŞİİRİN KULLANIMI

Hüsnü Ceylan *

Özet

Ülkeler ve Ülkemiz açısından yabancı dil öğrenimi büyük önem taşımaktadır. Günümüzde gittikçe küreselleşen bir dünya ortamında yabancı dil öğreniminin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Yabancı dili etkili ve kalıcı bir şekilde öğretebilmenin önemi de bu oranda artmaktadır. Günümüz dil öğretim yöntemleri öğretmen merkezli öğretim yerine öğrenci merkezli bir öğrenmeyi tercih etmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin tercihlerini, duygularını ve önceliklerini dikkate alan bir eğitim süreci tercih edilmektedir. Eğitim – Öğretim ortamı daha hümanist ve yumuşak bir hal almaktadır. Yabancı dil öğretimi ortamlarında öğrencilerin duygularına hitap edecek ve bir tercih sebebi oluşturacağı düşünülen şiirin kullanımı yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı önem taşımaktadır. Yine Gardner’ın.(1983) Çoklu Zeka Kuramında yer verdiği dilsel zeka, mantıksal/matematikselsel zeka, görsel/uzaysal zeka, bedensel/hareketsel zeka, müziksel zeka, doğa ile ilgili zeka ve kişilerarası zeka / benliğe dönük zeka gibi yedi zeka türü açısından da şiirin dil öğretiminde kullanımı büyük önem taşımaktadır, çünkü şiir taşıdığı dil ögesi, ritim, müzikalite ve ölçü açısından Gardner’ın zeka türlerinden bir çoğuna birden hitap edebilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Şiir, Yabancı dil öğretimi, Çoklu Zekâ Kuramı, İnsancıl Eğitim, Öğrenci Merkezli Eğitim

---

* Trakya Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Yrd. Doç. Dr : Hüsnü Ceylan

USING POETRY IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Hüsnü Ceylan*

Abstract

For countries and our country learning a foreign language has a great importance. Nowadays in an increasingly globalising world day by day the importance of learning a foreign language is increasing. The teaching and learning of a foreign language in an effective and lasting way becomes as important as this. Recent language learning methodology favours a student-centred education instead of a teacher-fronted education. In this respect an education which puts emphasis on the preferences, feelings and priorities of the learners is preferred. The educational environment becomes softer and more humanistic. The use of poems which appeal to the affective side of the learners and because of the reasons stated above the use of poetry in the foreign language teaching-learning environment is very important. In addition as Gardner (1983) has pointed it out in his theory of Multiple Intelligences; because of the language item, rhythm, musicality and measure which it carries poetry which appeals to most of the seven intelligences Gardner has given is also important in this respect.

Key Words : Poetry, Foreign language teaching, Multiple Intelligences Theory, Humanistic Education, Student-centred Education

---

* Trakya University Foreign Language Department English Language Teaching Main Science Branch
Yrd. Doç.Dr:Hüsnü CEYLAN

DİL ÖĞRETİMİ VE ŞİİR

Şiir dil kullanımının çok özel ve çok farklı bir kullanım şekli olarak görülmektedir. Şiir birçok amaçla kullanılmaktadır. İnsanların niçin şiir yazmaya ihtiyaç duydukları veya niçin şiir okumaya ihtiyaç duydukları ayrı bir konu oluşturmaktadır. İnsanların diğer edebi metinler yerine şiiri tercih etmeleri için birçok neden olabilir. Hess'in (2003) Holten'den (1997) aktardığına göre en kabul gören sebep olarak şiirin okuma zevki amaçlı yazılan tek metin olarak gösterilmesidir. Yine Hess'in (2003) Kramsh'dan (1993) aktardığına göre şiir okuduğunda, anladığında ve yorumladığında; kişiler dili kendi deneyimlerinin de katkısıyla daha geniş bir gerçeklikle öğrenmektedir.

Şiirin kullanımı bir şey söyleyip başka bir şey kastedebilmemizi veya uzun bir deneme ya da kompozisyon yazmak yerine aynı durumu birkaç sözcükle ifade edebilmemizi sağlamaktadır. Şiir aynı zamanda içinde ritim, müzikalite ve sözcüklerin özel kullanımı gibi öğeler taşıması sebebiyle şarkı sözü olarak da kullanılabilir. Şiir insanların birbirleri ile iletişim kurmaları ve duygularını paylaşmaları açısından da iyi bir örnektir. Şiir kişilerin duygusal alanına hitap ettiği için çok büyük oranda hümanist bir edebi metin olarak değerlendirilmektedir.

Dil Öğretiminde Şiirin Kullanımına Yönelik Esaslar:

Kohonen'in (1999: 279–294) ifade ettiğine göre İkinci dil olarak İngilizce ve yabancı dil olarak İngilizce öğretimi kuramlarında dilin karşılıklı aktarımı olarak kullanımı yerine iletişime yönelik kullanımına yönelme vardır. Aynı zamanda bilginin aktarılmasından yaşayarak öğrenme ve öğrenci merkezli eğitime doğru yönelme, şekil-tabanlı öğrenmeden anlam-merkezli dil edinimine, yapay dil etkinlikleri yerine gerçek, yaratıcı, kişisel, metinleştirilmiş konuşma örneklerine ve dışsal güdülenme yerine içsel güdülenmeye doğru bir eğilim bulunmaktadır.

Yazdığı bir makalede Kore Waseda Üniversitesinden Do-Seon Eur (English Language Acquisition Through English Poetry in ESL/EFL) yabancı dil öğretiminde şiir kullanımının yararlarını estetik, dilbilimsel, eğitimsel ve kişisel açıdan avantajları olarak sınıflandırmıştır.

1- İngiliz şiirinin ele aldığı konular tüm insan deneyimlerinin genel alanlarına hitap etmektedir. Dikkatli bir şekilde öğrencilerin ilgi ve alakalarına yönelik konularda seçilmiş şiirler dili yorumlama açısından anlamlı ve ezberlenebilir metinler sunmaktadır (Lazar 1993:17).

2- Günümüz İngilizce öğretimi materyallerinin çoğu dili ön plana çıkarabilmek için içeriğin arka plana atılma riskiyle karşı karşıyadır. Seçilen konular nedeniyle öğrencilerin ilgilerinin azalması söz konusudur (Maley&Duff 1989:8).

3- İngilizce şiirler öğrencileri kelime, söz dizimi, anlam bilim, morfoloji, dilbilgisi, v.d. dil kullanım şekilleri ile tanıştırmaktadır (Lazar 1993:15).

4- İngilizce öğretiminde entelektüel dil kullanımı İngiliz şiirinin grup tartışmaları ve etkinlikleri olarak en önemli yararlarından birini sağlamaktadır.

5- Uyumlu, güvenli ve kolaylaştırıcı bir sınıf ortamı sağlaması açısından önemlidir. Kaygıyı azaltmaktadır, güdülenmeyi artırıcı etkisi vardır, öğrenmeye karşı ve dil öğrenimine karşı olumlu tutumun geliştirilmesine etkisi vardır, öz-güveni artırıcı etkisi vardır, farklı öğrenme tarzlarına hitap eder ve işbirlikçi ve insancıl öğrenmenin gereklerini yerine getirir.

6- Ritim ve melodi açısından şiir haricinde pek az dil materyali bunu sağlar. Şiir yapısal öğeleri göze hitap ederken sesi kulağa, uyum ve ritmi de zihnimize hitap eder (Maley&Duff 1989:10-11).

7- İngilizce şiir yazmayı öğrenmek de İngilizce okuyup yazabilmeyi öğrenme açısından etkili bir araç olabilir. Bu şekilde öğrenciler dilin aktif kullanıcıları olabilirler (Arnold&Brown 1993:3).

8- Dinleme ve anlama becerilerini geliştirme açısından şiir telaffuz ve dinleme etkinlikleri yararlı olmaktadır (Maley&Duff 1989:16).

Yukarıda bahsedildiği üzere şiirin yabancı dil öğretiminde kullanımı öğrenci ve öğretmen açısından birçok yarar sağlamaktadır. Yukarıda bahsedilenlerin dışında daha birçok yarar gösterilebilir. Bu yararlardan biri de Gardner'in (1983) Çoklu Zeka Kuramında bahsettiği yedi zeka alanı için iyi bir materyal olması ve iyi bir ortam sağlaması da sayılabilir. İçerdiği ritim, melodi, müzikalite ve sözcüklerin bir ölçü

dâhilinde kullanılması açısından birçok zekâ alanına birden hitap edebilmekte ve bunların gelişimine olanak sağlamaktadır. Şiirin yabancı dil öğretimi ortamında çok farklı etkinliklerle birlikte verilebilmesi onu daha ilgi çekici ve zevkli bir materyal yapmaktadır.

Şiiri kullanabildiğimiz bazı aktiviteler özetleme, çeviri, oyunca olarak hazırlama, şiiri şarkıya dönüştürme, karşılaştırma, anlam çıkarma ve sözcüklerin değişik anlamlarda kullanımı, kendi şiirini yazma, şiiri parçalara bölme ve şiiri anlama çalışmaları sayılabilir.

Sonuç

İngilizce dil öğretimi alanında yapılan çalışmalar şiirin yabancı dil öğretimi ortamlarında kullanımı ile ilgili birçok faydadan bahsetmektedir. Yabancı dil öğretimine daha zevkli, ilgi çekici ve öğrenci merkezli eğitim ortamı sağlama açısından şiirin kullanımı büyük önem taşımaktadır ve mümkün olduğunca yabancı dil öğretimi sürecinde şiirin kullanımına yer verilmelidir. Her öğrencinin duygularına, tercihine ve ilgisine hitap edecek şiir ve şiir etkinliği muhakkak bulunabilir ve yabancı dil olarak İngilizce veya yabancı dil dersleri daha zevkli ve ilgi çekici hale getirilebilir.

KAYNAKÇA:

Arnold, J. (ed.) (1999) Affect in Language Learning. Cambridge. CUP.

In Doe–Seon Eur, English Language Acquisition through English Poetry in ESL/EFL.

[http:// www. Shinbiro.com / ~ eepoetry](http://www.Shinbiro.com/~eepoetry)

Gardner, H. (1983) Frames of Mind: Theory of Multiple Intelligences. Basic Books New York. US.

Hess N. (2003) Real language through poetry: a formula for meaning making
ELT Journal. January 2003, vol.57, no.1, pp. 19-25 (7)

Holten, C. (1997) Literature: A quintessential content .In M.A. Snow and D.M. Brinton (eds.) The content – based classroom: Perspectives on integrating language and content. White Plains, New York: Longman. pp- 377-87

Kohonen, V. Et.all (2001) Experiential Learning in Foreign Language Education. Longman.Pearson Education Limited. England. (pp 22-30)

Kramsch, C. (1993) Context and Culture in Language Teaching. Oxford: OUP. In Natalie Hess. Real language through poetry: a formula for meaning making. **ELT Journal** Volume 57/1 (January 2003).Oxford University Press.

Lazar, G. (1993) Literature and Language Teaching. A guide for teachers and trainers . Cambridge. Cambridge University Press. UK

**BEDARF, FÄHIGKEITEN UND ERWARTUNG VON
STUDIERENDEN DER ERZIEHUNGSWISSENSCHAFTLICHEN
FAKULTÄT AM BEISPIEL DER UNIVERSITÄT TRAKYA**

Mukadder Seyhan Yücel*

ZUSAMMENFASSUNG:

Die erziehungswissenschaftlichen Fakultäten in der Türkei haben erhebliche Entwicklungen durchlaufen. Trotz diesen Entwicklungen bleiben mehrere Desiderate. In diesem Kontext wird aus der Sicht der StudentInnen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät der Universität Trakya aufgezeigt, welche Bedürfnisse, Erwartungen und Fähigkeiten die StudentInnen haben. Dieser Beitrag bezieht sich nach einer Beleuchtung der Entwicklungen der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten in der Türkei, auf die Erstellung eines Profils der StudentInnen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät am Beispiel der Universität Trakya. Für Befunde und Ergebnisse wurde eine detaillierte Umfrage an 212 StudentInnen benutzt. Die Umfragen wurden zuerst in SPSS 14.0 eingegeben und die Ergebnisse dementsprechend interpretiert. Die vorliegende Untersuchung und deren Ergebnisse zeigen, dass StudentInnen je nach Studiengang bei den Aspekten ‚Entscheidungskriterien zum ‚Studium‘, ‚Curriculum‘, ‚Lehrkräfte‘, und ‚Unterrichtsmaterialien‘ Differenzierungen aufweisen. Andererseits ist zu erwähnen, dass für StudentInnen zwischen der Einschätzung des Ist-Stands und ihren Erwartungen erhebliche Unterschiede bestehen, wobei die Erwartungen viel höher sind

Schlagwörter: Erziehungswissenschaftliche Fakultät, Studentenprofil, Bedingungen und Erwartungen, , interne Evaluationsfeststellung,

---

* Yrd.Doç. Dr.;Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi

**THE NEEDS, EXPECTATIONS AND ABILITIES OF THE STUDENTS IN
THE FACULTY OF EDUCATION: A SAMPLE OF TRAKYA UNIVERSITY**

ABSTRACT:

In Turkey the Education Faculties have witnessed many developments so far. Despite these developments there are still some points to be considered. In this context this article displays the needs, expectations and abilities of the students in Faculty of Education, Trakya University. The article aims to give the student profiles of Trakya University, Faculty of Education, after describing the developments in the Education Faculties in Turkey. The data was collected via a questionnaire administered to 212 students. The findings were analyzed using SPSS 14.0 and the results were interpreted. We found a statistically significant difference between departments with regards 'curriculum', 'lectures', 'classroom materials' and 'Tests'. We also found that student's expectations were significantly higher than their current situation appraisals.

Key Words: Faculty of Education, student profiles, needs and expectations, internal evaluation.

1. Einleitung

Je nach Lehr- und Lernorientierungen sind Qualität und Quantität des Lernens abhängig mit der gesellschaftlichen, politischen, fachlichen, lehrer- und lernerkonzeptionellen und unterrichtlichen Umgebung. Diese dynamischen und ausschlaggebenden Faktoren betreffen auch das Konzept des Lehr- und Lernverfahren der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten in der Türkei. In diesem Kontext wird in diesem Beitrag eine Untersuchung durchgeführt, die sich mit dem Profil, den Erwartungen und dem Bedarf der StudentInnen verschiedener Studiengänge der erziehungswissenschaftlichen Fakultät am Beispiel der Universität Trakya befasst. Ziel dabei ist, das Profil der zukünftigen Lehrerkandidaten zur Diskussion zu stellen, diesen Corpus aufzugreifen und diesbezüglich die Unterschiede zwischen den Studiengängen erkennen zu können. Primäres Ziel dieser Arbeit ist nicht eine Generierung der Daten zu erstellen, sondern Prämisse beschreiben und einen Überblick zur Qualität des Lehr- und Lernprozesses der erziehungswissenschaftlichen Fakultät der Universität Trakya verschaffen zu können.

2. Historischer Rückblick zu den erziehungswissenschaftlichen Fakultäten in der Türkei

Die Entwicklung der Lehrerausbildung in der Türkei lässt sich bis ins 18. Jhdt. zurückverfolgen. Sowohl bis zur als auch nach der Gründung der türkischen Republik hat die Ausbildung der LehrerInnen erhebliche Entwicklungen, aber auch vielfältige Probleme aufgezeigt, die in diesem Beitrag nicht detailliert erarbeitet werden. Bemerkenswert ist für diese Zeitspanne, dass Atatürk für das Bildungssystem mehrere Erneuerungen durchgeführt hat und mit der Gründung der türkischen Republik das Bildungssystem laizistisch entwickelt wurde

Alle Einrichtungen und Institute für die Ausbildung der LehrerInnen in der Türkei wurden mit dem Regierungserlass 41(20.07.1982) vom Bildungsministerium an das Hochschulgremium übergeben, womit die erziehungswissenschaftlichen Fakultäten gegründet worden sind. Bis zum Jahr 1997 konnten Absolventen, wie z.B: der Betriebswissenschaft, Geisteswissenschaft oder Landwirtschaft als Lehrer

fungieren, da es einen großen Bedarf an Lehrern sowohl für die Grundschule als auch die Mittelschule gab. Diese Kandidaten nahmen die zusätzlichen pädagogischen Lehrveranstaltungen, die obligatorisch für den Lehrerberuf sind, entweder innerhalb des Studiums oder anhand von privaten Kursen wahr, die jedoch nicht ausreichend und effektiv genug für den Lehrerberuf waren (Vgl. Türer 2007,S.4). Diese und andere Konflikte brachten das Hochschulgremium und Bildungsministerium in der Türkei zu einer Kooperation. Diesbezüglich wurde eine Curriculumrevision für die erziehungswissenschaftlichen Fakultäten erstellt, die im Studienjahr 1998/99 landesweit in der Türkei eingeführt worden ist. Diese Reform basiert auf einer Angleichung und Vereinheitlichung der Studiengänge zwischen den erziehungswissenschaftlichen Fakultäten, wobei intendiert wurde, nach Bedürfnissen sowohl im qualitativen als auch im quantitativen Sinne Lehrerinnen auszubilden (Vgl. Yücel 2000, S.88-90). Nachdem können nur diejenigen in der Türkei den Lehrerberuf ausüben, die die erziehungswissenschaftliche Fakultät absolvieren. Die Regelung der Curricula beruht auf einer berufsorientierten Konzeption, wobei die Praxisorientiertheit der Lehrveranstaltungen der einzelnen Studiengänge Vorrang hat. Bei allen Studiengängen der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten wurden die methodisch-didaktischen Lehrveranstaltungen qualitativ und quantitativ hervorgehoben. ²

Ingesamt 22 Studiengänge zu unterschiedlichen Lehrberufen haben in den erziehungswissenschaftlichen Fakultäten ihren Platz eingenommen. Diese sind wie folgend: Lehrerausbildung zur Mathematik, zu Türkisch, zu den Sozialwissenschaften, zu den Naturwissenschaften, zur Vorschule, zur Kunst, zur Musik, zum Sport, für Sehbehinderte, für Hörbehinderte, für geistig Behinderte, für geistig Hochbegabte, zum Computer und zur Lehrertechnologie, zur psychologischen Beratung, zur Theologie, zum Primarbereich, für Englisch, Deutsch Japanisch, Arabisch und Französisch. Heute gibt es in der Türkei 67 erziehungswissenschaftliche Fakultäten, die unterschiedliche Studiengänge, wie oben aufgeführt, beinhalten (Vgl. www.yok.gov.tr:2007).

---

² Für ein Einblick zur Konzeption des Curriculums der Deutschlehrerausbildung Vgl. Tapan 2000,S.43

Nach dieser Reform sind nun acht Jahre vorüber. Intensive und ergebnisorientierte wissenschaftliche Arbeiten und Diskussionspunkte zur Konzeption, zu den Lehrveranstaltungen, zu curricularen Rahmen und zu inhaltlicher Gestaltung wurden anhand von Konferenzen, Workshops, Symposien und ähnlichen interdisziplinären Aktivitäten zwischen Universitäten und anderen Behörden erarbeitet und kritisiert. Dementsprechend hat das Hochschulgremium diese Tendenzen erfasst und anhand einer Kooperation der Vertreter der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten das Curriculum der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten nicht grundlegend verändert, sondern je nach Bedarf und Blickwinkel die Curricula revidiert. Je nach Studiengang sind durchschnittlich die Lehrveranstaltungen wie folgt verteilt: 50 % sind Lehrveranstaltungen zum Wissensbereich und Fertigkeiten, 30 % sind Lehrveranstaltungen pädagogisch orientiert und 20 % sind Lehrveranstaltungen kulturorientiert.³

Eines der wichtigsten Probleme der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten in der Türkei ist die Situation der Lehrkräfte. Mit anderen Worten bedeutet das, dass kontrastiv zu anderen Fakultäten (wie z.B. die geisteswissenschaftliche, naturwissenschaftliche oder volkswirtschaftliche Fakultät), die erziehungswissenschaftliche Fakultät die geringste Anzahl von Lehrkräften hat (Vgl. www.osym.gov.tr/arastirma/yuksekokrist). Üstüner erwähnt in diesem Kontext, dass wegen des großen Bedarfs an Lehrern in der Türkei nicht der qualitative sondern der quantitative Aspekt bevorzugt wird (Vgl. Üstüner 2004, S.7). In der Türkei werden aus politischen und finanziellen Gründen, besonders in landesinneren Provinzen, immer mehr neue erziehungswissenschaftliche Fakultäten gegründet. Jedoch Mängel im akademischen Körper und die Infrastruktur sind große Probleme, die nicht überwunden werden können. Demir definiert diese Situation als „Qualitätsbetäubung der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten“ (Demir 2000, S.27). Ihre Untersuchung stützt sich auf das Resümee, dass aufgrund der

---

³ Für die inhaltliche Konzeption der einzelnen Studiengänge und deren Richtlinien Vgl. www.yok.gov.tr: 2007 .

Vermehrung der Studentenzahl in den erziehungswissenschaftlichen Fakultäten der Bestand an Lehrkräften nicht ausreichend ist. (Vgl. Demir 2000, S.29).

Ein anderes aktuelles Problem der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten sind die KPSS-Prüfungen. StudentInnen müssen nach der Absolvierung ihres Studiums die KPSS-Prüfung bestehen, um in einer Schule des Bildungsministeriums als Lehrer/in fungieren zu können. Für die StudentInnen ist diese Prüfung schwierig, da sie zu allgemein gehalten ist. Das heißt z.B: bei einem Absolventen der Englischlehrausbildung werden nicht englische Kenntnisse nachgeprüft, sondern Wissen im Bereich Mathematik, Naturwissenschaft, Türkisch, Pädagogik, Leistungsmessung usw. schriftlich abgefragt. Für private Schulen ist dieses Faktum nicht ausschlaggebend.

Im Folgenden werde ich mich auf die erziehungswissenschaftliche Fakultät der Universität Trakya beziehen, welche auch den Corpus meiner Arbeit bildet.

2.1. Erziehungswissenschaftliche Fakultät an der Universität Trakya

Die erziehungswissenschaftliche Fakultät an der Universität Trakya, Provinz Edirne, wurde im Jahr 1969 gegründet. Da diese Kleinstadt nicht weit entfernt von der Grosstadt Istanbul ist (220 Km.), ist Edirne für StudentInnen wegen ihrer Lage eine bevorzugende Provinz. Zurzeit befinden sich in der erziehungswissenschaftlichen Fakultäten 6 Abteilungen: die Abteilung für Computer und Lerntechnologie, die Abteilung zur Erziehungswissenschaft, die Abteilung für den Primarbereich, die Abteilung für Naturwissenschaften im Sekundarbereich, die Abteilung für Mathematik im Sekundarbereich und die Abteilung für Fremdsprachen. Bei diesen Abteilungen unterhält die erziehungswissenschaftliche Fakultät an der Universität Trakya 19 Studiengänge, von denen 11 Studiengänge nur StudentInnen für das Magisterprogramm ausbilden. 3 Studiengänge (Lehrerausbildung zu Sozialwissenschaften, zur Mathematik und zur Vorschule) existieren seit zwei Jahren. Die Studiengänge Lehrerausbildung zum Primarbereich, Deutschlehrrausbildung, Englischlehrrausbildung, Lehrerausbildung zu den Naturwissenschaften und Lehrerausbildung zur Kunst geben seit mehreren Jahren

Absolventen aus. Die in Kapitel 2 erwähnten Probleme betreffen gleichzeitig auch die erziehungswissenschaftliche Fakultät der Universität Trakya.

3. Forschungsfragestellung zur Untersuchung

Zielsetzung der vorliegenden Untersuchung ist es, ein Bedarfs- und Erwartungsprofil der StudentInnen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät an der Universität Trakya zu erstellen und dementsprechend die Unterschiede des Profils der StudentInnen zwischen den Studiengängen zu erarbeiten. Hinsichtlich dieser Forschung konzentriert sich dieser Beitrag vorrangig auf folgende Fragestellungen:

Welche Eigenschaften besitzen die StudentInnen? In welcher Hinsicht unterscheiden sich die StudentInnen zum Lern- und Lehrverfahren der verschiedenen Studiengänge? Was sind Ihre Erwartungen?

Wie bewerten StudentInnen das Curriculum Ihres Studiengangs?

Was erwarten StudentInnen von Ihren Lehrkräften und wie schätzen sie ihre Lehrkräfte ein?

4. Methode

4.1 Forschungsteilnehmer

An dieser Forschung haben insgesamt 212 StudentInnen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät an der Universität Trakya teilgenommen. Alle beteiligten StudentInnen sind im 8. Semester des 8-semesterigen Studiums und befinden sich in 5 verschiedenen Studiengängen.

Abbildung 1: Die Verteilungen der StudetnInnen nach den Studiengängen

Studiengang	Frequency	Percent
Naturwissenschaften	45	21,2
Deutschlehrer	25	11,8
Englischlehrer	47	22,2
Primarbereich	76	35,8
Kunst	19	9,0
Total	212	100,0

Wie auch aus Abbildung 1 zu entnehmen ist, sind 21.2 % der Forschungsteilnehmer StudentInnen aus den Naturwissenschaften, 11.8 % aus der Deutschlehrausbildung, 22.2 % aus der Englischlehrausbildung, 35.8% aus der Primarlehrausbildung und 9 % aus der Lehrerausbildung für Kunst.

4.2 Untersuchungsmateriale und Messinstrumente

Zur Datenerhebung wurden mehrere Items von einem bestehenden Fragebogen übernommen (Vgl. Serindağ/Aksöz/,Balcı 2006,S.14-28), andere neu geschrieben. Mit Hilfe einer Statistikerin im Bereich der Erziehungswissenschaften wurde im Anschluss daran, der Fragebogen öfters überarbeitet und neu erstellt. Die Fragebögen wurden in türkischer Sprache konstruiert.⁴ Die Anwendung der Fragebögen fand im Frühjahrsemester (März) 2006/2007 statt. Wie schon oben erwähnt, wurden die Fragebögen in 5 unterschiedlichen Studiengängen an 212 StudentInnen getestet. In allen 5 Studiengängen wurden die Umfragen zur Eruiierung von Strukturdaten und Einstellungen zum Lehr- und Lernprozess der erziehungswissenschaftliche Fakultät an der Universität Trakya eingesetzt. Die Befragungen anhand Fragebögen an StudentInnen fanden spontan in

⁴ Für die Einzelfragen und Items siehe Anhang

unterschiedlichen Lehrveranstaltungen statt. Dieser Prozess garantierte den Rücklauf der Umfragen, indem Studierenden in den letzten 20 Minuten in irgendeiner Lehrveranstaltung ihres Studiengangs die Umfragen ausfüllten und wieder zurückgaben. Das Ziel dieser Umfrage wurde den StudentInnen vor dem Prozessanfang erklärt. Der Fragebogen erfragt folgende Aspekte:

- Einleitung: Angaben zu Alter, Geschlecht, Ausbildung und fremdsprachlichen Kenntnisse
- Teil A: Entscheidungskriterien zum Studium
- Teil B: Bewertung des Curriculums
- Teil C und D: Einschätzungen der StudentInnen zur Lehrkräfte
- Teil E und F: Angaben zum Unterrichtsmaterial

Jeder Teilbereich (außer Angaben zur Personalitaet) basiert auf eine 5-stufige Likert-Skala. Diese hat folgende Wahlmöglichkeit: 5= starke Zustimmung...1= starke Ablehnung; 5= sehr wichtig... 1= sehr unwichtig; 5= immer...1= nie.

Die Umfragen wurden zuerst in SPSS 14.0 eingegeben und die Ergebnisse dementsprechend interpretiert. Für die Analyse der Befunde wurden T-Tests und ANOVA Berechnungen verwendet.

Die Strukturgültigkeit der Bewertungsskala zum Lehr- und Lernprozess bzw. Bildungswesen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät wurde mit einer Faktorenanalysetechnik untersucht. Für die Technik der Faktorenerstellung wurden prinzipielle Komponenten verwendet. Anhand dieser Technik wurde erforscht, ob die Skala eine oder mehrere Strukturen messen kann oder nicht. Für die Zuverlässigkeit der Forschung wurde aus methodischer Sicht die Formel Cronbach Alpha Koeffizient angewendet. Für die Differenzierung jedes Items wurde die Korrelation der gesamten Items berechnet.

5. Befunde und Ergebnisse

Der Alter der Teilnehmer schwankt zwischen 21-26 Jahren, wobei die Mehrzahl der Teilnehmer zwischen 21 und 23 Jahren alt ist. Wie auch von Abbildung 2 zu erkennen ist, sind 141 des weiblichen und 67 des männlichen

Geschlechts. Demnach ist die Zahl der weiblichen Teilnehmer fast doppel so groß wie die der männlichen. 14 Teilnehmer haben Geschlecht nicht angegeben (Siehe Abbildung 2).

Abbildung 2: Teilnehmer an der Umfrage je nach Geschlecht

Geschlecht	Frequency	Percent
weiblich	141	66,5
männlich	67	31,6
Total	208	98,1

Die Auswertung der Frage, wie viele Fremdsprachen die StudentInnen beherrschen, ergibt ein interessantes Bild (siehe Abbildung 3).

Abbildung 3: Zahl der Fremdsprachen der StudentInnen nach Studiengängen

Studiengang		Zahl der Fremdsprachen					Total
		,00	1,00	2,00	3,00	4,00	
Naturwissen.	Count	1	30	12	1	1	45
	%	2,2%	66,7%	26,7%	2,2%	2,2%	100,0%
Deutschleh.	Count	0	0	21	4	0	25
	%	,0%	,0%	84,0%	16,0%	,0%	100,0%
Englischleh.	Count	1	5	34	5	2	47
	%	2,1%	10,6%	72,3%	10,6%	4,3%	100,0%
Primarbereich	Count	7	49	16	1	3	76
	%	9,2%	64,5%	21,1%	1,3%	3,9%	100,0%

Kunst	Count	2	16	1	0	0	19
	%	10,5%	84,2%	5,3%	,0%	,0%	100,0%
Total	Count	11	100	84	11	6	212
	%	5,2%	47,2%	39,6%	5,2%	2,8%	100,0%

Wie aus Abbildung 3 hervorgeht, können die StudentInnen zur Lehrerausbildung der Naturwissenschaften mit 66 % eine Fremdsprache und 26.7 % eine 2. Fremdsprache. Die Deutschlehrerausbildung und die Englischlehrerausbildung weisen für die Beherrschung einer 2. Fremdsprache und diesbezüglich für die Beherrschung einer 3. Fremdsprache eine hohe Prozentzahl auf, was von einer Fremdsprachenlehrerausbildung zu erwarten ist. Dabei soll vermerkt werden, dass im generellem in der Türkei, außer an 2 von 14 Abteilungen für Deutschlehrerausbildung sich StudentInnen für die Deutschlehrerausbildung immatrikulieren, die bei der zentralen Aufnahmeprüfung nicht deutsche sondern Englischkenntnisse nachweisen (Vgl. ÖSYM Kılavuzu 2006). Dies beruht auf gesellschaftliche und politische Gründe in der Türkei, welche in diesem Beitrag nicht diskutiert werden sollen (Vgl. dazu: Çetintaş 2005, S. 307-314). Betonenswert ist jedoch, dass StudentInnen in die Deutschlehrerausbildung generell mit guten Englischkenntnissen einsteigen und Deutsch in der Deutschlehrerausbildung lernen. StudentInnen der Abteilung zur Lehrerausbildung im Primarbereich und Kunst können mehrheitlich eine Fremdsprache. Dieses Bild zeigt, dass - außer an den Abteilungen für Fremdsprachen- die StudentInnen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät im globalen Sinne nicht mehrsprachig sind.

Die Antworten auf die Frage: 'Welchen Studiengang bevorzugten Sie in erster Linie an der Universität' ergibt folgendes (Abbildung 4):

Abbildung4: Wunschstudiengänge der StudentInnen

Studiengang		Frequency	Percent
Naturwissenschaften	,00	39	90,7
	,00	4	9,3
	Total	43	100,0
Deutschlehrerausbildung	,00	23	95,8
	1,00	1	4,2
	Total	24	100,0
Englischlehrerausbildung	,00	2	4,4
	1,00	43	95,6
	Total	45	100
Primarbereich	,00	45	60,0
	1,00	30	40,0
	Total	75	100,0
Kunst	,00	1	5,3
	1,00	18	94,7
	Total	19	100,0
Total	,00	88	42,7
	1,00	118	57,3
	Total	206	100,0

Dieser Abbildung ist zu entnehmen, dass StudentInnen der Englischlehrerausbildung und Kunst mit mehr als 90 % den Studiengang gewählt haben, indem sie nun studieren. StudentInnen der Deutschlehrerausbildung haben zuerst die Englischlehrerausbildung bevorzugt, aber wegen den nicht erreichenden Punktzahlen für dieses Studium, immatrikulierten sie sich in die Deutschlehrerausbildung. StudentInnen des Studiengangs Lehrerausbildung für Naturwissenschaften hatten den Wunsch, im Studiengang Mathematiklehrerausbildung (42,2 %) oder in einer Ingenieurabteilung (17,8 %) zu studieren. Nur 9,3 % der StudentInnen der Naturwissenschaften hatten das Ziel in der Lehrerausbildung für Naturwissenschaften zu studieren. Mit anderen Worten bedeutet das, dass dieser Studiengang für StudentInnen der Naturwissenschaften kein Wunschstudiengang war. Die gleiche Situation entspricht gleichzeitig für die StudentInnen zur Lehrerausbildung für den Primarbereich. 40 % der StudentInnen hatten die Intention, in ihrem gegenwärtigem Studium zu studieren, wobei mit 13,3 % der Studiengang Jura und mit 12 % der Studiengang Türkischlehrerausbildung angegeben worden ist. Diese Resultate können aus den nachfolgenden Ergebnissen der Abbildung 5 und 6 entnommen werden, wobei ersichtlich wird, warum StudentInnen den gegenwärtigen Lehrerberuf ausgewählt haben

Relevant war von den StudentInnen zu erfahren, aus welchen Gründen sie in ihrem gegenwärtigen Studium eine Ausbildung führen. Die Auswertungen der Angaben waren interessant und diskussionswürdig. Zuerst soll ein allgemeiner Ausblick zu diesem Standpunkt erstellt werden (Abbildung 5).

Abbildung 5: Das arithmetische Mittel (Mean) zu den Faktoren bei der Auswahl des Lehrerberufs von StudentInnen

Items	N	Mean	Std. Deviation
A1. Interesse am Lehrerberuf	207	3,98	1,15
A2. Arbeitsplatzgarantie	208	3,91	,94
A3. Angenehme Arbeitsbedingungen	208	3,74	1,01
A4 Wille der Familie	206	3,40	1,31
A5. Eine Beschäftigung haben (an einer Universität studieren)	207	2,83	1,48
A6 Ein Universitätsdiplom bekommen	203	2,63	1,46

SudentInnen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät bevorzugen in erster Linie das Item A1: Interesse am Lehrerberuf ($X=3,98$). Die Reihenfolge der Gründe der Auswahl geht aus der Abfolge in Abbildung 7 hervor. Das Arbeitsgarantie und bequeme Arbeitsbedingungen gleichfalls einen hohen Stellenwert haben, ist interessant. Zu diesem Kontext soll erläutert werden, dass LehrerInnen des Bildungsministeriums in der Türkei, falls sie keinen Verwaltungsstatus haben, ungefähr 3 Monate Urlaub haben und nicht ganztätig arbeiten müssen. Das Item A2: Arbeitsgarantie ist zu hinterfragen, denn wie schon in Kapitel 2 erwähnt worden ist, müssen StudentInnen nach der Absolvierung des Studiums die KPSS-Prüfung bestehen, um in einer Schule des Bildungsministeriums als Lehrer/in fungieren zu können.

Nach Berechnung der ANOVA sind die Ergebnisse zwischen folgenden Studiengängen unterschiedlich:

Abbildung 6:

Studiengang		Mean	Std. Deviat io.	df	F	sig	Difference
Interesse zum	1 Naturwissenschaften	43	3,56	1,12	4;202	4,616	,001
	2 Deutschlehrerausbildung	23	3,96	1,30			
	3 Englischlehrerausbild.	47	4,36	0,82			
	4 Primarbereich	76	3,86	1,23			
	5 Kunst	18	4,61	0,98			
	Total	207	3,99	1,15			
Arbeitsgarantie	1 Naturwissenschaften	44	3,55	0,85	4;203	5,801	,000
	2 Deutschlehrerausbildung	24	3,67	0,76			
	3 Englischlehrerausbild.	47	4,26	0,57			
	4 Primarbereich	76	4,11	1,08			
	5 Kunst	17	3,47	1,12			
	Total	208	3,92	0,95			

Diese statistische Bewertung ergibt, dass es Differenzierungen bei dem Item: Interesse am Lehrerberuf je nach Studiengang Differenzierungen gibt. Insbesondere gibt es zwischen den StudentInnen der Studiengänge Lehrerausbildung zu Naturwissenschaften und Englisch und zwischen Naturwissenschaften und Kunst bei der Auswahl des Studiengangs, für Item A1: Interesse am Lehrerberuf. Gleichfalls sind zwischen den Studiengängen Naturwissenschaften und Englischlehrerausbildung, Naturwissenschaften und Primarbereich und zwischen Englischlehrerausbildung und Kunst Unterschiede bei Item A2: Arbeitsgarantie zu erkennen. Das bedeutet, dass das Interesse am Lehrerberuf bei den StudentInnen des Studiengangs Naturwissenschaften nicht gross ist. Dies macht auch deutlich, warum das Lehramtstudium für StudentInnen der Naturwissenschaften kein Wunschstudiengang ist (Siehe Abbildung 5). In diesem Kontext könnte der Motivationsfaktor für diese StudentInnen diskutiert werden. Auffallend ist gleichzeitig, dass für StudentInnen der Englischlehrerausbildung und des Primarbereichs die Bedeutung der Arbeitsplatzgarantie groß ist jedoch für die StudentInnen der Deutschlehrerausbildung und Kunst die Arbeitsgarantie für die Auswahl des Lehrerberufs einen niedrigen Stellenwert hat. Grund dafür ist primär die Zahl der Kontingentierungslisten des türkischen Bildungsministeriums zu den jeweiligen Studiengängen. Besonders für die Deutschlehrerausbildung und Kunstlehrerausbildung ist die Zahl der Kontingentierung sehr gering oder null.

Im Folgenden soll nun näher darauf eingegangen werden, aus welcher Sicht StudentInnen das Curriculum ihres Studiengangs bewerten. Als Items wurden angegeben: 1. Wissensorientiert, 2. Fertigkeitentwickelnd, 3. Basiert auf die Praxis, 4. Gewichtung sowohl theoretisch als auch praktisch, 5. Angebunden an Forschung, 6. Auswendigorientiert, 7. Berufsorientiert, 8. Gibt für den Lehrerberuf das erforderliche Wissen, die Fertigkeiten und die Handlungskompetenz und 9. Die Ausbildung verschafft für den Lehrerberuf zusammenhängende Fähigkeiten und Techniken.

Abbildung 7: Die ANOVA Ergebnisse zu Curriculumbewertungen der StudentInnen ihres gegenwärtigen Studium

Studiengang	N	Mean	Std. Deviation	df	F	Sig.	Difference
1 Naturwissenschaften	45	29,51	6,55				(1-2)
2 Deutschlehrerausbildung	25	33,80	3,57				(1-3)(1-4)
3 Englischlehrerausbildung	47	37,24	4,478	4; 207	31,508	,000	(2-4)
4 Primarbereich	76	26,04	5,80				(2-5) (3-4)
5 Kunst	19	28,53	7,38				(3-5)

Die Beurteilungen der StudentInnen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät zu ihren Curricula zeigen bedeutungsvolle Unterschiede zwischen den Studiengängen auf [$F(4,207)=31.508$; $p<.01$], welches diskussionswürdig ist. StudentInnen der Deutsch- und Englischlehrerausbildung schätzen im Vergleich zu StudentInnen der Naturwissenschaften, Primarbereich und Kunst das gegenwärtige Curriculum viel positiver ein. Von den Daten der Abbildung 7 trifft zu (Meanwerte), dass StudentInnen im Studiengang Naturwissenschaften, Primarbereich und Kunst einen negativen Einschätzung ihres Curriculums haben, wobei Teilnehmer erwähnen, dass die Dominanz des Curriculums auf dem auswendig lernen basiert und keinen erheblich großen Wert für den Lehrerberuf aus der Sicht der Fähigkeiten, Techniken, Wissen und Fertigkeiten legt. StudentInnen der Deutsch- und Englischlehrerausbildung benennen das gegenwärtige Curriculum primär fertigkeitentwickelnd.

Im C und D-Teil wurden Teilnehmer befragt, wie sie ihre Lehrkräfte bewerten und welche Eigenschaften für Lehrkräfte aus ihrer Sicht relevant sind. Sowohl für Einschätzungen als auch Erwartungen wurden folgende Items angegeben: Sprachbewusst, methodische Kenntnisse, hat Wissen über die Intention und inhaltliche Form der Lehrveranstaltung, besitzt ein angemessenes Kulturwissen, hat Wille zum Lehren, fördert Interesse und Motivation, ist bei der Leistungsmessung objektiv, besitzt Kenntnisse zur Bewertung des Unterrichts

Abbildung 8 skizziert die T-Test Ergebnisse zu der Fragestellung ‚Einschätzungen und Erwartungen der StudentInnen von Lehrkräften‘:

Abbildung 8 T-Test Ergebnisse zu den Fähigkeiten der Lehrkräfte

	N	Mean	Std. Deviation	t	df	Sig. (2-tailed)
C- Einschätzungen zu Lehrkräften	212	26,91	6,26	22,367	211	,000
D- Erwartungen von Lehrkräften	212	37,41	3,25			

Zwischen den Bewertungen und Erwartungen zum Punkt ‚Einschätzungen und Erwartungen der StudentInnen von Lehrkräften‘ ergibt sich für StudentInnen der erziehungswissenschaftlichen Fakultät der Universität Trakya ein bedeutender Unterschied [$t(211)=22.367$; $p<.01$]. Plausibel ist anhand dieser Abbildung, dass die Erwartungen der StudentInnen an die Fähigkeiten der Lehrkräfte viel größer sind als die Einschätzungen der Lehrkräfte von StudentInnen.

Abbildung 9 zeigt auf, wie diese Bewertungen von StudentInnen nach Studiengängen aussehen.

Abbildung 9: ANOVA Ergebnisse zu den Beurteilungen der StudentInnen für die Einschätzungen der Fähigkeiten der Lehrkräfte nach den Studiengängen

Studiengang	Mean	ttd. Deviation	df	F	Sig.	Difference
1 Naturwissenschaften	45 27,49	5,62				
2 Deutschlehrerausbildung	25 31,44	4,61				(1-2) (1-3)(1-4) (1-5) (2-4)
3 Englischlehrerausbildung	47 31,66	4,54	4; 207	29,50	,000	(2-5) (3-4) (3-5)
4 Primarbereich	76 23,38	4,83				
5 Kunst	19 21,95	6,11				

Die Unterschiede zwischen den Studiengängen zu diesem Thema sind statistisch signifikant [$F(4,207)=29.501$; $p<.01$]. StudentInnen der Deutsch- und Englischlehrerausbildung schätzen die Fähigkeiten der Lehrkräfte im Vergleich zu StudentInnen der Naturwissenschaften, Primarbereich und Kunst viel positiver ein. Ersichtlich ist gleichfalls, dass besonders StudentInnen der Kunstlehrerausbildung bei der Einschätzung ihrer Lehrkräfte eine geringe Bedeutung beimessen.

Abbildung 10: ANOVA Ergebnisse zu den Beurteilungen der StudentInnen zu ‚Erwartungen an Lehrkräfte‘ nach den Studiengängen

Studiengang	N	Mean	Std. Deviation	df	F	Sig.	Differen- ce
1Naturwissenschaften	45	36,93	3,367				
2Deutschlehrerausbildung	25	37,20	2,43				
3Englischlehrerausbild.	47	37,85	2,79	4; 207	,503	,733	-
4 Primarbereich	76	37,42	2,97				
5 Kunst	19	37,63	5,46				

Aus der Abbildung 10 geht hervor, dass zwischen den Studiengängen zu ‚Erwartungen an Lehrkräfte‘ keine signifikante Differenzen bestehen [F(4,207)=.503; p>.05]. Das bestätigt, dass für alle StudentInnen der 5 Studiengänge, die Erwartungen an den Lehrkräften erheblich sind. Mit anderen Worten heißt dass: Lehrkräfte sollten sprachbewusst sein, gute methodische Kenntnisse haben, angemessenes Kulturwissen besitzen, Interesse und Motivation fördern, objektiv bei der Leistungsmessung sein usw. All die aufgezählten Faktoren sind für StudentInnen aller Studiengängen sehr wichtig.

In den E und F-Teile des Fragebogens wurden die Teilnehmer auf die verwendeten Unterrichtsmaterialien bzw. Unterrichtsmittel aufmerksam gemacht. Das Ziel war es, hiermit einen Einblick zu ermöglichen, welche Unterrichtsmaterialien verwendet werden und wie oft sie gebraucht werden. Neben diesem

Informationswissen wurden gleichzeitig Teilnehmer befragt, inwieweit die Unterrichtsmittel wichtig für einen effektiven Unterrichtsverlauf sind.

Abbildung 11: T-Test Ergebnisse für die Verwendung der Unterrichtsmaterialien und Erwartungen der StudentInnen an Unterrichtsmaterialien

		N	Mean	Std. Deviation	t	df	Sig. (2-tailed)
E-Verwendung der Unterrichtsmaterialien		207	26,83	4,83			
F- Erwartungen für Unterrichtsmaterialien		207	34,29	5,08	16,159	206	,000

Anhand dieses T-Tests wurde ersichtlich, dass die StudentInnen zwischen Einschätzung und Erwartungen bei den Unterrichtsmaterialien einen unterschiedlichen und weit differenzierten Blickwinkel haben [$t(206)=16.159$; $p<.01$]. Denn die Erwartungen der StudentInnen hinsichtlich der Unterrichtsmittel, die effektiv im Unterricht verwendet werden sollen, sind gemessen am gegenwärtigen Angebot prinzipiell viel höher.

Wie auch in Anhang 1 erkennbar ist, wurden als Items für Unterrichtsmaterialien die folgenden angegeben: Grundlegendes Lehrwerk, mehrere Bücher, Handouts als Fotokopien, das gesagte Nachschreiben lassen, Tageslichtprojektor, Diemaschine, Fernseher, VCD/DVD/Video, Internet und andere.

Abbildung 12 und 13 ermöglichen einen Vergleich zwischen den StudentInnen der einzelnen Studiengängen zum Themenbereich ‚Unterrichtsmaterialien‘:

Abbildung 12: ANOVA Ergebnisse anhand der Beurteilungen der StudentInnen zu ‚der Verwendung der Unterrichtsmaterialen im Unterricht‘ nach den Studiengängen

Studiengang	Mean	Std. Deviation	df	F	Sig.	Difference
1Naturwissenschaften	44	27,59	4,15			
2Deutschlehrerausbildung	25	27,76	4,16			(1-3)(1-4) (1-5) (2-3) (2-4)
3Englischlehrerausbild.	45	30,64	4,36	4; 203	20,024	,000 (2-5) (3-4) (3-5)
4 Primarbereich	76	24,80	3,94			
5 Kunst	18	22,39	4,27			

Der Blickwinkel der StudentInnen auf die Verwendung der Unterrichtsmittel ist je nach Studiengang unterschiedlich. Die Unterschiede zwischen den Studiengängen sind sehr bedeutend [$F(4,2073=20.024; p<.01)$]. Die Einschätzungen zur Verwendung der Unterrichtsmaterialen der StudentInnen der Studiengänge Lehrerausbildung für Naturwissenschaften, Englisch und Deutsch sind positiver als diejenigen der StudentInnen des Primarbereichs. Auch im Hinblick auf ihre Erwartungen, zeigen die StudentInnen ein unterschiedliches Profil auf, welche in Abbildung 13 ersichtlich ist.

Abbildung 13: ANOVA Ergebnisse anhand der Beurteilungen der StudentInnen zu den ‚Erwartungen an die Unterrichtsmaterialien für einen ergiebigen Unterricht‘ nach den Studiengängen

Studiengang	Mean	Std. Deviation	df	Sig.	Difference
1 Naturwissenschaften	44	34,68	5,18		
2 Deutschlehrausbildung	25	33,52	4,42		
3 Englischlehrausbild.	44	34,06	4,69		
4 Primarbereich	76	34,25	5,46		
5 Kunst	18	35,11	5,26		
			4; 202	344	-
				,848	

Obwohl die Einschätzungen der StudentInnen der Verwendung der Unterrichtsmittel zwischen den Studiengängen sehr unterschiedlich waren, sind die Erwartungen allgemein ziemlich hoch. Differenze zwischen den Studiengängen sind nicht erkennbar [$F(4,202)=.344$; $p>.05$]. Erstaunlich ist gleichzeitig, dass die Einschätzung der StudentInnen für die Lehrerausbildung für Kunst zum Ist-Stand der Verwendung der Unterrichtsmittel relativ gering ist, jedoch die Erwartungen sehr hoch sind. Dieses Dilemma lässt sich auch bei den StudentInnen für die Lehrerausbildung zum Primarbereich erkennen.

6. Ausblick und Diskussion

Aus diesem Beitrag wurde ersichtlich, dass die Erziehung bzw. Ausbildung der LehrerInnen in der Türkei unterschiedliche Entwicklungen durchlaufen haben und vielseitige Erfahrungen und Experimente gemacht wurden. In diesem Kontext ist hinterzufragen, wie weit StudentInnen mit dem Erziehungssystem für LehrerInnen zufrieden sind? In Hinblick darauf wurde eine umfassende Umfrage bei 212 StudentInnen des letzten Semesters der erziehungswissenschaftlichen Fakultät der Universität Trakya durchgeführt. StudentInnen des letzten Semesters wurden bevorzugt, weil diese Adressatengruppe die meisten Erfahrungen mit dem Curriculum und Bildungswesen haben.

Folgende Evaluationen lassen sich aus der Befragung erschließen:

Anhand T-Tests Bewertungen wurden ersichtlich, dass für StudentInnen zwischen der Einschätzung des Ist-Stands und den Erwartungen an ‚Lehrkräfte‘ und ‚Unterrichtsmittel‘ erheblich große Unterschiede bestehen, wobei die Erwartungen viel höher als die Einschätzungen des realen Zustands sind. Nicht für alle StudentInnen sind ihre Studiengänge ihr Wunschberuf. Insbesondere für StudentInnen der Naturwissenschaften und Primarbereichs sind Wunschstudiengänge unterschiedlich. Der Faktor ‚Arbeitsgarantie‘ ist in diesen Kontext nicht zu unterschätzen. Dieses Wunsch- und Wirklichkeitsprofil reflektiert, dass die StudentInnen auf eine Diskrepanz hinwiesen, höhere Erwartungen haben und diese kritisch-analytisch bewerten.

Nach diesen Entschlüssen wurde ein Evaluationsverfahren versucht zu engagieren. Ziel war hiermit Diskussionen und Entscheidungsprozesse innerhalb der Abteilungen der Fakultät fortzuführen. Wie es auch Barz definiert:“ Evaluationen, deren Ziel in der kritischen Überprüfung hochschul- bzw. fachbereichspezifischer Leistungs- und Erfolgspotentiale liegt und in einem umfassenden Prozess der strategischen Planung sowie der Qualitätsentwicklung eingebettet sind, können wichtige Impulse zur Umsetzung eines derartigen integrativen Qualitätsmanagementkonzepts leisten.“ (Barz 1998, S.8).

Mit Lehrkräften und einigen Abteilungsleiter zusammen wurde versucht eine Transparenz des Studentenprofils aus der Sicht der Erwartungen und Einschätzungen zu erstellen. Es war schwierig die verschiedenen Aspekte von Lehre, Studium und Erwartungen und dessen Qualität auf einem Nenner zu bringen, welches auch nicht realisierbar ist. Denn Daten wurden differenziert und subjektiv eingeschätzt, wobei unterschiedliche Interpretationen hervorkamen. Positiv war hingegen bei diesem Verfahren, dass die Aussagen und empirischen Erhebungen der StudentInnen von Lehrkräften teils angehört wurden sind. Dies brachte mit sich, dass manche Lehrkräfte eine Selbstkritik erstellten, wobei Alternativen bzw. Lösungswege diskutiert wurden, wie Schwächen bzw. das nicht Gewünschte beseitigt werden könnte. Die Probleme sind teils bekannt. Die Lösungsstrategien zu diesen Problemen sind neben anderen Tendenzen auch leider mit hohen Kosten verbunden, welche auch Verbesserungen bzw. Veränderungen im System beanspruchen. Wie weit dieses Wunschleitbild verwirklicht wird, ist eine offene Frage.

Die vorliegende Untersuchung und dessen Ergebnisse ergaben, dass die Einschätzungen der StudentInnen je nach Studiengang für unterschiedliche Aspekte Differenzierungen aufweisen. Aus den ANOVA Bewertungen wurden ersichtlich, dass die StudentInnen der Deutsch- und Englischlehrrausbildung das Curriculum und die Lehrkräften viel positiver einschätzen als die Studentinnen des Studiengangs Lehrerausbildung für Naturwissenschaften, Primarbereich und Kunst. Bei dem Aspekt ‚Erwartungen an Lehrkräfte‘ ist es interessant zu erfahren, dass alle StudentInnen für ihre Lehrkräfte hohe Erwartungen haben. Diese Situation kann vielseitig interpretiert und diskutiert werden. Jedoch steht fest, dass generell in der Türkei an erziehungswissenschaftlichen Fakultäten insbesondere die Deutsch- und Englischlehrrausbildung aus der Perspektive ‚Lehrkraft-Student‘ und ‚Kommunikation‘ einen besonderen Status hat. Mit anderen Worten heißt das, dass StudentInnen der fremdsprachlichen Abteilungen zu ihren Lehrkräften gute Beziehungen haben, wobei das Kooperationsverhalten positiv ist und Lehrkräfte auch außerhalb der Vorlesungen für Lernbereitschaft offen sind. Dieses Resümee ergab sich auch bei -face to face- Besprechungen mit StudentInnen, wobei deutlich wurde, dass die Interaktion zwischen Lehrkräften und StudentInnen relevant ist und

Wahrnehmungen der Lehrkräfte aus Sicht der StudentInnen, die Motivation und den Lernerfolg erheblich steigert. Aus der Sicht der Lehrkräfte ist zu erwähnen, dass Lehrkräfte der Deutsch- und Englischlehrausbildung mit der Terminologie der ‚Interkulturalität‘ mehr vertraut sind als die Lehrkräfte der Lehrerausbildung zur Kunst, Primarbereich und Naturwissenschaften. Der Grund dafür ist, dass Lehrkräfte der Deutsch- und Englischlehrausbildung mehr Kontakte mit dem Ausland haben, mit der anderen Kultur und Sprache stärker konfrontiert sind und infolgedessen die Palette der Methodik breit ist.

Eine relevante Schlussfolgerung dieser Studie ist, dass bei der Lehrerausbildung die Differenzierungen vorgenommen werden müssen. Das heißt, dass die innere Ausdifferenzierung zwischen den Studiengängen und ebenso zwischen den StudentInnen zu beachten ist. Man kann nicht für alle Studiengänge der erziehungswissenschaftlichen Fakultät die gleichen Aussagen machen, da das Profil, der Bedarf, die Erwartungen und die Arbeitschancen je nach Gebiet unterschiedlich sind.

Literaturverzeichnis:

Barz, Andreas (1998): Evaluationen im deutschen Hochschulsystem, www.degeval.de/koeln1998/barz.htm, S. 1-10

Cerit, Yusuf (2006): “Eğitim Fakültesi Öğrencilerin Üniversitenin Örgütsel İmaj Düzeyine İlişkin Algılar/ Organizational Image Perceptions of the University Undergraduate Students of School of Education.” In: Eğitim Yönetimi/Educational Administration- Theory and Practice 47, S.343-365

Çetintaş, Bengül (2005): „Zukunftsperspektive von Deutsch als Fremdsprache in der Türkei“. In: Info DaF 32,4, S. 307-314

Demir, Kamile. (2000): „Eğitim Fakültelerinde Nitelik Bunalımı“. In: Eğitim Araştırmaları Dergisi 1, Ankara, S.27-30

ÖSYM Kılavuzu (2006): Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu (Übersicht über Studiengänge und Kontingente der Hochschulen). Hrsg. ÖSYM: Zentrale für Studentenauswahl und Studienplatzzuweisung

Serindag, Ergün / Aksöz, Ali / Balci, Tahir(2006): „1998-1999 Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Öğrencilerinin Ve Öğretim Elemanlarının Öğrenim- Öğretim Süreçlerine Ve Değerlendirmeye Yönelik Görüşleri“. In. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 31, S.14-28.

Tapan, Nilüfer (2000):“Entwicklungen und Perspektiven der Deutschlehrausbildung in der Türkei“. In. Berufsbezogene Deutschlehrausbildung (Hrg.) Tapan, :Nilüfer/ Polat, Tülin/ Schmidt, Hans-Werner S. 37-44

Türer, Ali (2007). „Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme ve Sorunlar“ In: <http://public.cumhuriyet.edu.tr/~aturer/ogretmenyetistirme.html>, S.1-9

Üstüner, Mehmet (2004). „Geçmişten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Öğretmen Yetiştirme Ve Günümüz Sorunları“ In: Eğitim Fakültesi Dergisi 7 (<http://web.inonu.edu.tr/~efdergi/Ustuner.htm>), S.1-14

Yücel,Mukadder.(2000). „Curriculare Planung und Curriculumrevision im Hinblick auf die neuesten Entwicklungen der Deutschlehrrerausbildung in der Türkei. Woher?- Wohin?“. Unveröffentlichte Dissertationsarbeit, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili Eğitimi bilim Dalı, İstanbul, S.1-226

www.yok.gov.tr:2007

www.osym.gov.tr/arastirma/yuksekogrist/index

http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/akr2/bol1/bolum1_1.html

Anhang 1: Umfragebogen (originelle Sprache = Türkisch)

Fragen zur Person:

1. Name des Studiengangs 2. Klasse. 3. Geschlecht: 4. Alter, Geburtsort:

5. Fremdsprachliche Kenntnisse:

- Englisch   ( ) Sehr gut   ( ) gut   ( ) mittelmäßig   ( ) wenig
 Deutsch   ( ) Sehr gut   ( ) gut   ( ) mittelmäßig   ( ) wenig
 Französisch   ( ) Sehr gut   ( ) gut   ( ) mittelmäßig   ( ) wenig
 Bulgarisch   ( ) Sehr gut   ( ) gut   ( ) mittelmäßig   ( ) wenig
 Andere Sprachen   ( ) Sehr gut   ( ) gut   ( ) mittelmäßig   ( ) wenig

6. Welchen Studiengang bevorzugten Sie in erster Reihe an der Universitätsaufnahmeprüfung?.....

A. Entscheidungskriterien zum Studium: Unten sind Gründe für die Auswahl ihres Studiengang angegeben. Welche Gründe waren wie weit wichtig bei der Auswahl ihres Lehrerberufs?

5= sehr wichtig   4= wichtig   3= mittelmäßig wichtig   2= wenig wichtig
 1= unwichtig

	5	4	3	2	1
A1. Interesse am Lehrerberuf					
A2. Arbeitsplatzgarantie					
A3 Angenehme Arbeitsbedingungen					

A4 Wille der Familie					
A5. Eine Beschäftigung haben (an einer Universität studieren)					
A6 Ein Universitätsdiplom bekommen					
A1. Interesse am Lehrerberuf					

B: Zufriedenheit zum Curriculum: Bewerten Sie ihre Ausbildung anhand den nachgegeben Kriterien.

5= starke Zustimmung 4= Zustimmung 3= unentschieden 2= Ablehnung
 1= starke Ablehnung

	5	4	3	2	1
B1 wissensorientiert					
B2 Entwickelt die Fertigkeiten					
B3 praxisorientiert					
B4 Sowohl wissensorientiert als auch praxisorientiert					
B5 angebunden an Forschung					
B6 auswendigorientiert					

B7 berufsorientiert					
B8 Gibt für den Lehrerberuf das erforderliche Wissen, Fertigkeiten und die Handlungskompetenz					
B9 Die Ausbildung verschafft für den Lehrerberuf zusammenhängende Fähigkeiten und Techniken					

C: Wie schätzen Sie ihre Lehrkräfte ihres Studiengangs ein?

5= starke Zustimmung 4= Zustimmung 3= unentschieden 2= Ablehnung
 1= starke Ablehnung

	5	4	3	2	1
C1 Sprachbewusst					
C2 Hat gute methodische Kenntnisse					
C3 Besitzt ein angemessenes Kulturwissen					
C4 Hat Wissen über die Intention und inhaltliche Form der Lehrveranstaltung					
C5 Hat Wille zum Lehren					
C6 Fördert Interesse und					

Motivation					
C7 Ist bei der Leistungsmessung objektiv					
C8 Besitzt Kenntnisse zur Bewertung des Unterrichts					

D: Nachgebend sind Eigenschaften für Lehrkräfte angegeben. Kreuzen Sie an, wie weit wichtig diese für sie wichtig sind.

5= sehr wichtig 4= wichtig 3= mittelmäßig wichtig 2= wenig wichtig
 1= unwichtig

	5	4	3	2	1
D1 Sollte sprachbewusst sein					
D2 Sollte gute methodische Kenntnisse haben					
D3 Sollte angemessenes Kulturwissen besitzen					
D4 Sollte Wissen über die Intention und inhaltliche Form der Lehrveranstaltung haben					
D5 Sollte Wille zum Lehren					
D6 Sollte Interesse und Motivation fördern					
D7 Sollte bei der Leistungsmessung objektiv sein					

D8 Sollte Kenntnisse zur Bewertung des Unterrichts besitzen					
--	--	--	--	--	--

E: Nachgebend sind Unterrichtsmaterialien für einen ergiebigen Unterricht angegeben. Wie oft werden diese Unterrichtsmaterialien bei ihren Lehrveranstaltungen verwendet?

5= immer 4= öfters 3= manchmal 2= wenig 1= nie

	5	4	3	2	1
E1 Grundlegendes Lehrwerk					
E2 Mehrere Bücher					
E3 Fotokopien/Handouts					
E4 Das gesagte Nachschreiben lassen/Notizen halten					
E5 Tageslichtprojektor					
E6 Diemaschine					
E7 Fernseher					
E8 Video/VCD/DVD					
E9 Internet					
E10 Andere (Bitte angeben)					

F: Nachgebend sind Unterrichtsmaterialien für einen ergiebigen Unterricht angegeben. Wie wichtig ist ihrer Meinung nach die Verwendung der Unterrichtsmaterialien bei ihrer Ausbildung?

5= sehr wichtig 4= wichtig 3= mittelmäßig wichtig 2= wenig wichtig
 1= unwichtig

	5	4	3	2	1
F1 Grundlegendes Lehrwerk					
F2 Mehrere Bücher					
F3 Fotokopien/Handouts					
F4 Das gesagte Nachschreiben lassen/Notizen halten					
F5 Tageslichtprojektor					
F6 Diemaschine					
F7 Fernseher					
F8 Video/VCD/DVD					
F9 Internet					
F10 Andere (Bitte angeben)					

Editör: Levent Doğan; Levent Doğan, Oğuzhan Durmuş, Bülent Hünerli, Özlem Şuataman, Ahmediyye Efendiyev, Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı, Kriter Yayınları, İstanbul 2007, 743 s.

Sevgi ÖZTÜRK*

Kriter Yayınları arasından, Yrd. Doç. Dr. Levent Doğan'ın editörlüğünde okuyucuya sunulan bu eser, Azeri Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi olmak üzere sekiz Türk lehçesini, sekiz bölümde inceleyen, gramer incelemesi, orijinal metinlerden örnekler, bu metinlerin yazı çevirimini ve seçilmiş olanlarının Türkiye Türkçesine aktarımını kapsayan bir çalışmadır. Eser hazırlanırken her lehçenin incelenmesinde aynı sistemin uygulandığı Ön sözde belirtilmiştir. Kısaltmalar bölümünden sonra kitaba konu olan Türk Lehçeleri tek tek elene alınarak incelenmiştir.

Azerbaycan Türkçesini konu edinen I. Bölüm, Levent Doğan, Ahmediyye Efendiyev ve Oğuzhan Durmuş tarafından hazırlanmıştır. Bu bölümün tamamı 91 sayfadır.

Azerbaycan Türkçesi, Türk dilinin kavim adlarına göre Oğuz grubuna, yön olarak da Güney-Batı, Batı grubuna giren Türk lehçesidir cümlesiyle başlayan bu bölümde lehçenin yaklaşık 35 milyon Azeri Türkü tarafından kullanıldığı belirtilmiştir ve günümüz Azeri Türkçesinin ağızları:1. Doğu Grubu ağızları, 2. Batı Grubu ağızları, 3. Kuzey Grubu ağızları, 4. Güney Grubu ağızları olarak dörde ayrılmıştır.

---

* Arş. Gör., Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne.

Söz varlığı bölümünde, diğer Türk lehçelerine oranla Farsçadan en çok etkilenen Türk lehçesinin Azeri Türkçesi olduğu fakat alınan bu kelimelerin Azeri Türkçesinin ses sistemine uydurularak kullanıldığı vurgulanmıştır.

Alfabe başlığı altında Azeri Türklerinin sırasıyla Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullandıkları ancak günümüzde Azerbaycan Cumhuriyetinde Latin alfabesi kullanılırken, İran'daki Azerbaycan Türklerinin Arap alfabesini kullandıkları belirtilmiştir. Daha sonra bu alfabeler tablo halinde verilmiştir.

Ünlüler konusunda, Azeri Türkçesinin dokuz ünlü sesi (a, e, (ə), é, ı, i, o, ö, u, ü) sıralanmış ve bundan sonra (é (ə) sesine değinilerek, büyük ünlü uyumu ve küçük ünlü uyumu ele alınmıştır. Büyük ünlü uyumu Azeri Türkçesinde tam olarak görülmektedir. Daha sonra ünlü değışmeleri sıralanmış ve örneklerle açıklanmıştır.

Ünsüzler bölümünde Azeri Türkçesindeki yirmi üç ünsüz harf (b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, ğ, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z) sıralanmıştır. Ünsüzlerin kullanımında Türkiye Türkçesinden en büyük farklılığın kelime sonunda "b, c, d, g" yumuşak ünsüzlerinin kullanılabilmesi olduğu dile getirilmiş ve şu örnekler verilmiştir.

Ünsüz türemesi, ünsüz düşmesi ve ünsüz değışmeleri, yer değıştirme, hece yutumu hadiseleri örnekleriyle verilerek ses bilgisiyle ilgili bölüm tamamlanmıştır.

II. Bölümde Azeri Türkçesinin Şekil Bilgisi incelenmiştir. Bu bölümde yapısına göre isimler; kök isimler ve türemiş isimler olarak ikiye ayrılmış ve daha sonra isimden isim yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri örnekleriyle sıralanmıştır. Birleşik isimler dört grup altında incelenmiş ve örneklendirilmiştir. İsim hâl ekleri, çokluk eki, soru eki ve iyelik ekleri de örnekleriyle verilmiştir. İyelik ekleriyle ilgili bir tablo da mevcuttur. Zamirler bahsinde, zamirler, şahıs zamirleri , dönüşlülük zamirleri ve işaret zamirleri, belirsizlik zamirleri ve soru zamirleri olarak beşe ayrılmıştır. Şahıs zamirlerinin , dönüşlülük zamirlerinin ve işaret zamirlerinin hâl ekleriyle kullanımları tablolar halinde verilmiş ve örneklendirilmiştir.

Sıfatlar, niteleme sıfatları, -sıfatlarda pekiştirme, sıfatlarda derecelendirme-, belirtme sıfatları, -işaret sıfatları, belirsizlik sıfatları-, sayı sıfatları, -asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları-, soru sıfatları başlıkları ve alt başlıkları halinde incelenerek örnekler verilmiştir.

Zarflar, hâl zarfları, zaman zarfları, yer ve yön zarfları, miktar zarfları, soru zarfları olarak beşe ayrılmış ve tanımlanarak konu ile ilgili örnekler sıralanmıştır.

Fiil bölümünde, yapısına göre fiiller; kök fiiller ve türemiş fiiller olarak ikiye ayrılarak, isimden fiil yapan ekler ve fiilden fiil yapan ekler verilmiş ve örneklendirilmiştir.

Konunun devamında birleşik fiil, süreklilik fiili, yeterlilik fiili, deyimleşmiş birleşik fiiller hakkında bilgi verilerek ilgili örnekler sıralanmıştır.

Fiilimsiler konusunda, isim fiiller, zarf fiiller ve sıfat fiiller sıralanarak örnekler verilmiştir.

Fiil çekim ekleri açıklanırken öncelikle şahıs ekleri verilmiş ve daha sonra fiil kipleri; gelecek zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, anlatılan geçmiş zaman şeklinde verilmiş ve örneklendirilmiştir.

Dilek kipleri; gereklilik kipi, şart kipi, emir kipi, istek kipi olarak verilmiş ve şahıslara göre çekimleri yapılarak örneklendirilmiştir.

Konunun devamında, ek fiilin, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, anlatılan geçmiş zaman ve şart kipine göre çekimi yapılmış ve örnekler verilmiştir. Fiillerin birleşik çekimleri de hikâye ve rivayet birleşik çekimlerine göre yapılmış ve örneklendirilmiştir.

Edatlar, bağlaçlar, ünlemler konusunda verilen bilgiler ve örneklendirmelerle Azerbaycan Türkçesinin gramer incelemesi bölümü tamamlanmıştır.

Azerbaycan Türkçesi metin örnekleri bölümünde, hem Latin, hem Arap, hem de Kiril harfli çok sayıda şiir ve düzyazı örneği mevcuttur.

İkinci Bölüm Gagavuz Türkçesi başlığını taşımaktadır ve Levent Doğan tarafından hazırlanmıştır. Bu bölüm toplam 69 sayfadır.

Bölümün başında Gagavuz Türkçesinin, Türk lehçelerinin tasnifinde coğrafi olarak Batı, Güney-Batı, tarihî Türk kavimlerine göre ise Oğuz grubuna ait bir Türk lehçesi olduğu belirtilmiştir.

Ortodoks Hristiyanlığı benimsemiş bir Türk topluluğu olan Gagavuzların esas olarak Moldova’da, Gagavuz Yeri’nde (200 bin kişi) yaşadıkları, bu bölgenin dışında Ukrayna, Rusya-Kafkasya, Kazakistan, Bulgaristan, Romanya’da yaşayan Gagavuzlarla birlikte Gagavuz Türklerinin sayısının 250 bine yaklaştığı kitapta verilen bilgiler arasındadır.

Gagavuz Türkçesinin ağızları; Merkez ağızı ve Güney ağızı olarak iki gruba ayrılmıştır. Gagavuz Türklerinin 1996 yılına kadar kullandıkları kiril ve 1996 yılında kabul ettikleri ve halen kullandıkları Türk Dünyası için hazırlanmış olan Latin esaslı ortak alfabeyi kullanmakta oldukları belirtilmiş ve bu alfabeler tablolar halinde verilmiştir.

Ses hadiseleri bölümünde, Eski Türkçe döneminde ilk hecede bulunan aslı uzun ünlülerin korunduğu örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca Gagavuz Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biri olan, Türkiye Türkçesindeki “g, ğ, h, k, y, v” ünsüzlerinin bu sahada çeşitli ses hadiseleri neticesinde düşmesi sonucu dolaylı uzun ünlüler meydana geldiği belirtilerek, örnekler sıralanmıştır.

Türkiye Türkçesinde kullanıldığı kelimeye göre ünlü uyumuna dâhil olan da “da, de” bağlacının Gagavuz Türkçesinde genellikle kalın ünlülü şekliyle kullanıldığı belirtilerek, ünlü uyumlarını bozan diğer eklerden de kısaca bahsedilmiş ve örnekler verilmiştir.

İsimden isim yapım ekleri içinde verilen +(y)ka ekinin, dişi cinsle ilgili meslek, milliyet, doğum ve yetişkinlik gibi nitelikleri bildiren isimler yapan ve Türk lehçeleri içinde Gagavuz Türkçesine (ve Karay Türkçesine) has slav dillerinden – muhtemelen Bulgarcadan- alınmış bir ek olduğu bilgisi verilmiş ve örnekler sıralanmıştır.

Hâl ve zaman ekleri de ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve örnekler verilmiştir.

Bu bölüm hem Latin asıllı alfabe ile hem de Kiril alfabesiyle verilen bolca metin örneğiyle tamamlanmıştır.

Levent Doğan ve Özlem Şuataman tarafından hazırlanan III. Bölüm Kazak Türkçesinin incelendiği bölümdür. Bu bölüm toplam 90 sayfadır.

Bu bölümde, Kazak Türkçesinin, Türk lehçelerinin coğrafi tasnifinde kuzey-doğu grubunda, kavim adlarına göre ise Kıpçak grubunda yer aldığı belirtilmiş, Kazak Türklerinin %80'inin Kazakistan'da olmak üzere Özbekistan, Rusya, Türmenistan, Kırgızistan, Moğolistan ve Çin'de yaşadıkları bilgisi verilmiştir. Ayrıca Kazak Türkçesini konuşanların sayısının yaklaşık olarak 10 milyonu bulduğu verilen bilgiler arasındadır.

Kitapta, Kazak Türkçesinin ağızları: 1. Kuzeybatı ağızı, 2. Güney ağızı, 3. Batı ağızı olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Devamında, günümüzde Kazakistan'da yaşayan Kazak Türklerinin Kiril alfabesini kullandıkları, Çin'de yaşayan Kazak Türklerinin ise Arap alfabesini kullandıkları belirtilmiş ve bu alfabeler tablolar halinde verilmiştir.

Ses hadiseleri bahsinde, söz başındaki “y” ünsüzünün Kazak Türkçesinde “j” ile telaffuzunun bu lehçenin karakteristik bir özelliği olduğuna değinilmiş ve örnekler verilmiştir.

Kazak Türkçesinin kendine has özelliklerinden biri olan Eski Türkçedeki Bütün “ç”lerin sızıcılaşarak Kazak Türkçesinde “ş”ye dönüştüğü belirtilmiş ve örnekler sıralanmıştır.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak (-lık, -lik) yapım ekinin Kazak Türkçesinde (-dık, -dik; -tık, -tik) olarak kullanımı örnekleriyle verilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki (-li, -li) yapım ekinin de (-dı, -di; -tı, -ti) şekliyle kullanıldığı belirtilmiş ve örnekler sıralanmıştır.

Türkiye Türkçesinde sıra sayı sıfatları yapan (-ıncı, -inci) ekinin de Kazak Türkçesinde “+(i)nşi, +(1)nşı eki olduğu bilgisi verilerek örneklendirilmiştir.

Ayrıca, sayı adlarında topluluk bildiren -(A)gu ekinin Kazak Türkçesinde de hâlâ yaşadığı örnekleriyle verilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki mastar eki (-mak, -mek)'in Kazak Türkçesinde “-w” ile yapıldığı belirtilmiş ve örnekler sıralanmıştır.

Türkiye Türkçesinden farklı olan hâl ekleri ise şu şekilde verilmiş ve örneklendirilmiştir. Yükleme hâli “+dı, +di; +tı, +ti; ilgi hâli “+nıñ, +niñ”in yanı sıra

“+dın, +din; +tın, +tin”; yönelme hâli “+ğa, +ge; +...a, +ke”; ayrılma hâli eki olarak “+dan, +den; +tan, +ten” in yanı sıra, “+nan, +nen” ekleri de kullanılmaktadır. Eşitlik hâli “+şa, +şe”, benzetme hâli için “+day, +dey; +tay, +tey” ekleri kullanılır. Vasıta hâli ise “+benen, +ben; +menen, +men; +penen, +pen” ekleriyle karşılanır.

Fiil kipleri de ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve örnekler verilmiştir

Bölümün sonunda, hem Latin harfli hem de kiril harfli Kazak Türkçesi metinleri bulunmaktadır.

IV. Bölüm Levent Doğan ve Bülent Hünerli tarafından hazırlanmıştır ve Kırgız Türkçesinin incelendiği bölümdür. Toplam 108 sayfadır.

Bu bölümde Kırgız Türkçesinin, Türk dilinin coğrafi tasnifinde kuzey, kuzeybatı; kavim adlarına göre ise Kıpçak koluna giren bir Türk lehçesi olduğu belirtilmiştir. Günümüz Kırgız Türkçesinin üç ağzı bulunduğu ve Kırgız Türkçesinin yazı dilinin kuzey ağzına dayandığı verilen bilgiler arasındadır.

a. Kuzey Ağzı, b. Güneybatı Ağzı, c. Güneydoğu Ağzı

Tarih boyunca değişik alfabeler kullanan Kırgız Türklerinin günümüzde kiril esaslı Kırgız alfabesini kullandıkları belirtilmiş ve alfabe tablo halinde verilmiştir.

Ünlüler konusu açıklanırken, Kırgız Türkçesinde sekiz ünlüyle birlikte altı tane uzun ünlü “aa, ee, oo, öö, uu, üü” bulunduğu ve bu uzunlukların bir kısmının aslı uzunluklar olduğu, diğerlerinin ise çeşitli ses olayları neticesinde meydana geldiği belirtilmiştir. Daha sonra Uzun Ünlüler başlığı altında bu konu ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Hâl ekleri, ilgi hâli eki “+nın, +nin; +nun, +nün”ün yanı sıra tonlu ünsüzlerden sonra “+dın, +din, +dun, +dün; tonsuz ünsüzlerden sonra “+tın, +tin; +tun, +tün”; yükleme hâli eki “+nı, +ni; +nu, +nü; tonlu ünsüzlerden sonra “+dı, +di; +du, +dü”, tonsuz ünsüzlerden sonra “+tı, +ti; +tu, +tü” şeklinde, 3. teklik şahıs iyelik ekinden sonra “+n”; yönelme hâli eki “+ğa, +ge; +go, +gö; +ka, +ke; +ko, +kö”; bulunma hâli eki “+da, +de; +do, +dö; +ta, +te; +to, +tö”; ayrılma hâli eki “+tan, +ten; +ton, +tön; +dan, +den; +don, +dön”; eşitlik hâli “+ça, +çe; +ço, +çö; +day, +dey; +doy, +döy; +tay, +tey; +toy, +töy”; aitlik eki “+gı, +gi; +gu, +gü/ +kı,

+ki, +ku, +kü”; çokluk eki “+lar, +ler; +dar, +der; +tar, +ter”; soru eki “+bı, +bi; +bu, +bü/+pı, +pi; +pu, pü” şeklinde sırlanmış ve örnekler verilmiştir. Vasıta hâli “menen” edatı ile yapılmaktadır.

Eserde basit ve birleşik zaman çekimleri de ayrıntılı bir şekilde verilmiş ve örnekler sıralanmıştır.

Bölümün sonunda hem Latin alfabesiyle hem de kiril alfabesiyle yazılmış metin örnekleri yer almaktadır.

Levent Doğan tarafından hazırlanan V. Bölüm Özbek Türkçesi başlığını taşımaktadır. Bu bölüm toplam 78 sayfadır.

Bu bölümün başında, Özbek Türkçesi, Türkçenin yönlere göre tasnifinde güneydoğu, kavim adlarına göre ise Karluk grubuna giren Çağatay edebî dilinin takipçisi konumundaki bir Türk lehçesidir bilgisi yer alır. Devamında Özbek Türklerinin, başta Özbekistan Cumhuriyeti olmak üzere, Afganistan, Çin, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan ve Türkmenistan’da yaşadıkları ve Özbekçe konuşanların sayısının yaklaşık olarak 26 milyon olduğu bilgisi verilmiştir.

Çağatay Türkçesinin devamı olarak kabul edilen Özbek Türkçesinin –bilim adamlarınca tam bir mutabakata varılmasa da- dört ayrı ağzı vardır denilmiş ve bu ağızlar şu şekilde sıralanmıştır:

1. Klasik bir kazak ağzı olan Kıpçak Özbek Türkçesi
2. Kazakistan’ın güneyindeki Özbeklerce konuşulan Kuzey Özbek Türkçesi
3. Farsçadan etkilenmiş ağızların oluşturduğu Güney Özbek Türkçesi
4. Karabulak ve Hive’de konuşulan Oğuz Türkçesi

Özbek Türklerinin günümüzde hem Latin hem de Kiril alfabelerini kullandıkları belirtilmiş ve bu alfabeler tablolar halinde verilmiştir.

Ünlü uyumu bahsinde Özbek Türkçesinde büyük ünlü uyumu ve küçük ünlü uyumu yoktur denilmiş ve bu ünlü uyumlarının neden sağlanamadığı, uyumu bozan ekler ve örnekleriyle açıklanmıştır.

Özbek Türkçesinde “a” ünlüsü özellikle Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerde biraz “o” ünlüsüne yakın, yuvarlaklaşmış bir “â” ünlüsü olarak görülür. Bu ses hadisesi hakkında ünlüler anlatılırken şu bilgiler verilmiş ve örnekler sıralanmıştır.

“Özbek Türkçesinin en ilginç özelliklerinden birisinin de “a-o” arası telaffuz edilen “â” ünlüsüdür. Özellikle Arapça ve Farçadan geçen yabancı kelimelerdeki uzun “a”lar bu harfle ifade edilir.”

Hâl ekleri, ilgi hâli eki sadece “+ning”; yükleme hâli eki “+ni”; bulanma hâli eki “+dâ”; ayrılma hâli eki “+dân”; eşitlik hâli eki “+çâ”; benzerlik hâli “+dây, +dek”; yön gösterme hâli “+râ, +gâri, +kâri, +...ari”; sınırlama hâli “+gâçâ, +kâçâ, +...açâ”; aitlik eki “+ki, +gi”; çokluk eki “+lâr”; soru eki “+mi”dir denilmiş ve konuyla ilgili örnekler verilmiştir.

Özbek Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biri de anlamı kuvvetlendirmek ve zenginleştirmek için edatların çokça kullanılmasıdır. Edatlar başlığı altında, Son Çekim Edatları ve Sona Gelen edatlar sıralanarak konuyla ilgili örnekler verilmiştir.

Fiil Kipleri, Basit Kipler –Bildirme Kipleri, Dilek Kipleri-, Birleşik Kipler olarak gruplandırılmış ve tüm kiplerin çekimleri yapılarak örnekler verilmiştir.

Bu bölümün sonunda da hem Latin harfli, hem de kiril harfli Özbek alfabeleriyle yazılmış metin örnekleri yer almaktadır.

VI. Bölüm Levent Doğan ve Bülent Hünerli tarafından hazırlanmıştır. Tatar Türkçesi başlığını taşıyan bu bölüm toplam 89 sayfadır.

Bu bölümde, Tatar Türkçesinin, Türk dilinin coğrafi tasnifinde kuzey, kuzey batı; kavim adlarına göre ise Kıpçak koluna giren bir Türk lehçesi olduğu, Tatarların önemli bir kısmının Rusya Federasyonuna bağlı Tataristan Özerk Cumhuriyeti’nde yaşadıkları belirtilmiştir. Günümüz Tatar Türkçesinin ağızları, 1. Batı ağızı, 2. Orta ağızı, 3. Doğu ağızı olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Tatarların günümüzde kiril alfabesini kullandıkları belirtilmiş ve bu alfabe tablo halinde verilmiştir.

Ünlüler bahsinde ise şu bilgiler verilmiştir: “Günümüz Tatar Türkçesinde dokuz ünlü ses “a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü” vardır. Bununla birlikte Tatar Türkçesinde “o” ve “ö” ünlüleri daha dar ve kısadır. “o” ünlüsü “o/u/ı” ünlüleri arası; “ö” ünlüsü ise “ö/ü/i” ünlüleri arası bir ses değerine sahiptir. Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde bulunmayan “é” işaretiyle gösterilen bir “kapalı e” sesi bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde “i”li kelimeler, Tatar Türkçesinde genelde “kapalı e” tarafındadır.”

Söz başındaki “y-” ünsüzü Tatarcada karışık olarak “c- ~ y-” olarak kullanılır. Bu ses hadisesi süreksizleşme başlığı altında, kelimelerin Eski Türkçedeki kullanımları, günümüz Tatar Türkçesindeki kullanımları ve Türkiye Türkçesindeki kullanımlarıyla mukayeseli olarak verilmiştir.

Hâl ekleri, ilgi hâli eki “+nıñ, +neñ”; yüklem hâli eki “+nı, +ne”; yönelme hâli “+ga, +ge; +ka, +ke; +n+a, +n+e”; bulunma hâli “+da, +de; +ta, +te”; ayrılma hâli “+dan, +den; +tan, +ten”dir. Gerileyici ünsüz benzeşmesiyle “+nan, +nen” şeklinde de kullanılır. Eşitlik hâli “+ça, +çe”; benzerlik hâli “+dıy, (<+day), +diy (<+dey), +tay/+tey”; sınırlama hâli “+gaça, +kaça; +geçe, +keçe”; aitlik eki “+gı, +ge; +kı, +ke” şeklinde verilmiş ve örneklendirilmiştir.

Ayrıca, soru eki “+mı, +me” ekleriyle yapılır. Kelimeye daima bitişik yazılan bu ekin yuvarlak ünlülü kullanımı yoktur. Çokluk eki “+lar, +ler”dir. “m, n, ñ” ünsüzleriyle biten kelimelerden sonra “+nar, +ner” şeklinde gelir bilgileri de verilmiştir.

Fill Kipleri de ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve tüm kiplerin çekimleri örneklerle sıralanmıştır.

Bölümün sonunda kiril alfabesiyle metin örnekleri yer almaktadır.

VII. Bölüm Levent Doğan tarafından hazırlanmıştır ve Türkmen Türkçesi başlığını taşımaktadır. Bu bölüm toplam 77 sayfadır.

Bu bölümde, tarihî Türk kavimlerine göre Oğuz grubuna dâhil edilen Türkmencenin, Türkçenin şiveleri yönlerine göre tasnif edildiğinde ise güney-batı, batı grubunda yer aldığı belirtilmiştir.

Türkmenlerin 27 Ekim 1991 yılında bağımsızlığını kazanan, Türkmenistan Cumhuriyeti'nin yanı sıra İran, Afganistan, Özbekistan ile küçük gruplar hâlinde Kazakistan, Tacikistan ve Rusya'da yaşadıkları ve günümüzde Türkmençe konuşanların sayısının yaklaşık olarak 4 milyon civarında olduğu verilen bilgiler arasındadır.

Türkmençenin bugün oldukça fazla sayıda ağzı bulunduğu, Türkmen Türkçesinde yazı dilinin 1925'ten beri Türkmen-Yomud ağzına dayandığı belirtilmiş ve bu ağızlardan önemli olanları şöyle sıralanmıştır.

1. Yomud ağzı, 2. Teke ağzı, 3. Göklen ağzı, 4. Ersarı ağzı, 5. Salır ağzı, 6. Sarık ağzı, 7. Çavdur ağzı, 8. Alili ağzı, 9. Nohur ağzı, 10. Enev ağzı

Alfabe bahsinde Türkmenlerin günümüze gelinceye kadar, Arap alfabesi, Latin alfabesi, Kiril alfabesi gibi alfabeler kullandıklarına değinilerek, günümüzde ise ortak Türk alfabesine göre düzenlenmiş olan Latin alfabesini kullandıkları belirtilmiştir. Türkmen kiril alfabesi ve yeni Türkmen alfabesi tablolar halinde verilmiştir.

Ünlüler konusu anlatılırken, Türkmen Türkçesindeki “ä” ünlüsünün Türkiye Türkçesinden farklı olarak daha geniş ve açık bir ünlü olduğu vurgulanmıştır.

Türkmen Türkçesinde içseste bulunan “-v-” ünsüzünün etkisiyle düz ünlülerin yuvarlaklaştığı belirtilmiş ve örnekler verilmiştir.

Uzun ünlüler konusunda, bu lehçenin en önemli özelliklerinden birisinin; Eski Türkçe döneminin uzun ünlülerinin korunması olduğu söylenerek, aslî uzun ünlülerin, yazılışları aynı olan kelimelerde anlam farklılığı meydana getirdiklerine dikkat çekilmiştir.

Bu konunun devamında Türkmen Türkçesinde uzun ünlü meselesi ayrıntılı bir şekilde örnekleriyle açıklanmıştır.

Hâl ekleri, ilgi hâli “+niñ, +niñ, +nuñ, +nüñ; +iñ, +iñ, +uñ, +üñ”; yükleme hâli “+ı, +i; +nı, +ni”; yönelme hâli “+a, +e”; bulunma hâli “+da, +de”; ayrılma hâli “+dan, +den”; eşitlik hâli “+ça, +çe” şeklinde verilmiş ve konuyla ilgili örnekler

sıralanmıştır. Vasıta hâlinin “+n” eki veya “bilen” edatı ile yapıldığı, soru ekinin “+mı, +mi, +mu, +mü” olduğu ve kelimeye bitişik olarak yazıldığı da belirtilmiştir.

Eserin bu bölümünde de tüm zamanların çekimleri şahıslara göre yapılarak ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Bölümün sonunda hem Latin hem de Kiril harfli Türkmen alfabesiyle metin örnekleri bulunmaktadır.

VIII. Bölüm Levent Doğan tarafından hazırlanmıştır ve Uygur Türkçesi başlığını taşımaktadır. Bu bölüm toplam 121 sayfadır.

Uygur Türkçesinin, Türk dilinin güney doğu grubunda yer alan bir Türk lehçesi olduğu, esas olarak Doğu Türkistan’da (Çin-Şincan) kullanıldığı, bu bölgenin dışında Kazakistan, Moğolistan’da yaşayanların yanı sıra yakın zamanlarda Suudi Arabistan ve Türkiye’ye göç eden Uygur Türkleriyle birlikte Uygur Türkçesi konuşanların sayısının 25 milyonu bulduğu belirtilmiştir.

Günümüz Uygur Türkçesinin ağızları, 1. Merkezî ağız, 2. Lopnur ağızı, 3. Hoten ağızı olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Uygur Türklerinin tarih boyunca değişik alfabeler kullandıkları, günümüzde ise Doğu Türkistan’da yaşayan Uygur Türkleri Arap alfabesini kullanırken, Kazakistan’da yaşayan Uygur Türklerinin kiril alfabesini kullandıkları belirtilmiştir. Bu alfabeler tablolar halinde verilmiştir.

Ünlüler konusunda, Uygur Türkçesinde bulunan sekiz ünlü ses “a, é, e, i, o, ö, u, ü” verildikten sonra alfabede “ı” sesinin bulunmadığı bu sesin ancak ağızlarda kullanıldığı belirtilmiştir. Bu durumun sonucu olarak ünlü uyumunun da bozulabildiği dile getirilmiştir.

Ünlü değişimleri açıklanırken, bu lehçenin ayırt edici özelliklerinden olan, ünlüsü a ve e olan tek heceli kelimelere, içinde ünlü bulunan bir ek getirildiğinde a ve e ünlülerinin kapalı e’ye (é) dönüştüğü ve çok hecele kelimelerin, içinde ünlü bulunan bir ek aldıklarında kelimenin son hecesindeki a ve e’lerin i’ye dönüştüğü fakat bu kuralın yabancı kelimelerin hepsi için geçerli olmadığı belirtilmiştir.

Uygur Türkçesinde ünsüz değişimleri anlatılırken, Yeni Uygur Türkçesinde bazı kelimelerde, Türkiye Türkçesindeki kelime başındaki “b” sesi yerine “m” sesi kullanıldığı örnekleriyle verilmiştir.

Eski Uygur Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde kelime başında bulunan “s”nin yerine bazı kelimelerde –gerileyici benzeşme sonucu olarak- “ç” kullanıldığı örnekleriyle açıklanmıştır.

Yine Eski Uygur Türkçesinde “t”, Türkiye Türkçesinde “d” ile ifade edilen bazı kelimelerin Yeni Uygur Türkçesinde “-ş” ünsüzünün etkisiyle “ç”li şekliyle kullanıldığı belirtilerek örnekler verilmiştir.

Eski Türkçede kelime başındaki “b”, “k” ve “t” ünsüzlerinin, Türkiye Türkçesinin aksine Uygur Türkçesinde genellikle aslî şekillerini korudukları belirtilerek örnekler sıralanmıştır.

Hâl ekleri, ilgi hâli “+niñ”; yükleme hâli eki “+ni”; yönelme hâli “+ğa, +ge, +...a, +ke”; bulunma hâli eki “+da, +de, +ta, +te”; ayrılma hâli “+din, +tin”; çokluk eki “+lar, +ler”; soru eki “+mu” şeklinde verilmiş ve örnekler sıralanmıştır. Soru ekinin kelimeye bitişik yazıldığı ve +kin, +ki edatıyla birlikte +mikin şeklinde kullanışıyla da soru ifadesi karşılandığı belirtilmiştir. Vasıta hâli “bilen” edatı ile yapılır.

Özbek Türkçesinde olduğu gibi Uygur Türkçesinde de edatlar çok kullanılmaktadır. Daha çok anlamı pekiştirmek ve kuvvetlendirmek için kullanılan edatlar, Son Çekim Edatları ve Sona Gelen Edatlar olarak ikiye ayrılmış ve edatların cümle içinde kullanımlarıyla konu örneklendirilmiştir

Fill kipleri gruplandırılarak tüm kiplerin birleşik ve basit çekimleri yapılmış ve örnekler verilmiştir.

Yine bu bölümün sonunda da hem kiril hem Arap harfli Uygur alfabesiyle yazılmış bolca metin örneği yer almaktadır.

Çeşitli Lehçelerden Metin Örnekleri bölümünde başta Çuvaş Türkçesi olmak üzere Yakut Türkçesi, Tuva Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Kırım Tatarcası, Nogay Türkçesi, Altay Türkçesi, Hakas Türkçesi, Karaçay Türkçesi, Karakalpak Türkçesi,

Başkurt Türkçesi, Horasan Türkçesi gibi Türk lehçelerinden kısa metin örnekleri yer almaktadır.

Ayrıca kitabın sonunda her bölümde ayrıntılı olarak incelenen Türk lehçelerinin, Hâl Ekleri Tablosu, İyelik Ekleri Tablosu, Şahıs Zamirleri Tablosu, Dönüştürme Zamirleri Tablosu, Şahıs Ekleri Tablosu, Basit Fiil Çekimi, A.Bildirme Kipleri B. Dilek Kipleri tabloları verilmiştir. Bu tablolar lehçeleri mukayese açısından kolaylık sağlamaktadır.

Esirin Kaynakça bölümü kitap hazırlanırken kaynaklara ulaşmada ve taramada gösterilen titizliliği gözler önüne sermektedir.

Bu tür çalışmalar özellikle bu alanda eğitim yapan lisans ve yüksek lisans öğrencilerine yardımcı bir eser niteliğindedirler. Ayrıca öğrenciler farklı lehçelerle ilgili bilgilere ve metin örneklerine kolayca ulaşmamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabının öğrencilere bu konuda büyük kolaylık ve fayda sağlayacağı muhakkaktır.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİNDE
YAYINLANACAK YAZILARA İLİŞKİN YAYIN KOŞULLARI

Dergide yayınlanacak yazıların her türlü sorumluluğu yazarına aittir.

Yazılar, World 6 programına göre kağıdın bir yüzüne 12 punto büyüklüğündeki (Times New Roman) tipi harflerle 1,5 satır aralığında yazılarak, yirmi sayfayı geçmeyecek biçimde iki takım olarak disketi ile birlikte editöre gönderilir. 20 daktilo sayfasını geçen yazılar dergide basılmayabilir.

Yazının başlığı, büyük harfle ve sayfanın sol üst kenarından başlayarak 6 cm boşluk kalacak biçimde yazılır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları yan yana yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik ünvan belirtilmez. Yazarın akademik ünvanı, çalıştığı kurum (Üniversite, Fakülte, bölüm veya diğer) adları dipnot biçiminde sayfanın altına yazılır. Akademik ünvan dışında başka ünvan kullanılmaz.

Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar aşağıdaki düzenlemeye uygun biçimde hazırlanır.

ÖZET, ABSTRACT, GİRİŞ, PROBLEM, AMAÇ, SINIRLILIK (gerekirse), SAYILTILAR (gerekirse), YÖNTEM, BULGU VE YORUMLAR, SONUÇLAR, TARTIŞMA, TEŞEKKÜR (gerekirse),

Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

Kaynaklar

Yeni buluş ve yöntem sunumlarında yukarıdaki sıralamaya uyma zorunluluğu yoktur. Bunlar orjinal durumlarına bağlı kalınarak uygun düzenlemeyle gönderilebilir. Yayın komisyonu bu tür yazıların düzenlenmesinde yazar veya yazarların görüşlerini alarak değişiklik yapabilir.

Açıklayıcı Dipnotlar

Kaynakça Bağlacı

Alıntı yapılan kaynaklar metin içerisinde kaynakça bağlacıyla “ yazar ve yıl “yöntemine göre, yazarın soyadı, basım yılı ve sayfa numarası verilerek yapılmalıdır.

Yazarın adı yazı içinde geçiyorsa, kaynağın yılı parantez içinde yazılmalıdır.

Örnek: Yıldırım (1966) ... ya da sayfa numarası vererek , Yıldırım (1966: 70-97).

Aynı yılda aynı yazar tarafından yazılmış iki kaynak gösterilecekse, aşağıdaki şekilde verilir.

Kaynak iki yazarlı ise yalnızca soyadları yazılır.

Örnek : Massialas ve Cox (1966: 37-66).

Soyadlar aynı olan iki yazarın aynı yılda yayınlanmış eserleri, adlarının ilk harfleri ile ayırılır.

Kaynağın yazarı ikiden fazla ise, birinci verilişte bütün soyadları yer alır.

Daha sonraki verilişlerde “v.d.” kullanılır.

Bir dizi biçiminde verilen kaynaklar en yeni tarihli olandan eski olana doğru sıralanarak bir parantez içine alınır ve noktalı virgül ile ayrılır.

Örnek: Bu konudaki son gelişmelere göre (Cobb, 1972: 221; Flanders, 1970:124; Bursalıoğlu v.d., 1995: 31).

Kaynakça

Kaynak listesi, yazar soyadı, adının başharfi, basım yılı (parantez içinde), varsa adı, cilt numarası, sayısı, sayfa numarası biçiminde verilir. İkinci satır, birinci satırdan 3 harf içeride yazılır. Yazıda kullanılan bütün kaynaklar alfabetik olarak, yazının sonunda ayrı bir sayfada (sayfalarda) verilmelidir. Aynı yazarın birden fazla yapıtı, kaynak olarak kullanılmışsa basım yılına göre eskiden yeniye doğru verilir.

Kitaplar

Yazarın soyadı, adı. Basım yılı (parantez içinde). Kitabın başlığı (*italik yazıyla*), Basım yeri: Basımevi.

Örnek:

Bloom, Benjamin S. (1976). *Human Characteristics and School Learning*, New York: Mc Graw-Hill Company:

Dergiler

Yazarın soyadı, adı. yıl (parantez içinde). Makalenin başlığı (tırnak içinde), Derginin adı (*italik yazıyla*) cilt, sayı ya da ay: sayfalar

Örnek :

Ericson, L.H. (1958). “ Certain Ability Factors and Their Effect on Aritmetic”. *Teacher*, Vol. 5, No 2: 287-290.

Derlemeler

Yazarın soyadı, adı. Yıl (parantez içinde). Makalenin başlığı (turnak içinde), in Editörün adı ve (ed.) ya da (eds.), Kitabın adı (*italik yazıyla*), Basım Yeri: Basımevi.

Örnek:

Getzels, J.W. (1958). “The Acquisition of Value in School and Society”, in F.S.Chase and H.A. Anderson (eds.) *The High School in the New Era*, Chicago: Üniversity of Chicago Press.

Gönderilecek yazılara ait resim, şekil, grafik sayfa yazım alanını taşmayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilir.

Derginin bir sayısında, ilk isim olarak bir yazarın üçten fazla eseri basılamaz. Dönemler içerisinde üçten fazla gönderilmişse ilk üçü dışında kalanlar, daha sonraki sayılara aktarılır.

CONDITIONS OF PUBLICATION CONCERNING THE ARTICLES WHICH WILL BE PUBLISHED ON TRAKYA UNIVERSITY JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCH SERIES OF SOCIAL SCIENCES

The articles are published on the Trakya University Journal of Scientific Research Series of Social Sciences in the framework of Trakya University Journals Concerning the General Principals.

1. In the journal original articles are required which is not being submitted for publication elsewhere and not given any copyrights.

2. Any kind of responsibility of the articles which will be published on the journal is belong to the writer.

3. Articles should be typed 1,5 line spaced according to the Word 6 programme on the one side of the paper with the 12 font size (True Times New Roman) and sent to the editor in two copies with the disk. Articles should not exceed 10 pages if not they may not published on the journal and unpublished articles are sent back to the writer.

4. Title of the article is written with capital letters starting from the left top of the page by leaving 6 cm empty space. Name/names of the writer is written right bottom of the title side by side. Any kind of academical title of the writer is not written while writing the name/names of the writer. Academical title of the writer, Institution where he/she works (university, faculty, department or others) are written as footnotes at the bottom of the page.

5. Summary in Turkish is written just after the title and names of the writers. Summary is written with capital letters in the middle of the page. Turkish summary of the subject can not exceed 200 words. After summary in Turkish, summary in foreign language must be take part which it was written in one of the languages of the Associated Professorships (English, French, German or Italian) , Key words are given at the bottom of the pages in both summaries in the same languages. If the work is materialized with the support of an institution its name is given at the bottom of the first page as a footnote. Original name of the article is written below the SUMMARY title with small letters.

6. Articles in the field of research and examination are submitted according to the order which is mentioned below. SUMMARY, INTRODUCTION, PROBLEM, AIM AND PURPOSE, LIMITATIONS (If is needed) , HYPOTHESIS (If it is needed), METHODS, COMMENTS, RESULTS, DISCUSSION, ACKNOWLEDGEMENTS (If it is needed).
References

7. There is no compulsion in the presentations of the new discovery and technique as in the 6th article. They can be sent in the correct order in connection with their original situation. Board of editors can make some changes in such articles by consulting to the writer.

Explanatory Footnotes

8. Explanatory footnotes are mentioned at the same page consecutively by numbering at the bottom of the page.

Connective References

9. References which is quoted must be given in the text with the connective references according to the technique of " writer and year " , surname of the writer, publishing date and page number.

If the name of the writer is mentioned in the text, year of the references must be written in brackets.

Example: Yildirim (1996) ... or by giving the page number, Yildirim (1996: 70-97).

Example: New developments have been made in this field. (Raths, 1967: 40-85)

Example: Gates (1967a : 45-50(1967b : 130-170) .

If the references have two writer only their surnames are written.

Example: Massialas and Cox (1967: 37-66)

If the two writers have the same surname and their works which were published at the same year can be distinguished by the first letter of their names.

Example: Smith, O. and Smith, B. (1958: 251-251)

If the reference has more than two writer all surnames are mentioned in the first mentioning.

Example: Bursalioglu, Aydin, Kaya, (1995: 120-145)

In the next mentioning et al. is used.

Example: Bursalioglu , et al. (1995: 120-145)

The references which are given as a line should be ordered from the oldest date to the recent one and must be separated with semicolon in the brackets.

References

Reference list can be given in this order (surname of the writer , first letter of his/her name , publishing date (in brackets), name if there is, number of volume, number of edition and page number. Second line is written 3 letter intended from the first line. All references which are used in the article should be given in alphabetical oeder on a separate page at the end of the writing. If more than one work of a writer are used as references they should be given from the oldest to the recent one.

Books : Surname of the writer, name. Publishing date (in brackets) . Title of the book (in Italic) , Place of publishing: Printing House

Example: Bloom, Benjamin S. (1967) Human Characteristics and School Learning, New York : MC Graw- Hill Company.

Journals : Surname of the writer , name. Year (in brackets) Title of the Article (in quotation marks) , Name of the journal (in Italic) , number of volume, number of edition or month: pages.

Example : Ericson, L.H. (1958) "

Certa1

Selecteds : Surname of the writer , name . Year (in brackets) Title of the article (in quotation marks), Name of the editor and (ed.) or (eds.) , name of the book

Ability Factors and Their Effect on Aritmetic" Teacher ,Vol.5 No 2 : 287-290.

Selecteds : Surname of the writer , name . Year (in brackets) Title of the article (in quotation marks), Name of the editor and (ed.) or (eds.) , name of the book

(in italic) , Place of Publishing : Printing House .

Example : Getzels, J.W. (1958) " The Aquisition of Value in School and Society " , F.S. Chase and H.A.Anderson (eds.) The High School in the New Era , Chicago: University of Chicago Press.

Pictures, figures, graphs belong to the articles which will sent must be clear and suitable for the teqnique of offset printing and should not exceed the area off writing . Their row number and names are given below the each figure or graph.